

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

TAKIYYUDDİN EL-HISNÎ'NİN *KİFÂYETÜ'L-*
AHYÂR ADLI ESERİNDE FIKHÎ KAİDELER VE
UYGULAMALARI

Hazırlayan

Mahmut SANIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üy. İsmail NARİN

BİNGÖL / 2018

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

TAKIYYUDDİN EL-HİSNÎ'NİN *KİFÂYETÜ'L-*
***AHYÂR* ADLI ESERİNDE FIKHÎ KAİDELER VE**
UYGULAMALARI

Hazırlayan

Mahmut SANIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:

Dr. Öğr. Üy. İsmail NARİN

BİNGÖL / 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

1. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVÂİD İLMİ VE *KİFÂYETÜ'L-AHYÂR*

1.1. KAVRAM VE KAPSAM OLARAK KAVÂİD.....	4
1.1.1. Kavâid'in Sözlük ve Terim Anlamı	4
1.1.2. İlgili Kavramlar	6
1.1.3. Kâide ve Zâbit Arasındaki Fark	7
1.1.4. Usûlî ve Fıkhî Kâideler Arasındaki Fark	7
1.1.5. Kavâid İlminin Kaynağı ve Doğuşu.....	8
1.1.6. Kavâid İlminin Tedvini	9
1.1.7. Kavâid İlminin Önemi.....	9
1.1.8. Beş Kâide	10
1.1.9. Kavâidi'l-Fıkhîye'nin Delîl olması	10
1.1.10. Kavâid İlmine Dair Temel Bazı Eserler	12
1.1.11. Muasır Dönemde Kavâid	13
1.2. TAKIYUDDİN el-HISNÎ.....	15
1.2.1. Yaşadığı Dönemin Siyasi Durumu	15
1.2.2. Yaşadığı Dönemdeki İlmi Faaliyetler	15
1.2.3. Hayatı	16
1.2.4. Hocaları	17
1.2.5. Öğrencileri.....	17
1.2.6. Eserleri	17
1.3. <i>KİFÂYETÜ'L-AHYÂR</i>	19
1.3.1. Ana Metni	19
1.3.2. Takip Edilen Metot	20
1.3.3. Yararlanılan Kaynaklar	21

1.3.4. Kullanılan Kavramlar.....	22
----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

KİFÂYETÜ'L-AHYÂR'DA FİKHÎ KÂİDELERİN KULLANIMI

2.1. Tahâret.....	24
2.2. Namaz	36
2.3. Zekât.....	45
2.4. Oruç.....	49
2.5. Hacc.....	50
2.6. Bey'	53
2.7. Miras ve Vasiyet	71
2.8. Nikâh	72
2.9. Cinâyât	83
2.10. Hadler.....	84
2.11. Cihâd	87
2.12. Avlanma, Kesim, Kurban ve Yiyecekler	88
2.13. Yemin ve Nezir	89
2.14. Muhakeme Hukuku	90
2.15. Itk	93
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	96
EKLER.....	101
Ek:1 : FİKHÎ TERİMLER.....	101
Ek:2 : FİKHÎ KÂİDELER.....	105
Ek:3 : FİKHÎ ZÂBITLAR.....	109
Ek:4 : <i>MECELLE</i> 'DEKİ KÂİDELERLE ÖRTÜŞENLER.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	124

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [**Takıyyuddin el-Hısnî'nin *Kifâyetü'l-ahyâr* Adlı Eserinde Fıkhî Kâideler ve Uygulamaları**] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2018

İmza

Mahmut SANIR

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mahmut SANIR tarafından hazırlanan *Takıyyuddin el-Hısnî'nin Kifâyetü'l-ahyâr Adlı Eserinde Fıkhî Kâideler ve Uygulamaları* başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Anabilim Dalının Adı] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : İmza:

Danışman : İmza:

Üye : İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 201..tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kavâid ilmi, önemine binaen diğer islâmî ilimler gibi erken dönemde fark edilmiştir. Bu ilmî disiplin, geçmişten günümüze dek yapılan çalışmalara bakıldığında fıkıhla beraber gelişmiş, olgunlaşmış ve sistemleşmiştir.

Bu konuda müstakil eserlerin yazılmasının yanısıra fıkha dair yazılan eserlerde de kavâidu'l-fikhiye kapsamına dâhil olan usûlî, fikhî kâide ve zâbitların oldukça çok kullanıldığı görülmektedir. Bu da fıkıh ile kavâid edebiyatı arasındaki alakanın güçlü olduğunu göstermektedir.

Şâfiî mezhebine mensup âlimler diğer üç mezheb uleması gibi Kavâid alanında takdire şayan hizmetler sunmuşlardır. Bu âlimlerden biri de el-Hısnîdir. Fıkıh mirasımızın daha iyi anlaşılmasına vesile olması ümidiyle el-Hısnî'nin *Kifâyetu'l-ahyâr* adlı eserinin incelenmesi uygun görülmüştür.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, konunun önemi ve sınırlandırılması ile araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölümde, “kavram ve kapsam olarak kavaid” başlığı altında kavaidin anlamı, önemi, kaynağı ve bir ilim olarak doğuşuna değinilmiştir. Ayrıca dört mezheple ilgili kavaid ilminin temel bazı eserleri verilerek muasır dönemdeki kavaid çalışmaları hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır. “Takıyyuddin el-Hısnî” başlığı altında el-Hısnî'nin yaşadığı dönemin siyasi durumu, ilmi faaliyetleri, hayatı, hocaları, öğrencileri ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. “*Kifâyetu'l-ahyâr*” başlığı altında ise, eserin metni, izlenen metot, yararlanılan kaynaklar ve kullanılan kavramlara değinilmiştir.

İkinci bölümde ise, *Kifâyetü'l-ahyâr*'da fikhî kâidelerin kullanımı başlığı altında eserde geçen kâidelerin ifade şekillerine yer verilmiştir. Söz konusu kâideler, eserdeki sistem takip edilerek belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen her bir kâide uygun bir şekilde örneklendirilerek açıklanmıştır. Sonuç bölümünde de çalışmamızda elde edilen neticelere yer verilmiştir.

Yetişmemde büyük emekleri olan ve eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babam için “*Rabbim! Onlar, beni küçükken nasıl şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sende onlara merhamet et*” İsra

17/24. niyazıyla Yüce Allah'a niyazda bulunuyorum. İlmî hayatım boyunca zatı alilerine talebelik etme şerefine nail olduğum başta muhterem hocam Selahattin ATALAY olmak üzere diğer hocalarıma teşekkür eder, hayatta olanlara salih amel ve sıhhat eşliğinde bir ömür, vefat edenlere de Yüce Allah'ın kendilerini rahmetiyle hoşnut etmesini diliyorum. Tez konusunun belirlenmesinden itibaren yaptığım çalışmaları takip eden ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üy. İsmail NARİN'e en içten saygı ve şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Mahmut SANIR

Bingöl / 2018

ÖZET

Fıkıh'î kâideler, Fıkıhta ihtisas yapmak isteyenler için dikkate alınması gereken bir alandır. Bundan dolayı bu alanla ilgili eserlerin yanı sıra içinde kâide ve zâbitlerin da olduğu fıkıh müdevvenâtından da istifade edilmesi gerekir. Çalışmamıza konu olan el-Hısnî'nin *Kifâyetu'l-ahyâr*' adlı eseri de bünyesinde kâide ve zâbitler içeren fıkıh kitaplarından biridir.

Araştırmamızın amacı; el-Hısnî'nin *Kifâyetu'l-ahyâr*' adlı eserinde geçen kâide ve zâbitleri tesbit etmek ve bunların hangi konuda ve nasıl kullanıldığını ortaya koymaktır. Yapılan araştırmada müellifin, hakkında ayet ve hadis olmayan meseleleri temellendirme ve tercih sadedinde usûlî, küllî kâide ve zâbitlere başvurduğu görülmektedir.

Klasik fıkıh müdevvenatında olduğu gibi çalışmamıza konu olan *Kifâyetu'l-ahyâr*' da da kâide formuna uyan kâidelerin yanı sıra bu forma uymayan kâidelerin de sayısının fazla olduğu söylenebilir. el-Hısnî, alimler tarafından ittifakla kabul edilen ve el-kavâidu'l-amme/el-kavâidu'l-hamse diye bilinen kâidelerden sadece “*Asl olan, şekk ile atılmaz*” kuralıyla beraber “*Adet muhakkemdir*” kuralını zikretmiştir.

Müellif, zâbitleri kemiyet bakımından fikhî ve usûlî kâidelerden daha fazla kullanmışken fikhî kâidelere üslup bakımından benzeyen usûlî kâideleri, fikhî kaidelere nazaran daha az kullanmıştır. Eserin ana bölümlerini teşkil eden ve “Kitab” diye adlandırılan bölümlerden “Kitâbu's-sayd ve's-sebak” bölümünde herhangi bir kâide veya zâbita rastlanılmamıştır.

Şâfiî mezhebinin önemli metinlerinden *Gâyetu'l-ihisâr*'ın şerhi olan *Kifâyetu'l-ahyâr* orta büyüklükte bir fıkıh eseridir. Bilhassa müellifin fikhî meseleleri delillendirmiş olması, fıkıh taliblerinin ilgisine mazhar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Usûlü'l-fıkıh, Kavâid, Zâbit, el-Hısnî, Kifâyetu'l-ahyâr

ABSTRACT

Qavâid-i fiqhiyya is a field that should be taken into consideration by those who want to specialize in *fiqh*. Thus, in addition to the works in the field, collected works in *fiqh* including *qaida* and *zabt* should be utilized. The topic of the present study, al-Hisnî's "*Kifâyetu'l-ahyâr*", is one of the books of *fiqh* that contains *qaidas* and *zabts*.

The objective of the present study was to determine the *qaidas* and *zabts* in al-Hisnî's work "*Kifâyetu'l-ahyâr*", and to demonstrate where and with which methods these were used in the work. The present study demonstrated that the author preferred and based the issues about which there were no verses or hadiths on procedural and universal *qaidas* and *zabts*.

In *Kifâyetu'l-ahyâr*, which is the subject of the present study, similar to the other works in classical *fiqh* literature, it can be argued that there were as many *qaidas* that suited the *qaida* form as those that did not. Al-Hisnî merely quoted the rules "The original cannot be discharged with doubt" and "customs are arbitrary" among the *qaida* known as al-qavâidu'l-amme / al-qavâidu'l hamse" and accepted by scientist in consensus.

The author used the *zabts* more frequently than *fiqh* and procedural *qaidas*, while he utilized the procedural *qaidas* that are similar to *fiqh qaidas* in style less when compared to the *fiqh qaidas*. There were no *qaidas* or *zabt* in the "*Kitâbu's-sayd ve's-sebek*" section of the chapters called "*Kitab*", which constitute the main chapters of the work.

Kifâyetu'l-ahyâr, which is an interpretation of *Gâyetu'l-ih̄tisâr*, one of the important texts of Shafî'î denomination, is a medium-sized *fiqh* work. Especially the fact that the author has evidenced the facts of the *fiqh* made the work a focus of interest among *fiqh* enthusiasts.

Keywords: *Usûlü'l-fikih, Qavâid, Zabt, al-Hisnî, Kifâyetu'l-ahyâr*

KISALTMALAR

b.	:	İbn
bkz.	:	Bakınız
DİA.	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
nr.	:	Numara
ra	:	Radiyallahu anh
s.	:	Sayfa
s.a.v	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme eden
ts.	:	Tarihsiz
v.	:	Vefat târihi
vb.	:	ve benzer
vd.	:	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	:	Yayın yeri yok
Yay.	:	Yayın evi
t.y.	:	Yayın tarihi yok

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Allah, kullarından kendi hayatlarını murad-ı ilâhiye muvafık olarak tanzim etmelerini talep etmektedir. Bu yüce gayeye ulaşmak da Kur'an ve Sünnetin doğru anlaşılmasına bağlıdır. Onların doğru anlaşılması ise ancak tutarlı ve kapsamlı bir *usûle* bağlıdır. İslâmî ilimler içerisinde bu amacı sağlayan en temel ilim dalı fıkıh usulü olduğu bilinmektedir.

Bilindiği gibi bütün İslâmî ilimler birbiriyle irtibatlıdır. Bu ilimlere sebep sonuç açısından bakıldığında usûlu'l-fıkıh, fıkıh ve kavâid-i fikhîyye arasında da böyle bir ilişkinin olduğu rahatlıkla görülür. Fıkıh ise, bu ilimler arasında müstesna bir konumu sahip olup Müslümanların şer'î amelî konulardaki sorunlarına çözüm üretmeye konu edinmektedir. Mezkûr öneme sahip bu ilmi doğru anlamak ve uygulamak için de usûlu'l-fıkıh ve kavâid-i fikhîyyeyi kavramak büyük önem arz etmektedir.

Gün geçtikçe yeni cevaplar gerektiren yeni fikhî sorunlar ortaya çıkmaktadır ve kendisine cevap aramaktadır. Dolayısıyla bu problemlere şeriatın makâsıdına uygun çözümler bulmak gerekmektedir. Bu çözümün anahtarı ise diğer ilimlerle beraber usûlu'l-fıkıh ve kavâidin bilinmesi ve doğru uygulanmasındadır.

“Fıkıhın yolu usûlden, kavâidin ise fıkıhtan geçer” hakikatın, bu üç ilmin birbirine bağlılığını ifade ettiğini ve birinin diğerini tetiklediği söylenilebilir. Çünkü usûlu'l-fıkıh vasıtasıyla şer'î amelî hükümler tafsîlî delillerden istinbat edilir. Bunun neticesinde ise fıkıhın her bir babında cüz'î meseleler söz konusudur. Meydana gelen cüz'iyattan hüküm ve illet birliği olanları bir çatı altında birleştirmenin neticesinde de kavâid edebiyatı oluşmuştur. Bunun vasıtasıyla hukukun bütün alanlarına ve fer'î konulara ait cüziyatın bir kâide veya zâbit aracılığıyla düzenlenmiş olması fikha ait hükümleri daha kolay anlaşılır kılmaktadır.

Bu araştırmada Takıyuddin el-Hısnî'nin *Kifâyetu'l-ahyâr* adlı eserindeki fikhî kâideler incelenmiştir. Bilindiği gibi Hısnî, mezhep içi tartışmaları ve bazı meseleleri temellendirme sadedinde kâide ve zâbitlara müracaat ederek onlarla istidlalde bulunmuştur. Bundan dolayı, eserde yer alan usûlî, küllî kâide ve zâbitlar tesbit edilerek bunların ilgili fıkıh meselelerinde nasıl uygulandığı araştırılmıştır.

el-Hısnî'ye ait olup Kavâid'i fihriyeyi konu alan *el-Kavâid* adında bir eser mevcuttur. Mezkur eseri tahkik edip ilim dünyasına kazandıran Abdurahman b. Şa'lân ve Cibril b. Muhammed el-Büseylî söz konusu kitap hakkında ortak kanaatleri şudur: Bu eserin aslı el-Hısnîye ait olmadığını belki bu eser Salahaddin el-Alâî (761/1359)'nin *el-Mecmu'u'l-müzheb fi kavâidi'l-mezheb*'in muhtasarı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bundan dolayı da aslı el-Hısnîye ait olmayan bir eserden ziyade aslı kendisine ait olan *Kifâyetu'l-ahyâr* tezin konusu olarak tercih edilmiştir.

Fikhî kâidelerin İslâm hukukundaki önemine binaen onların fikhî kaynaklarda ne şekilde kullanıldığını öğrenme arzusu, bizi bu konuda çalışmaya sevk etmiştir. Tezimizin konusuna temel teşkil eden eserin *Kifâyetu'l-ahyâr* olarak belirlenmesinin nedeni, Şâfiî fikhinin temel metinlerinden olan *Gâyetu'l-ihisâr*'ın şerhi olması ve meseleleri delillendirerek konulara yaklaşmış olmasıdır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır: Birincisi *Kifâyetü'l-ahyâr*'daki kâide ve zâbitları tespit etmek, ikincisi ise tespit edilen kâide ve zâbitların nerede ve ne şekilde kullanıldığını ortaya koymaktır.

Araştırma bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölüm, "Kavram ve kapsam olarak kavaid" ve "Takiyuddin el-Hısnî" başlığı ile "*Kifâyetü'l-ahyâr*" başlığı olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Araştırmanın asıl konusunu teşkil eden İkinci bölümde ise "*Kifâyetu'l-ahyârda fikhî kâidelerin kullanımı*" başlığı altında eserde geçen usûl-i ve fikhî kurallar ve bu kurallara uygun örnekler ele alınacaktır. Ayrıca bu bölüm eserdeki tertip dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Kitapta yapılan araştırma esnasında bazı kâidelerin farklı konularda birden fazla aynı kalıpta tekrar edildiği tespit edilmiştir. Söz konusu kâideler aynı kalıpta tekrarlanmasına rağmen uygulandığı konu farklı olduğu için bu kâideler dikkate alınmış ve her tekrar edildiği yerde uygulamasıyla birlikte tezde kendilerine yer verilmiştir.

Kâidelerin çevirisi yapılırken *Mecelle*'de yer alan kurallar olduğu gibi verilmiş, diğerleri ise tercüme edilmeye çalışılmıştır. Kâidelerin geçtiği sayfalar dipnotta verilirken kitabın Dâru'l-Minhâc, Cidde 2007 baskısı esas alınmıştır. Bu çalışma esnasında fazla kullanılmayan dolayısıyla açıklamaya ihtiyaç duyulan fikhî terimlerin istilâhî manaları dipnotta verilmiştir. Bazı kâidelerin tatbikatında ilgili hadislere yer

verilmiş olmakla birlikte çalışmamız bir hadis araştırması olmadığı için hadislerin yer aldığı temel kaynaklardan sadece bir kısmı belirtilmiştir.

Yapılan çalışmanın sonunda, araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla dört ek bölüm konulmuştur. Birinci ek bölümde eserde geçip dipnotta ıstılahî anlamları verilen *fikhî terimler*, ikincisinde *usûlî ve fikhî küllî kâideler* ve üçüncüsünde *zâbitlara* yer verilmiştir. Ek bölümün dördüncüsünde ise tezimize konu olan eserde yer alan kâidelerden *Mecelle*'dekilerle örtüşenler, orijinal çeviri ve numarasıyla beraber sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVÂİD İLMİ VE *KİFÂYETÜ'L-AHYAR*

Araştırmanın temel konusu *Kifâyetü'l-ahyar*'daki fikhî kâidelerdir. Bundan dolayı asıl konuya hazırlık mahiyetinde fikhî kâideler, kâidelerin geçtiği kitap ve müellifi hakkında genel bilgi verilmesi uygun görülmüştür. Bu bölümde Ayrıca Takıyuddin el-Hısnî'nin hayatı ile *Kifâyetü'l-ahyar* adlı eseri hakkında bilgi verilecektir.

1.1.KAVRAM VE KAPSAM OLARAK KAVÂİD

Burada, *kavâid*in sözlük ve terim anlamı, ilgili kavramlar, kâide ve zâbit arasındaki fark, usûlî ve fikhî kâideler arasındaki fark, kavâid ilminin kaynağı, doğuşu, tedvini, önemi, beş kâide, kavâidu'l-fikhîye'nin delîl olması, kavâid ilmine dair temel bazı eserler ve muasır dönemde kavâid konuları ele alınacaktır.

1.1.1. Kavâid'in Sözlük ve Terim Anlamı

"قعود" kökünden türetilen "قواعد" kelimesi, "قاعد" ve "قاعدة" kelimelerinin çoğuludur. Bu kelime sözlükte "yaşı ilerlemiş bayanlar" anlamında olup "Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı bayanlar..." (Nûr 24/60) âyetinde de bu anlamda kullanılmıştır. Kelimenin diğer anlamı ise "bir şeyin temeli ve esası"dır. Kelime bu anlamda da "İbrahim ve İsmail Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu..." (Bakara 2/127) âyetinde varit olmuştur.¹

Kavâid'in ıstılahî anlamı zikredilmeden önce şu önemli hususun vurgulanması gerekmektedir. Fıkhın bir alt disiplinine ad olan "kavâid" kelimesi, farklı ilim dallarınca da kullanılan müşterek bir terimdir. Aşağıda belirteceğimiz gibi Seyyid Şerif el-Cürcânî (816/1413) ve diğer âlimlerin yaptıkları tanım, muayyen bir ilme has olmayıp bütün ilimlerdeki kâideleri kapsamaktadır. Biz ise, sadece bu ilmî disipline ad olma hasebiyle onun terim anlamını vermeye çalışacağız.

Bu kavramın anlamıyla ilgili olarak gerek klasik gerekse modern döneme ait âlimlerin belli bir tanım üzerinde ittifak ettiklerini söylemek güçtür. Özellikle muasır

¹ İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1414, III, 361; İbrahim Mustafa ve dğr., *Mu'cemu'l-vasît*, Dâru'd-da've, Kahire, yy. II, 748.

âlimler, klasik tanımları farklı açılardan tenkit ederek kendilerince daha uygun bir tanım yapmaya çalışmışlardır. Bu tanımların bir kısmını burada paylaşarak konuyla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz.

Seyyid Şerîf el-Cürcânî (816/1413)'ye göre *kâide* قَصِيَّةٌ كُلِّيَّةٌ مُنْطَبِقَةٌ عَلَى جَمِيعِ

(*Bütûn cüz'iyatını kapsayan küllî kazıyyedir.* Şâfiî fıkıh âlimlerinden ²جُزْئِيَّاتِهَا)

Tacettin es-Sübki (771/1370) ise ³الْأَمْرُ الْكُلِّيُّ الَّذِي يُنْطَبِقُ عَلَيْهِ جُزْئِيَّاتٌ كَثِيرَةٌ تُفْهَمُ أَحْكَامُهَا

(*Birçok cüziyyatı kapsayan ve bunlara ait hükümlerin kendisinden anlaşıldığı* مِنْتَهُ)

küllî emre denir. şeklinde tanımlamıştır. Fakat, tarafımızdan yapılan bu araştırmada, aşağıda belirtileceği gibi kavâidin mahiyetine en yakın tanımın Mâlikî fukahâsından Makkarî (758/1375)'ye ait olduğu görülmüştür. Makarrî'nin yaptığı tanım şöyledir:

"كُلُّ كُلِّيٍّ هُوَ أَحْصُ مِنْ الْأُصُولِ وَسَائِرِ الْمَعَانِي الْعُقْلِيَّةِ الْعَامَّةِ، وَأَعْمُ مِنَ الْعُقُودِ، وَجُمْلَةٌ

⁴الصَّوَابِطِ الْفَقْهِيَّةِ" *O, usûl (kelimesin)den ve diğer genel aklı manâlardan daha özel;*

akitlerden ve bütûn özel fikhî zâbitlardan daha genel olan her küllîdir.

Muasır çalışmalarda da birçok tanım yapılmıştır. Ancak biz, sonraki çalışmalarda genel olarak esas alınan Mustafa ez-Zerkâ'nın (1999) yaptığı tanımla iktifa edeceğiz. O'na göre kâidenin tanımını şudur:

(أُصُولٌ فَفَقْهِيَّةٌ كُلِّيَّةٌ فِي نُصُوصٍ مُوجِزَةٍ دُسْتُورِيَّةٍ تَتَّصَمَنُ أَحْكَامًا تَشْرِيْعِيَّةً عَامَّةً فِي الْحَوَادِثِ الَّتِي

⁵تَدْخُلُ تَحْتِ مَوْضُوعِهَا) *Kapsamına dâhil olan olayların şer'î hükümlerini tazammun*

eden,veciz ifadelerden oluşan küllî fikhî esaslardır.

Cürcânî'nin yaptığı tanım, bütün ilimlerdeki kâideler göz önünde bulundurularak yapıldığı için ona her hangi bir itirazın yöneltilmesi isabetli değildir. Ama Taceddin es-Sübki'nin yaptığı tanım, direkt fikhî kâideyle ilgili olduğu için ona

² Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerif, *et-Ta'rifât*, Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, Beyrut 1983, 171.

³ İbn Sübki, Tâcuddîn Abdulvahhab b. Takiyyudin, *el-Eşbah ve'n-Nazâir*, Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, Beyrut 1991. I, 11.

⁴ Makkarî, Muhammed b. Muhamed, *el-Kavâid*, Câmiatu Ümmülkurâ, Merkezu İhyâi't-türâsi'l-İslâmî, thk. Ahmed b. Abdillâh, Mekke, yy., I, 212.

⁵ ez-Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Madhalü'l-fikhîyyü'l-amm*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2004, II, 963.

şöyle bir itiraz yöneltilebilir: Prensip olarak tanımın *efradını câmi' aġyârını mâni'*(gerekleri içerip gerekmeyenleri dışarıda bırakma) ilkesine uygun olması gerekir. Taceddin es-Sübki ve diğer âlimlerin yaptıkları tanım her ne kadar efradını câmi ise de aġyârını mâni değildir. Çünkü yapılan tanım, fıkıh kâidelerden (الْيَقِينُ لَا يَزُولُ بِالشَّكِّ) “Şek ile yakîn zâil olmaz” kuralını kapsadığı gibi nahiv kâidelerinden (الْفَاعِلُ مَرْفُوعٌ) “Fail merfûdur”ve usûl kâidelerinden (الْأَمْرُ لِلرُّجُوبِ) “Emir vücûba delâlet eder” kurallarını da kapsamaktadır.⁶ Yukarıda anlatmaya çalıştığımız gibi Makkari'nin yaptığı tanımın fikhî kâidenin mahiyetine en yakın tarif olmasını özetle şöyle ifade etmek mümkündür: Söz konusu tarifi fikhî kâideyi diğer kâidelerden ayıran hususiyetlere sahip olduğu söylenebilir. Ancak tariflerde bulunması gereken *efradını câmi' aġyârını mâni'* özelliği ve tanımı yapılan şeyin çerçevesinin daha net çizgilerle belirlenmesi gerektiği hususu bu tanımda net bir şekilde görülmediği için Mustafa ez-Zerkâ'nın tanımı tercih edilmiştir.

Bütün bu gerekçeler göz önünde bulundurularak modern dönem hukukçularından Mustafa ez-Zerkâ'nın tanımı başta olmak üzere sonraki kavâid tanımlarında yukarıda ifade edilen *efradını câmi' aġyârını mâni'* hususu dikkate alınarak sadece fıkıh kâidelerini kapsayacak şekilde tanımlar yapılmıştır.⁷

1.1.2. İlgili Kavramlar

Fıkıh ilminde kavâid kelimesine en yakın üç terimin kullanıldığı görülür. Bunlar *el-Eşbah ve'n-Nazâir*, *el-Furûk* ve *el-Asl*'dir. Bu kavramların kavâid konusuyla yakın irtibatı bulunması hasebiyle burada kısaca izah etmekte fayda mülâhaza etmekteyiz.

a-“el-Eşbah ve'n-Nazâir”: Lügatte, *benzer* anlamına gelen bu iki kelime⁸ ıstılahta farklı anlamlarda kullanılmışlardır. *Eşbâh* ve *Nazâir*'den oluşan bu kavram, birbirlerinden bağımsız olarak zikredildiğinde her iki kelime de kavâid anlamını

⁶ Makkarî(muhakkikin mukaddimesi), *a.g.e.*, I, 107

⁷ Bazı muasır çalışmalarda yapılan kavâidin tanımı için bkz: Ali Ahmed en-Nedvî, *Kavâid el-Fikhîyye*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1998, s. 45; el-Hisnî, *Kavâid*, (muhakkikin mukaddimesi), I, 23; Makkarî (muhakkikin mukaddimesi), *a.g.e.*, I, 107; Yakub b. Abdulvahhab el-Bâ Huseyn, *el-Mufasssal fi'l-kavâid el-fikhîyye*, Dâru't-Tedmurîyye, Riyad 2011, s. 21; Muhammed Sıdkî b. Ahmed el-Bûrnû, *Mavsûa 'tu'l-kavâidi 'l-fikhîyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2003, s. 21, 22.

⁸ İbn Manzur, *a.g.e.*, VI, 219, XIII, 503.

ifade eder; beraber kullanıldığında ise *nazâir* kelimesinden *kavâid*, *eşbah*'tan ise *furûk* kastedilir.⁹

b- “*el-Furûk*”: Hüküm ve illetleri farklı, ama şeklen birbirine benzeyen meseleleri ayırt etmeye denir. Bazı meselelerin şekil bakımından birbirine benzemesinden ötürü *el-eşbâh ve'n-nazâir* başlığını taşıyan eserlerde irdelenmesine neden olmuştur. Âlimler telif ve tedvin açısından kavaiden önce furûkla ilgilenmişlerdir. Furûk ile ilgili yazılan ilk eserin ise *el-Furûk fî furû'i's-Şâfiyye* adında Şâfiî fıkıh âlimlerinden Ahmed b. Ömer b. Süreyc (306/918)'e ait olduğu bilinmektedir.¹⁰

c. “*el-Asl*”: İlk dönem fıkıh kaynaklarında da görülen bu terim hicrî IV. asırdan itibaren kavâid konulu kitaplarda yer almıştır. Kıyas işleminde *fer'*in mukabilinde olan *makîsun aleyh*, *racih görüş*, *delil* vb. anlamında kullanıldığı gibi *kâide* ve *zâbit* anlamlarını da taşımaktadır.¹¹

1.1.3. Kâide ve Zâbit Arasındaki Fark

İlk dönemlerde bu iki kavram arasında her hangi bir farkın bulunmadığı görülmektedir. Her iki kavram hem özel hem de genel anlamda kullanılmıştır.¹² Daha sonraki dönemlerde ise âlimler kâideyi, birçok babın furuatını kapsayacak, zâbiti ise bir bab ile alakalı olan furuatı ihtiva edecek şekilde kullandıkları görülmektedir.¹³ Örneğin. “*Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.*” kâidesi (*Mecelle*, mad. 2) ibadet, muamelat, nikah ve cihat gibi fıkıhın bütün meselelerine tatbik edilme imkânı taşıyorken *Mecelle*'nin 76. maddesinde “*Beyyine müdda'i için ve yemin münkir üzerinedir.*” şeklinde ifadesini bulan hadis-i şerifi ise bir zabıt olup sadece yargı hukuku ile alakalıdır.

1.1.4.Usûlî ve Fikhî Kâideler Arasındaki Fark

Bazı fıkıh usulü kuralları “*Mevrid-i nasda ictihada mesağ yokdur.*” (*Mecelle*,14.) gibi kurallar furû müdevvenatında kullanılmış ve fer'î ahkâmı da

⁹ en-Nedvî, *a.g.e.*, s.77, 80.

¹⁰ İbn Süreyc nisbet edilen bu kitabın, aslında *Muhtasaru'l-Müzenî* kitabıyla alakalı bazı sorulara verdiği cevaplardan ibaret olduğu söylenmektedir. Hacı Halife, Mustafa b. Abdillâh, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Mektebetu Müsennâ, y.y., 1941, II, 1257; en-Nedvî, *a.g.e.*, s.77.

¹¹ Bâ Huseyn, *a.g.e.*, s. 62, 63, 64, 65.

¹² en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 50, 51.

¹³ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 11.

yakından ilgilendirmesi sebebiyle kavâid ilminde küllî kâide olarak yer almıştır. Her iki kâide üslup bakımından benzerlik gösterse de aralarında temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu farkların en önemlileri şunlardır.

a. Usûlî kâideler küllî olup tüm cüz'iyatını kapsar. Fikhî kâideler ise istisnaları olabilen cüz'iyatının tamamını veya çoğunu kapsar.

b. Usûlî kâidelerle tafsilî delillerden hüküm istinbat edilir. Konusu daima delil ve hükümdür. Fikhî kâidelerin cüz'iyatı fikhî meseleler olup konusu ise mükelleflerin fiilleridir.¹⁴

1.1.5. Kavâid İlminin Kaynağı ve Doğuşu

Kavâid ilminin temelleri diğer İslâmi ilimler gibi Kitab ve sünnete dayanmaktadır. Bu ilme esas teşkil eden ayetlerin yanı sıra pek çok hadis de mevcuttur. Örneğin (الضَّرُورَاتُ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ) “Zaruretler, memnu olan şeyleri mübah

kılar.”¹⁵ kâidesi, اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَحَلَائِمَ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهْلَ بِهِ لَعْنَةُ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ

“Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini

ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.” ayetinden ilham alınarak konulmuştur. Hadisler

arasında ise (لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ) “Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.” hadisi kâidelere,

(الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِيِ وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ) “Beyyine müdda'i için ve yemin münkir

üzerinedir” hadisi ise zâbıtlara örnek verilebilir. Sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîne sorulan fikhî sorulara, verdikleri cevaplar arasında bu ilme temel teşkil edecek kâide ve zâbıtların mevcut olduğunu söyleyebiliriz.¹⁷ Müctehitler, kâide ve zâbıtları, fıkıh ilminin gelişimine paralel olarak gerek şer'î nasslardan istinbat ederek gerekse ahkâmı ta'lil ve kıyas sadedinde olgunlaştırmaya çalışmışlardır.¹⁸

¹⁴ en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 67, 68; el-Hisnî, *el-Kavâid*, I, 25, 26; Mustafa BAKTIR, Kâide, *DİA*, XXIV,206.

¹⁵ *Mecelle*, 21. Kâide

¹⁶ Bakara 2/173.

¹⁷ Sahabe ve tabiîn dönemlerinde kullanılan kâidelere örnekler için bkz. en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 93, 94.

¹⁸ el-Bürnû, *a.g.e.*, I, 50.

1.1.6. Kavâid İlminin Tedvini

Kavâid ilmi, tedvin hareketiyle beraber özellikle fıkıhla ilgili yazılan kitaplarda dağınık olarak yer almıştır. Bu konuda dikkat çeken eser imam EbûYûsuf'un (v.182/798) *el-Harac* kitabı olup bu kitabında kavâid konusuyla alakalı kâide ve zâbit özelliğini taşıyan birçok kural zikredilmiştir.¹⁹ Aynı durum İmam Şâfiî'nin (204/820) *el-Ümm* kitabı için de söz konusudur.²⁰ Yukarıda da belirtildiği üzere kavâid ilmi, fıkıhın gelişimine paralel olarak fıkıh kitaplarında gelişip olgunlaşmıştır.

Kavâide mahsus ilk tedvin, Ebu'l-Hasan Ubeydullah b. el-Hüseyin el-Kerhî'nin (v.340/952) *Usûlu'l-Kerhî* diye bilinen kitabıdır. Bu eserinde otuz yedi kâide zikretmiştir.²¹

1.1.7. Kavâid İlminin Önemi

Konuya girmeden önce Muhammed Ebu Zehra'nın (v.1394/1974) şu tespitine yer vermek yararlı olacaktır: Kavâid, usûlî bir çalışma değil; belki fikhî çalışma kabilindedir. Zira Fıkıh ilmi, tabiatı gereği içinde çokça mesele, furû ve cüz'iyatı barındıran bir ilimdir. Fıkıh ile alakalı mesele ve furûlar usûlü'l-fıkıh aracılığı ile istinbat edilir. Bu istinbat neticesinde fıkıhta dağınık ve farklı furû grupları oluşur. Kavâid ise dağınık olan bu fikhî grupları genel kurallarla bir arada toplar.²²

İmamu'l-Haremeyn el-Cüveynî (478/1085), fer'î meseleler ile beraber usûl ve kavâide sahip olma gücünde olamayanların kavâid ve usûle önem vermelerini tavsiye eder.²³ Karafî (684/1285) ise cüzîyatın külliyâta dâhil olduğunu; fikhî kavâidle kontrol altına alanların cüz'iyatı çok ezberlemeye ihtiyaç duymayacakları gibi başkasının düştüğü hatalara ve çelişkilere de düşmeyeceklerini belirtir.²⁴ Zerkeşî (794/1392) bu ilmin önemini izah sadedinde, çok ve dağınık olan meseleleri zapt ve ezberleme yolunun, bu meseleleri bir arada toplayan kâidelerle daha kolay olacağını ifade etmektedir.²⁵ Yapılan bu alıntılarda bir fakih için kavâidin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁹ Ebu Yusuf, *el-Harâç*, 123,182, 202.

²⁰ eş-Şâfiî, *el-Ümm*, I, 99, 178, III, 240.

²¹ en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 136.

²² Muhammed Ebu Zehra, *Usûlu'l-fıkıh*, Dâru'l-fikr el-Arabî, Kahire, yy, s. 8.

²³ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 11.

²⁴ Karâfi, Şihabuddin Ebu'l-Abbas b. İdris b. Abdirrahman, *Envâru'l-Burûk Fi Envâ'i'l Furûk*, Alemu'l-Kutup, yy, I, 3.

²⁵ Zerkeşî, Muhammed b. Abdillâh, *el-Mensûr fi'l-kavâid el-fikhîyye*, vezâretu'l-evkâf el-Kuveytiyye, Kuveyt 1989. I, 65, 66.

1.1.8.Beş Kâide

Âlimler tarafından ittifakla kabul edilen, neredeyse istisnalarının olmadığı ve fikhî furû'atı kuşatıcı özelliği olan bu kâideler "القواعد العامة" "el-Kavâidu'l-âmmeh" "القواعد الخمس" "el-Kavâidu'l-hamse" diye bilinir. Ancak kapsadıkları furu'at itibarıyla fikhın tümü bu kâidelere irca olunur diyenler olmuşsa da²⁶ İbn Sübkî, bunun zorlama bir yaklaşım olduğunu beyan etmiştir.²⁷ Mevzubahis beş kâide şunlardır:

- 1- (اليقين لا يرفع\يزال بالشك) Şek ile yakîn zâil olmaz.²⁸
- 2- (الضرر يزال) Zarar izâle olunur.²⁹
- 3- (المشقة تجلب التيسير) Meşakkat teysiri celb eder.³⁰
- 4- (العادة محكمة) Âdet muhakkemdir.³¹
- 5- (الأمر بمقاصدها) Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.³²

1.1.9. Kavâidi'l-Fikhîye'nin Delîl olması

Gerek ittifakla kabul edilen gerek kabul konusunda ihtilafı olan şer'î deliller arasında da *kavâidu'l-fikhiyye* diye bir delil bulunmamaktadır. Bununla beraber, furûa dair eserlerde ahkâmları temellendirme sadedinde kavâid-i fikhiyye kapsamında yer alan kâide ve zâbıtların istidlâl maksadıyla sıkça kullanıldığı görülmektedir.

²⁶ Suyûtî, Abdurrahman b. Ebibekir, *el-Eşbâh ve'n-Nazâir*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1990. s.7; el-Hısnî, *Kavâid*, I, 204.

²⁷ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 12.

²⁸ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 13; Suyûtî, *a.g.e.*, s. 50; İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim el-Misriyel-Eşbâh ve'n-Nazâir, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1999, s. 47; *Mecelle*, md. 4.

²⁹ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 41; Suyûtî, *a.g.e.*, s. 83; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s.72; *Mecelle*, md. 20.

³⁰ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 49; Suyûtî, *a.g.e.*, s. 76; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s.64; *Mecelle*, md. 17.

³¹ İbn Sübkî, *a.g.e.*, I, 50; Suyûtî, *a.g.e.*, s. 89; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 79; *Mecelle*, md. 36.

³² İbn Sübkî, bu kâideyi şerh ederken: "Cevâmiu'l-kelim" veciz ifadelerin sahibi olan Resulullah (s.a.v)'ın إنما الأعمال بالنيات ifadesi ifadesinden daha güzel ve daha nazik olduğunu belirtmiştir. *a.g.e.*, I, 54; Suyûtî, *a.g.e.*, s. 8; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 23; *Mecelle*, md. 2.

Kavâid-i fıkhiyyeleri kullanarak fer‘î meselelere çözüm arama hususunda şunu söylemek mümkündür: Fıkhî kâidelerin asıl işlevi, birçok bab veya bir babda yer alan benzer fer‘î mesele ve cüz‘îyyatı bir kuralın bünyesinde toplamaktır. Kur‘an ve Sünnet’ten elde edilen “*Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir*”. “*Beyyine müddâ’i için ve yemin münkir üzerinedir*” vb. kâidelerin hüccet olduğu hususunda ittifak edildiği söylenebilir. Bunların dışında kalan kâidelerin delil olup olamayacağı konusunda ise iki ayrı uygulamayla karşılaşılmaktadır.³³ Bazı âlimlere göre fer‘î meselelerin çözümünü o meselelerle ilgili “*Edille’i Erbaa*” ve tâli delillerde aramak gerekir. Fıkhî kâidelerden ise hüküm istinbat edilemez ve sadece destek ve şahit olarak kullanılabilir. *Mecelle*’de de bu yönde fikir beyan edilmiştir.³⁴ *Mecelle* şârihlerinden Ali Haydar Efendi (1355/1936) mezhepte muteber kabul edilen kitaplardan konu ile ilgili bir nâkil mevcut olmadığı sürece, bu kâidelere dayanarak hüküm verilemeyeceğini ifade etmiştir.³⁵ Diğer fakihler ise, kâide ve zâbitları fıkhî meseleleri temellendirme sadedinde zikrettikleri için onlara göre bu kâide ve zâbitlar hüccet olabilir.

el-Hısnî’nin hakkında nass bulunmayan meseleleri delillendirmede, kâidelerle ihticac etmiş olmanın yanısıra zâbit niteliğindeki kâidelerle de doğrudan ihticac ettiği görülmektedir. Örneğin, masiyet yolculuğunda namazın kasr edilemeyeşini (الرُّخْصُ لَا تُنَاطُ بِالْمَعَاصِي) “*Ruhsatlar günahlara bağlanmaz.*” kâidesine bağlamıştır. Karafî ise, Süreyciye meselesinde³⁶ talakın vuku bulmasını “*Şartın şartı: Şartın, meşrûtuyle bir araya gelebilme imkânının olmasıdır.*” fıkhî kâidesine muhalif olduğuna bağlamıştır. Karafînin bu meselede verdiği hükmü doğrudan bu kâideye bağladığı görülmektedir.³⁷ Dolayısıyla kâide ve zâbitların kullanılmasında dikkat edilmesi gereken temel husus şudur: Cevabı aranan meseleler hakkında önce nas bulunup

³³ Nedvî, *a.g.e.*, s. 329-331.

³⁴ Ali Haydar, *Dureru’l-hukkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, İstanbul 1330, I, 23.

³⁵ Ali Haydar, *a.g.e.*, I, 23.

³⁶ Fukâha arasında süreyciye diye meşhur olan meselenin aslı şudur: Ömer b. Süreyc (306/918), şayet bir kişi hanımına: Seni boşarsam sen ondan önce üç talakla boşsun derse o kişinin hanımı boşanmış olmaz, fetvasını verdiği için bu mesele ona nisbet edilmiştir. İbn Hâce el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed, *Tuhfetu’l-muhtâc fi şerhi’l-Minhâc*, el-Mektebetu’t-ticâriyyetu’l-kübrâ, Mısır 1983, VIII, 114; Makkarî (muhakkikin mukaddimesi), *a.g.e.*, I, 118. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Davut Eşit, “Fıkıh’ta Totolojik Bir Mesle: el-Mes’eletü’süreyciyye” İslâm hukuk araştırmaları dergisi, 27. sayı, s, 443-445.

³⁷ Makkarî(muhakkikin mukaddimesi), *a.g.e.*, I, 116-118; Karafî, *a.g.e.*, III, 80.

bulunmadığı tespit edilir. Nas bulunmadığı takdirde hangi kaide esas alınarak çözüme kavuşturulacağı konusuna dikkat edilmelidir. Çünkü bir mesele birden fazla kâidenin kapsamına girebilmektedir. Ayrıca bu durum ağlebî kâidelerin³⁸ istisnalarının bilinmesini ve fetva verilecek konuda hata yapılmamasını sağlar.

1.1.10.Kavâid İlmine Dair Temel Bazı Eserler

Bu bölümde kavâide dair bazı eserler zikredilecektir. Her dört mezhebe mensup âlimlerin yazdığı bazı eserleri müelliflerin vefat tarihine göre aktarılacaktır.

a. Hanefi Mezhebi

1- *Usûlü'l Kerhî*: Ebu'l-Hasan Ubeydullah b. Huseyn el-Kerhî (v.340/952)

2- *el-Eşbâh ve'n-Nazâir*: Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed b. Nüceym (970/1562).

3- *Mecelle-i Ahkâmı Adliyye*: Osmanlı Devleti'nde 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir ilmî heyet tarafından hazırlanan bu kanun borçlar, eşya ve yargılama hukukunu içermektedir. 100 maddeden oluşan mukaddime kısmında fikhın tanımı ile doksan dokuz küllî kâide yer alır.³⁹

b. Maliki Mezhebi

1. *Usûlü'l-fütüya*: Muhammed b. Hâris b. Esed el-Haşenî(361/972).

2. *Envâru'l-burûk fi envâ'i'l-furûk*: Şihabuddin Ebu'l-Abbas b. İdris(v.684/1285).

3. *İdâhu'l-mesâlik ilâ kavâid'l-İmam Malik*: Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya el-Veşerisî(914/1508).

c. Şâfiî mezhebi

Bu mezhepte kavâid türü eser telifinin diğer mezheplere oranla daha yüksek olduğu, buna biraz da takip ettikleri mütekellimin usulünün kuralcı karakterinin imkan verdiği görülmektedir.⁴⁰

1. *Kavâidu'l-ahkâm fi mesâlihi'l-enâm*: İzuddin b. Abdisselam(660/1262).

2. *el-Eşbah ve'n-Nazâir*: Tâcuddîn Abdulvahhab b. Takiyyudin Ali es-Sübki (771/1369).

³⁸ Ağlebî kaide, efradının bütününe değil de çoğunu kapsayan kaidedir.

³⁹ Bkz. Mehmet Âkif Aydın, “*Mecelle-i Ahkâmı Adliyye*”, *DİA*, XXVIII, 231-235.

⁴⁰ Baktır, *a.g.e.* XXIV, 209.

3. *el-Mensûr fi'l-Kavâid*: Bedruddin Muhammed b. Bahadır ez-Zerkeşî (794/1392).

c. Hanbelî Mezhebi

1. *el-Kavâidu'n-nurâniyyetu'l-fikhiyye*: Takiyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Teymiyye (728/1328).

2. *Takrîru'l-kavâid ve tahrîru'l-fevâid*: Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Receb (795/1393).

3. *el-Kavâidu'l-küllîyye ve'd-davâbitu'l-fikhiyye*: Yusuf b. el-Hasen b. ibnu'l-Mibred (909/1503).

1.1.11. Muasır Dönemde Kavâid

Mecelle'den sonra özellikle Arap İslâm âleminde kavâid konusunda yoğun bir çaba içine girildiği gözükmektedir. Bu çabalar şöyle özetlenebilir:

1- Kavâidin lise, dinî akademi ve şeriat fakültelerinde müstakil bir ders olarak okutulması.⁴¹ Mekke'i Mükerrerme'de bulunan Savlatîyye Medrese'si öğrencileri için Abdullah b. Sa'd el-Hadramî tarafından *İdâhu'l-kavâidi'l-fikhiyye* eseri yazılmıştır.

2- Bu ilmin tanımı, önemi, konusu, amacı, doğuşu ve fıkıh usûlüyle ilişkisi gibi konuları ihtiva eden farklı hacimlerde eserler yazılmıştır. Bunlardan Mustafa ez-Zarkâ'nın *el-Medhalu'l-fikhîyyu'l-âm* ve Ali Ahmed en-Nedvî'nin *el-Kavâidu'l-Fikhiyye mef'hûmuha ve neş'etuha ve tatavvuruhâ ve dirâsetu müellefâtihâ*'ı son dönemde yazılmış önemli eserler arasında yer almaktadır.

3- Bu alanda yazılmış klasik eserlerin, yüksek lisans ve doktora tezi olarak tahkik edilmesi sonucunda pek çok kavaid eserinin ilim dünyasına kazandırıldığı görülmektedir. Ahmed b. Abdilllah, Muhammed el-Makkarî'nin *el-Kavâid*'ini, Abdurrahman eş-Şa'lân ve Cibrîl el-Büseylî de Muhammed b. Abdi'l-Mü'min el-Hısnî'nin *Kitâbu'l-kavâid* adlı eserini tahkik etmiştir.

4- Bu dönemde müstakil eserler ile birlikte bazı küllî kâidelerin anlamı, şer'î delili, kapsamına dâhil olan meseleler vb. konuları kitap çalışmalarına konu olmuştur. Bâhuseyn'in *Kâidetu "el-Yakîn lâ yezûlu bi's-şek"*: *Dirâse nazariyye*

⁴¹ Örneğin: Medine İslam üniversitesi şeriat fakültesinde öğrenci olduğum dönemde 1417/1418 eğitim yılında 3. sınıf öğrencilerine yönelik "*el-Kavâidu'l-fikhîyye*" adında haftada bir ders okutulmaktaydı.

te'sîliyye ve tatbikîyye'si ile Salih b. Gânim es-Sedlân'ın *en-Niyye ve esruhâ fi'l-ahkâmi's-şerîa'sı* bu tür çalışmaların önemli örnekleri arasında yer alır.

5- Fıkıh kitaplarının incelenmesi ve taranması sonucunda elde edilen kâide ve zâbitların bazı tez ve kitap çalışmalarına konu olmuştur. Necmettin Kızılkaya'nın *Kâsânî'nin Bedâyi' İsimli Eserinde Kavâidin Yeri*, Muhammed er-Rûkî'nin *el-Kavâidu'l-fikhiyye min hilâli kitâbi el-İşrâf*, Abdulvahhab Ahmed'in *el-Kavâidu ve'd-davâbitu'l-fikhiyye fi kitâbi'l-Ümm: cem'an ve tertîben ve dirâseten*, Ali b. Muhammed'in *el-Kavâidu ve'd-davâbitu'l-fikhiyye min kitâbi'l-Muğni li'bni Kudâme min evveli kitâbi'l-buyû' hatta nihâyeti kitâbi'l-hacr* adlı yüksek lisans tezleri bu sahanın öne çıkan çalışmaları arasında yer alır.

6- Bundan sonraki aşamada, bireysel ve kurumsal ansiklopedi çalışmalarında kavaid konusunun geniş bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Muhammed Sıdkî b. Ahmed Burnû'nun *Mavsûatu-l kavâidi-l fikhiyye*'si bireysel, İslâm İşbirliği Teşkilatı'na bağlı *Mecma'u'l-Fikhi'l-İslâmî/ İslâmî Fıkıh Akademisi* bünyesindeki Kavâidi Fıkhiyye Ansiklopedisi projesi⁴² ise kurumsal örneklerdir.⁴³

⁴² Bu projenin amacı; şu ana kadar Kavâidi fikhiyye alanında yapılan bütün çalışmaları bir araya getirip kâide ve zâbitları alfabetik olarak sıralayarak bunlara güncel örnekler vererek her kâidenin var olan istisnalarını vermek suretiyle Arabista'nın Cidde şehrinde 1988 yılında çalışmaya başlamıştır. www.iifa-aifi.org.

⁴³ Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Kavâidu'l-fikhiyye ve tatbikâtuhâ fi'l-mezâhibi'l-arbaa*, Dâru'l-fikr, Dimaşk 2006, I, 6, 7, 50.

1.2.TAKIYUDDİN el-HISNÎ

Bu başlık altında el-Hisnî'nin, yetiştiği çevrenin siyasi ve ilmi durumu, hayatı, hocaları, öğrencileri ve eserleri hakkında bilgi sunulacaktır.

1.2.1. Yaşadığı Dönemin Siyasi Durumu

el-Hisnî, 752/1351-829/1426 yılları arasında Şam'da yaşamıştır. Şam, bu dönemde Memlûklerin idaresi altındaydı. Memlûkler Devleti Bahrî Memlûkler (648-784/1250-1382) ve Bürçî Memlûkler (784-923/1382-1517) şeklinde iki döneme ayrılır. Bahrî Memlûklerin son döneminde doğan Hisnî, hayatının kalan kısmını Burçî Memlûkler döneminde sürdürmüştür. Abbasiler döneminde hilafet merkezi Bağdat idi. Moğolların Bağdat'ı işgal etmelerinden sonra, Memlûk sultanı I. Baybars'ın katkısıyla Kahire hilafet merkezi seçildi. Bu durum Memlûk Devleti'ne İslâm dünyasında ayrı bir saygınlık kazandırdı. Siyasi açıdan istikrarlı olmayan bu dönemde taht kavgalarının sıkça yaşandığı görülmektedir. Bundan dolayı yönetimler sıkça el değiştirmiştir. Yönetimde kalmayı başaranlar ise kendi valileriyle ciddi sürtüşmeler yaşamışlardır.⁴⁴

1.2.2. Yaşadığı Dönemdeki İلمي Faaliyetler

Memlûkler devri, İslâmî ilimlerdeki gelişme bakımından İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Bu dönemde Şam, İslâm coğrafyasının en önemli ilim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Birçok açıdan imar edilen Şam'da Camii, medrese, hankah, zaviye ve mescid gibi vakıflara bağlı yüzlerce kurum inşa edilmiştir. Dımaşk, dönemin önemli ilim merkezlerinden olan Kahire'yi ilmi kurumlar bakımından geride bırakmıştır. Şam'da medrese sayısı 160 iken Kahire'de bu sayı 75 civarındaydı.⁴⁵ Doğu İslâm âleminin Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı istilâsına uğradığı bir sırada kurulan Memlûk Devleti yurtlarından hicret etmek zorunda kalan pek çok ulemâya ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde bireysel çabalarla beraber zamanın idarecileri de İslâmî ilimler başta olmak üzere, pozitif bilimlerin gelişmesi için büyük katkı sağlamışlardır.⁴⁶ Burada özellikle o dönemde, eğitime yön veren medrese ve kütüphanelere kısaca değinmek istiyoruz.

⁴⁴ Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebibekr, *Hüsni'l-muhâdare fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, Dâru'l-kutubi'l-arabiyye, 1. Basım, Mısır 1983; Kurd Ali, Muhammed, *Hitatu's-Şam*, Dımaşk 1983, II, 150 vd; İsmail Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, XXIX, 90-94.

⁴⁵ İsmail YİĞİT, *Memlûkler*, *DİA*, XXIX, 94.

⁴⁶ Yiğit, *a.g.e.*, XXIX, 94.

Siyasi çalkantıların sıkça yaşandığı bu dönemde ilmi faaliyetlerin kesintisiz devam ettiği görülmektedir. Bu devirde, temel İslâmî ilimlerin her dalına mahsus çok sayıda medrese ve ilim havzalarının bulunduğu bir gerçektir. Günümüz ifadesiyle; yüksek ihtisas akademileri diye niteleyebileceğimiz Dâru'l-Hadis el-Eşrefiyye, Dâru'l-Hadis ed-Dâvudiyye, el-Medresetu'l-Bâdirâiyye ve er-Rukniyye gibi “*Dâr*” ve “*Medrese*”ler o dönemde yaygındı. Dönemin önemli âlimleri bu eğitim mekânlarında başta tefsir, hadis ve fıkıh olmak üzere diğer İslâmî ilimleri öğretirlerdi.⁴⁷ Fıkıh medreselerinin diğer medreselere oranla fazla olması ve daha fazla rağbet görmesini şu nedenlere dayandırabiliriz.

1-Mısır ve Şam'da Fatımîlerin bıraktığı izleri silmek ve Sünnî mezhepleri güçlendirmek,

2-Devlet kademelerinde özellikle yargı ve maliye gibi kurumlara bu medreselerden mezun olanların atanması,

3- Dört mezhebin her birine mahsus fıkıh medreselerinin kurulmuş olması.⁴⁸

Bu dönem, özel ve genel kütüphanelerin çokluğu ve kitap bakımından zenginliği ile ön plana çıkmaktadır. Bireysel kütüphanelerin yanı sıra neredeyse her camii, medrese ve tekkenin kendine has kütüphaneleri bulunmaktaydı. Kütüphanelerin kitap ihtiyacı hediye, vakıf, satın alma ve istinsah yoluyla karşılanıyordu. Bu alanda ferdî çabaların yanı sıra şüphesiz yöneticilerin sunduğu katkılar da önemli bir yere sahiptir.⁴⁹

1.2.3. Hayatı

Tam adı Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdilmü'min el-Hüseynî el-Hısnî'dir. 752'de (1351) Havran'ın Hısn köyünde doğdu. Şâfiî fikhında devrinin otoritelerinden biri oldu. Ayrıca Hanefî fikhına da -bu mezhebin temel kaynaklarından *el-Hidâye*'yi şerhedecek kadar- hâkim olduğu bilinmektedir. Kazâî ve idarî mevkilerdeki devlet adamlarına karşı emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker

⁴⁷ en-Nuaymî, Abdulkadir b. Muhammed, *ed-Dâris fi tarihi'l-medâris*, thk. İbrahim Şemsuddin, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1990, I, 15, 19, 398 vd.; İbn Bedrân, Abdulkadir b. Ahmed, *Münâdemetu'l-atlâl ve müsâmeretu'l-hiyâl*, thk. Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, yy. I, 24, I, 76 vd.

⁴⁸ Cîde, Ahmed Halid, *el-Medâris ve nizâmu't-ta'lim fi bilâdi's-Şam fi'l-asri'l-Memlûkî*, el-Müessesetu'l-câmiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-tevzî', Beyrut 2001, s. 103.

⁴⁹ Abduh Abdulaziz, *en-Nakdu'l-edebî fi'l-asri'l-Memlûkî*, mektebetu'l-enclö el-Mısriyye, Kahire 1972, s. 21.

yapmayı düstur edinen Hısnî, ömrünün sonlarına doğru hayır işlerine ağırlık vererek Şam'da Bâbu's-Sagir mevkiinde bir ribât ve han inşasına öncülük yaptı. Daha sonra Şâgûr'daki (Şam) bir zâviyede inzivâyâ çekildi. 15 Cemâziyelâhir 829'da (24 Nisan 1426) Şam'da vefat etti.⁵⁰

1.2.4. Hocaları

Şam'da yetişen el-Hısnî, Şehâbeddin Ahmed b. Sâlih ez-Zührî (795/), Şemseddin Muhammed b. Süleyman es-Sarhadî (792/1390), Şerefeddin Îsâ b. Osman el-Gazzî (799/1397) gibi âlimlerden ders aldı.⁵¹

1.2.5. Öğrencileri

el-Hısnî'nin hayatını aktaranlar kendisinin öğrencileriyle ilgilendiğini ve zaman zaman onlarla bazı aktiviteler düzenlediğinden bahsederler.⁵² el-Hısnî'nin "*Kavâid*" adlı eserini yüksek lisans tezi olarak tahkik eden Abdurrahman eş-Şa'lan, tabakat kitaplarında ve el-Hısnî'ye ait bazı yazma eserler üzerinde yaptığı araştırma neticesinde iki öğrencisinin ismine ulaştığını nakleder. Bunlar Muhammed b. Ahmed el-Gazzî (v.864/1460) ve kardeşinin oğlu Ömer b. Muhammed'dir. (v.834/1430)⁵³

1.2.6. Eserleri

el-Hısnî, fıkıh, hadis, tasavvuf ve kelam alanlarında birçok eser kaleme almıştır. Farklı kütüphanelerde yazma olarak bulunan bu eserlerden pek çoğu yayınlanmamıştır. Kaynaklarda zikredilen eserlerinden bazıları ise şunlardır.

1. *Kifâyetü'l-aHYâr fi halli Gayeti'l-ihTisar.* (Tez çalışmamıza konu olan kitap)
2. *Şerhu't-Tenbîh.* Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin şerhidir.
3. *Şerhu'l-Hidâye.* Burhâneddin el-Mergînânî'nin Hanefî fikhına dair *el-Hidâye* adlı eserinin şerhidir.
4. *Def'u şübehi men şebbehe ve temerrede ve nesebe zâlike ile'l-İmâm Ahmed.*
5. *el-Fevâid fi'l-fikh 'alâ mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî.*

⁵⁰ İbn Kâdî Şühbe, Ebubekir b. Ahmet, *Tabakatü's-Şâfiyye*, thk. el-HafızAbdulalim Han, Âlemu'l-kutub, Beyrut 1407, IV, 76-77; İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmet b. Ali, *İnbâu'l-ğumr bi ebnâi'l-umr*, thk. Hasan Habeşi, el-Meclisu'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslamiyye, Mısır 1969, III, 464; Cengiz Kallek, "Hısnî", *DİA*, XVII, 401.

⁵¹ İbn Kâdî Şühbe, *a.g.e.*, IV, 76-77; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 464.

⁵² İbn Kâdî Şühbe, *a.g.e.*, IV, 76-77; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 464.

⁵³ el-Hısnî, *Kavâid*, (muhakkikin mukaddimesi), I, 99.

6. *Kam 'u'n-nüfûs ve rukyetü'l-me'yûs.*
7. *Seyru's-sâlik fî esne'l-mesâlik.*
8. *en-Nisvetü'l-âbidât ve'l-umûru'l-müfsidât.*
9. *el-Esbâbü'l-mühlikât ve'l-işârâtü'l-vâzihât fî menâkıbi'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve mâ lehüm mine'l-kerâmât.*
10. *Tenbîhü's-sâlik 'alâ mazârri'l-mehâlik.*
11. *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ.*
12. *el-Kavâ'id.* Eser, Salahaddin el-Alâî (761/1359)'nin *el-Mecmu'u'l-müzheb fî kavâidi'l-mezheb*'in muhtasarı olup beş temel fikhî kâidenin yanı sıra diğer pek çok kâideyi de ele almıştır.⁵⁴
13. Müslim b. Haccâc'ın *el-Câmi'u's-sahîh*'i, Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn*'i üzerinde şerhi bulunan Hısnî ayrıca İsnevî'nin *el-Mühimmat*'ını da telhis etmiştir.⁵⁵

⁵⁴ el-Hısnî, *Kavâid* adlı eserinde bu kitabın herhangi bir eserin ihtisarı olup olmadığı hususunda hiç bir bilgiye yer vermemektedir. Mezkur eseri tahkik eden Abdurrahman eş-Şa'lan ve arkadaşı ise *Kavâidin*, Salahaddin el-Alâî'nin *el-Mecmu'u'l-müzheb fî kavâidi'l-mezheb*'in muhtasarı olduğunu belirtir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. el-Hısnî, *Kavâid* (muhakkikin mukaddimesi), I, 117-124.

⁵⁵ İbn Kâdî Şühbe, *a.g.e.*, IV, 76-77.

1.3. KİFÂYETÜ'L-AHYÂR

Takiyuddin el-Hısnî'nin *Kifâyetü'l-ahyâr*'ı, esas alınan temel metin, kullanılan metot, kaynak ve kavramlar açısından incelenecektir.

1.3.1. Ana Metni

Bu çalışmaya konu olan *Kifâyetü'l-ahyâr*, önemini ayrıca, şerhe temel teşkil eden *Gayetü'l-ihisâr* adlı muhtasardan aldığı söylemek mümkündür. Şâfiî fıkıh literatüründe önemli bir yeri olan bu metnin müellifi, Ahmed b. Hasan (Hüseyn) Ebu Şücâ'dır. 434/1042 yılında Basra'da doğan Ebû Şücâ' hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla beraber, kırk yılı aşkın bir süre Basra'da Şâfiî fikhını okuttuğu nakledilir.⁵⁶ Hayatını konu edinen kaynaklarda *Kâdı* diye anılmış olmakla beraber fiilen yargı görevini üstlendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ebu Şücâ'nın 500/1107 yılında hayatta olduğunu belirten Hafız es-Silefî, hocasının bu tarihten sonra kaç yıl yaşadığını kesin olarak bilmediğini ifade etmektedir.⁵⁷ Bundan dolayı, Ebu Şücâ'nın 500/1107'den sonra vefat ettiği kaydedilmiştir. *Gâyetü'l-ihisâr* dışında Mâverdinin (v.450/1058) *el-İknâ'* adlı eserine şerh yazmıştır.⁵⁸

Kifâyetü'l-ahyâr'ın temel metni olan *Gâyetü'l-ihisâr*, Şâfiî fıkıh literatürünün müteber kaynaklarından biridir. Şâfiî fikhını özetlemiş olmasının yanısıra kısa, anlaşılır ve ezberlenmesi kolay bir metin olduğu için Şâfiî fikhında okutulan ve okutulmakta olan ilk eser olmuştur. *Gâyet*, *Takrib* ve *Metnu Ebi Şücâ'* olarak da bilinen eser, en yaygın şerhlerinden İbn Kasım el-Gazzî'nin *Fethu'l-karîbi'l-mücib*'le beraber basıldığı için galat-ı meşhur olarak *İbn Kâsım* diye anılmaktadır.

Pek çok şerh ve haşiyeye şeklindeki çalışmalara konu olan *Gayetü'l-ihisâr*'ın *Kifâyetü'l-ahyâr* dışındaki şerh ve hâşiyelerinden bazıları şunlardır.

1- *Tuhfetü'l-lebib fi şerhi't-Takrib*. Muhammed b. Ali İbn Dakîku'l-İd'in (702/1302) bu şerhi pek çok defa basılmıştır.

2- *Fethu'l-karîbi'l-mücib fi şerhi elfâzi't-Takrîb*. Muhammed b. Kâsım el-Gazzî'nin (918/1512) telif ettiği ve *el-Kavlü'l-muhtâr Gâyeti'l-ihisâr* olarak da

⁵⁶ İbn Sübkî, Tâciiddin Abdulvahhab b. Takiyyidin, *Tabâkâtü's-Şâfiyeyi'l-kübrâ*, thk. Mahmud et-Tanâhî, Abdulfattah el-Hulv, Hecer li't-tibâe ve'n-neşr, 2. Basım, 1413, yy. VI, 15.

⁵⁷ es-Silefî, Ahmed b. Muhammed, *Mu'cemu's-sefer*, thk. Abdullah el-Bârûdî, el-Mektebetu't-ticâriyye, Mekke, yy. I, 24.

⁵⁸ el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh, *Mu'cemu'l-büldân*, Dârü sâdır, 2. Basım, Beyrut 1995, IV, 74. İbn Sübkî, a.g.e., VI, 15.

bilinen bu şerhe birçok hâşiye yazılmıştır. Ahmed b. Ahmed el-Kalyûbî (1069/1659), Ali b. Ali eş-Şibrâmlisî (1078/1676) ve İbrahim b. Muhammed el-Beycûrî'ye (1277/1860) ait haşiyeler en meşhur olanlardandır.

3- *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebi Şücâ'*. Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbînî'nin (977/1570) bu eserinin şerhlerinden bazıları şunlardır: Süleyman b. Muhammed el-Büceyremî (1221) *Tuhfetu'l-habîb alâ şerhi'l-Hatîb*, Abdurahman b. Yusuf el-Achûrî (1084) *Fethu'l-Latîf'l-Mucîb bimâ yetalleku bi kitâbi İknâi'l-Hatîb* ve Ahmed b. Omer ed-Deyrebî (1151/1738) *Fethu'l-Meliki'l-Karîb fi'l-keîmi alâ âhiri şerhi'l-Hatîb*.

4- *et-Tezhîb fi edilleti metni'l-Gâyeti ve't-Takrîb*. Mustafa Dib el-Buğâ tarafından yapılan şerhin en önemli özelliği bu muhtasarî âyet ve hadislerle delillendirmiş olmasıdır.

5- *Hediyetü'l-habib*. Ahmed Hilmi Koğî (1996) tarafından yazılan mezkur şerh kurmancî lehçesinde kaleme alınmıştır.

1.3.2. Takip Edilen Metot

Kifâyetü'l-ahyâr, Ebû Şucâ' el-İsfahânî'nin *Metnu Ebî Şucâ'*, *et-Tâkrîb ve Gayetu'l-ihţisar* adlarıyla bilinen fıkıh metninin şerhidir.

el-Hısnî, kitabın telif sebebini eserin mukaddimesinde şöyle açıklamaktadır: “İlim talebelerinin arzu, maksat ve gayret yönünden dereceleri farklıdır. Kimi detaya iner kimisi de *Gâyetü'l-ihţisar*'la iktifa eder. Bu ikinci gruptan bazıları çoluk çocuk sahibi olup maişetinin peşinde koşarken, diğer bazıları da ibadetle meşgul olmaktadır. İşte, bunların fıkıh tedrisatıyla uğraşarak kendi işlerini aksatmalarına meydan vermemek için böyle bir şerhi yazdım.”⁵⁹ Hısnî, bu ifadelerle hedef aldığı kitleyi belirtmekle beraber kitabının muhtasar/ kısa olacağını da beyan etmektedir.

el-Hısnî, herhangi bir konunun şerhine başlarken evvela Kitap, Sünnet, icma ve kıyastan delilini zikretmektedir.⁶⁰ Mezhep içi tartışmalar dışında Sahabenin fikhî görüşlerine yer verdiği gibi⁶¹ başta İmam Ebu Hanife (v.150/767), İmam Malik (v.179/796), Ahmet b. Hanbel (v.241/855)⁶² ve diğer fakihlerin görüşlerine de yer

⁵⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 50.

⁶⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 282, 340, 584.

⁶¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 53, 186, 283, 373.

⁶² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 67, 321, 549.

verip konuları delil eksenli tartışmaktadır.⁶³ Çoğunlukla hadislerin kaynağını veren şârih⁶⁴ bazen de kaynak belirtmemiştir.⁶⁵ Hadislerin değerlendirilmesi konusunda muhaddislerin görüşlerine yer veren el-Hısnî,⁶⁶ râviler hakkında da muhaddislerin cerh ve ta'dil değerlendirmelerini zikretmiştir.⁶⁷ Hısnî imam şafinin(v.204/820) kavli Cedid ve kadim görüşlerini aktarmakta ve yer yer tercihlerini belirtmektedir.⁶⁸ Meseleleri arz etme yönüyle Nevevi'nin (v.676/1277) tercihlerini dikkate alan el-Hısnî'nin,⁶⁹ Nevevi'nin *Ravzatu't-tâlibîn* adlı eserinden çokça yararlandığını görmekteyiz.⁷⁰ Birçok meselede icma nâkleden el-Hısnî⁷¹ usûlî ve fikhî kurallara da başvurmaktadır.⁷²

1.3.3. Yararlanılan Kaynaklar

Başta İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinden yararlanan el-Hısnî, genel olarak Şâfiî mezhebinin farklı kaynaklarından ve özellikle İmam Nevevi'nin eserlerinden istifade etmektedir. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır.

el-Ümm, eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris (v.204/820)⁷³

el-Muhtasâr, el-Mûzeni, İsmail b. Yahya b İsmail (v.264/878)⁷⁴

el-Hâvîel-kebir/es-Sâgir, el-Mâverdi, Ali b. Muhammed b. Habib (v.450/1058)⁷⁵

el-Fetâvâ, el-Kâdî, Hüseyin b. Muhammed b. Ahmet (v.462/1069)⁷⁶

el-Muhezzeb, eş-Şirâzi, İbrahim b. Ali b. Yusuf (v.476/1083)⁷⁷

el-Vasit, el-Gazzâlî, Muhammaed b. Muhammed b. Muhammed (v.505/1111)⁷⁸

et-Tehzîb, el-Begâvî, Hüseyin b. Mesut (v.510/1117)⁷⁹

⁶³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 98, 353, 485.

⁶⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 52, 100, 353.

⁶⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 352, 366, 444.

⁶⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 82, 133, 596.

⁶⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 53, 193.

⁶⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 112, 253, 516.

⁶⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 62, 67, 550.

⁷⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 222, 283, 534.

⁷¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 198, 315, 560.

⁷² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 79, 80,81, 85.

⁷³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 181, 286, 623.

⁷⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 164, 381, 606.

⁷⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 110, 301, 450.

⁷⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 62, 418, 623.

⁷⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 196, 404, 564.

⁷⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 196, 239, 436.

el-Beyân, el-Îmrâni, Yahya b. Sâlim b. Es'ed (v.587/1191)⁸⁰

eş-Şerhu'l-kebir, er-Râfîi, Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim (v.623/1226)⁸¹

Minhacu't-talibin, en-Nevevî, Yahya b. Şeref (v.676/1277)⁸²

Ravdatu't-talibin, en-Nevevî, Yahya b. Şeref (v.676/1277)⁸³

Şerhu Muslim, en-Nevevî, Yahya b. Şeref (v.676/1277)⁸⁴

Şerhu'l-Muhezzeb, en-Nevevî, Yahya b. Şeref (v.676/1277)⁸⁵

el-Kifâye, İbnu'r-Rıf'a, Ahmet b. Muhammed (v.710/1310)⁸⁶

el-Fetâvâ, el-İsnevî, Abdürrahim b. el-Hasan (v.772/1370)⁸⁷

1.3.4. Kullanılan Kavramlar

el-Hisnî genel olarak Şâfîî fakihlerin kullandığı kavramların yanı sıra özellikle Nevevî'nin kavramlaştırdığı terimleri sıkça kullandığını görmekteyiz.

A- Şâfîî fukahasının eserlerinde yer verilen ve el-Hisnî'nin de sıkça kullandığı kavramlardan bazıları şunlardır.

1- *el-İmam*:⁸⁸ Bu ifadeyle, İmam'ül-Harameyn el-Cüveynî kastedilmektedir.⁸⁹

2- *el-Kâdî*:⁹⁰ Bu isim mutlak olarak zikredildiğinde Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. Ahmet (v.462/1069) kastedilir.⁹¹

3- *eş-Şeyhân*:⁹² Bu isimden maksat ise Abdülkerim er-Râfîî (v.623/1226) ve Yahya b. Şeref en-Nevevî'dir (v.676/1277).⁹³

⁷⁹ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 124, 503, 604.

⁸⁰ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 135, 364, 403.

⁸¹ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 127, 364, 576.

⁸² el-Hisnî, *Kifâye*, s. 182, 351, 629.

⁸³ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 56, 214, 591.

⁸⁴ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 60, 232, 471.

⁸⁵ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 53, 368, 596.

⁸⁶ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 289, 415, 515.

⁸⁷ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 195, 437, 504.

⁸⁸ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 55, 286, 623.

⁸⁹ Bâ alevî, Abdullah b. el-Hüseyin b. Abdullah, *Matlabu'l-İkâz fi'l-Kelami alâ şey'in min güreri'l-elfâz*, Dâru'l-Muhâcir, Medine 1995, s. 35.

⁹⁰ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 265, 453, 623.

⁹¹ Bâ alevî, *a.g.e.*, s. 36.

⁹² el-Hisnî, *Kifâye*, s. 110, 358, 456.

⁹³ es-Sakkaf, Âlevî b. Ahmet, *Muhtasaru'l-fevâid el-Mekkiyye fi mâ yahtâcuhu talebetu's-Şâfiyye*, thk, Yusuf b. Abdurrahman, Dâru'l-Beşâir el-İslamiyye, y.y. 2004, s. 89.

B- Nevevî'nin kavramlaştırdığı ve el-Hısnî'nin de çokça kullandığı bazı terimlerin anlamları şöyledir:

1- *el-Ezhar*:⁹⁴ İmam Şâfiî'nin iki veya ikiden fazla kavli⁹⁵ arasından delili güçlü olana denir.⁹⁶

2- *el-Esah*:⁹⁷ Mezhebe mensup âlimlerin iki veya daha fazla vecih⁹⁸ arasındaki mukayesede tercih edilen görüşe denir.⁹⁹

3. *el-Mezhep*:¹⁰⁰ İki veya daha fazla tarik¹⁰¹ arasından tercih edilen *rivayete* denir.¹⁰²

⁹⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 279, 311, 555.

⁹⁵ Kavli: İmam Şafii'ye mensub mezheb görüşleridir. eş-Şirbînî, Muhammed b, Ahmet, *Muğni'l-muhtaç ilâ ma'rifeti maâni elfâzi'l-Minhâc*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994. I, 105.

⁹⁶ eş-Şirbînî, *a.g.e.*, I, 351.

⁹⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 83, 244, 581.

⁹⁸ Vecih: Şafii ulemasının İmam Şafii'nin koyduğu kurallardan istinbat ettikleri veya bazen o'nun kurallarının dışında istinbat ettikleri meselelere denir. eş-Şirbînî, *a.g.e.*, I, 351.

⁹⁹ eş-Şirbînî, *a.g.e.*, I, 351.

¹⁰⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 76, 283, 597.

¹⁰¹ Tarik: Şafii ulemasının mezhebin görüşünü aktarmadaki ihtilafına denir. Örneğin, bazı alimlerin kendilerinden öncekilerden iki kavil veya iki vecih zikretmeleri ve bunlardan birisini tercih etmesi. eş-Şirbînî, *a.g.e.*, I, 105.

¹⁰² eş-Şirbînî, *a.g.e.*, I, 351.

İKİNCİ BÖLÜM

KİFÂYETÜ'L-AHYÂR'DA FİKHÎ KÂİDELERİN KULLANIMI

Bu bölümde, *Kifâyetü'l-ahyâr*'da geçen kâidelerin ifade şekilleri ve nasıl uygulandığına yer verilecektir. Söz konusu kâideler, eserdeki sistem takip edilerek belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen her bir kâide ve zâbıt müellifin maksadına uygun bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

el-Hısnî'nin kâideleri ifade ederken kâide ve zâbıt arasındaki farkları kavâid-i fikhiyye literatüründe istikrar bulduğu şekilde kullanmadığı görülmektedir. Zâbitların başında genelde “*Küllî*” (كُلٌّ)¹⁰³ ve az da olsa bazen “*Zâbit*” (ضَابِطٌ)¹⁰⁴ kelimesini kullanan el-Hısnî “*Kâide*” (قَاعِدَةٌ)¹⁰⁵ “*el-Asıl*” (الأَصْلُ)¹⁰⁶ ifadelerini hem usûl hem de furûun kullî ve cüz'î kâideleri için kullanmaktadır. Bu dört terim dışında ahkâmı talil sadedinde “*lienne*” (لِئِنَّ)¹⁰⁷ ifadesinden sonra Kâide ve zâbitları aktaran el-Hısnî tek bir yerde “*Mine'l-kavâid*” (مِنَ الْقَوَاعِدِ)¹⁰⁸ ifadesini kullanmıştır.

2.1. Tahâret

(كُلُّ تَغْيِيرٍ يَمْنَعُ اسْمَ الْمَاءِ الْمَطْلُوقِ يَسْلُبُهُ الطَّهَوْرَةَ)

“*Suyun mutlak adına mâni olan her değişiklik onun temizleyici sıfatını kaldırır.*”

Suyun tadı, kokusu veya renginin temiz şeylerle değişmesi durumunda; bu su, kullanılmış su gibidir. Yani, abdestsizliği kaldırmada ve necaseti gidermede

¹⁰³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 55, 323.

¹⁰⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 94, 222, 336.

¹⁰⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 89, 208, 491, 566.

¹⁰⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 110, 112, 132, 273.

¹⁰⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 132, 153, 175, 619.

¹⁰⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 79.

kullanılmış; ama ne değişmiş ne de miktarı artmış su hükmündedir. Temizdir; fakat temizleyici değildir.¹⁰⁹

(يُعْرَفُ الْيَسِيرُ بِالْعُرْفِ)

“Azlık örflle bilinir.”

*Kulleteynden*¹¹⁰ az olan suya necasetin girmesiyle tadı, kokusu ve renginde değişiklik olsun veya olmasın o su, necis kabul edilir. Sinek ve kınkanatlılar gibi akıcı kana sahip olmayan haşerelerin suda ölmesi veya gözle görülmeyen necis şeylerin *kulleteynden* az olan suya düşmeleri durumunda o suyu necis kılmaz. Suyu giren necasetin az olup olmama miktarı örflle bilinir.¹¹¹

(مَا حَرَّمَ اسْتِعْمَالُهُ حَرَّمَ اتِّخَاذَهُ)

“Kullanımı haram olanın edinilmesi de haramdır.”

Hısnî, altın ve gümüşten yapılan kapların her türlü kullanımlarının haram olduğunu belirterek bu konuda icmâin bulunduğunu nakletmektedir. Ayrıca bu kapların bulundurulmasının da haram olduğunu beyan etmektedir.¹¹² O, bu kâideyi zikretmekle savunduğu görüşü tercih ettiği görülmektedir.

(إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)

“Amellerin sıhhati/geçerliliği ancak niyet ile dir”

Abdestin farzlarının ilki niyettir. Niyetin abdestte farz olduğunun delili ise *الأُمُورُ بِمَقَاصِدِهَا* “Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.” kâidesinin dayanağı olan bu hadistir.¹¹³ Hısnî, hadesten temizlikte niyetin farz olduğunu -sahih görüşe göre- ise herhangi bir necaseti temizlemede niyetin farz olmadığını beyan ettikten

¹⁰⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s.55.

¹¹⁰ *Kulle* kelimesinin tesniyesi olan *kulleteyn* belli bir miktar su ihtiva eden iki testi vb. şeylere denir. Bu miktar, necis olan veya olmayan suyu belirlemede bir ölçü olarak kullanılmıştır. *Kulleteyn* 192,857 kg’dır. İbn Fâris, Ahmed b. Fâris, *Hilyetu’l-fukahâ*, thk. Abdullah et-Türkî, eş-Şerîketu’l-muttahîde, Beyrut 1983, s. 61; el-Hın, Mustafa ve dğr., *el-Fıkhü’l-menhecî alâ mezhebi’l-İmâmi’ş-Şâfiî*, Dâru’l-kalem, Dımaşk 1992, I, 34.

¹¹¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 56.

¹¹² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 60; Süyûtî, *a.g.e.*, s. 150.

¹¹³ Buharî, *be’du’l-vahy*, 1.

sonra bu iki durum arasındaki farkı şöyle izah eder: Necasetin defî terklerle¹¹⁴ daha benzer olduğu için niyet etmeksizin sadece yıkamayla temizlik olurken abdestsizliğin giderilmesi ise ibadet olduğu için o da diğer ibadetler gibi niyete ihtiyaç duyar.¹¹⁵

(النِّيَّةُ عِبَادَةٌ)

“Niyet ibadettir.”

Abdestin birinci rüknü olan niyetin sıhhat şartı İslâm’dır. Bundan dolayı -sahih görüşe göre- Müslüman olmayanın ne abdesti ne de guslü sahih /geçerlidir. O halde kâfir ibadet ehli değildir. İbadet ehli olabilmesi için öncelikle Müslüman olması gerekir.¹¹⁶

(كُلُّ مَا هُوَ فِي مَعْنَى الْحَجَرِ يَجُوزُ الْأَسْتِنْجَاءُ بِهِ)

“Taş özelliğine sahip olan şeylerle istincâ yapmak caizdir.”

İstincâ, sadece su ile yeterli olduğu gibi taş ve taş özelliğini taşıyan, temiz olup muhterem/saygın sayılmayan şeylerle de olur.¹¹⁷

(مَا أُوجِبَ أَكْبَرُ الْأَمْرَيْنِ بِخُصُوصِهِ فَلَا يُوجِبُ أَذْوَنُهُمَا بِعُمُومِهِ)

“Hususi delaletiyle iki durumdan büyüğünü vacip kılan, umum delaletiyle o iki durumdan küçüğünü mucip olmaz.”

Hısnî, meninin abdesti bozmayacağını ileri süren bazı Şâfiî ulemasının gerekçelerini zikretme sadedinde bu kâideyi zikretmiştir. Mezkûr görüşe göre, meni guslü gerektirmesine mükabil abdesti gerektirmez. el-Hısnî, “Meni abdesti bozar.” diyen âlimlerin görüşünü “kîle/denildi” diye aktararak, İmam Şâfiî’nin bu konu hakkındaki görüşünün meninin, abdestin bozulmasını gerektirdiği yönünde olduğunu¹¹⁸ belirtir. İbn Atiyye de (542/1148) meninin abdesti bozması konusunda icma olduğunu¹¹⁹ aktaran Müellif, Rafii’nin gerekçe olarak öne sürdüğü “Has

¹¹⁴ Yani şeriatın haram kıldığı veya tasvip etmediği şeylerin terk edilmesinde/yapılmaması durumunda niyet gerekmediği gibi necaseti yıkamakta da niyet gerekmemektedir. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 210.

¹¹⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 63; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 210.

¹¹⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 63.

¹¹⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 72.

¹¹⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 31.

¹¹⁹ İbn Atiyye, Abdulhak b. Gâlib, *el-Muhararü'l-veciz fi tefsiri' Kitâbi'l-Aziz*, thk, Abduselam Abduşâfi, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1. Basım, Beyrut 1422, II, 56.

delaletiyle iki durumdan büyüğünü vacip kılan, umum delaletiyle o iki durumdan küçüğüne mucip olmaz.”¹²⁰ kuralının bu meseleye benzer olan hayız durumuyla nakz edildiği ve Maverdi'nin hayzın abdesti bozduğu konusunda ittifak olduğunu söyler.¹²¹

(اسْتِصْحَابُ الْأَصْلِ، وَبَقَاءُ مَا كَانَ عَلَى مَا كَانَ)

“Aslın (önceki halin), eşlik/ beraberlik etmesi, var olanın olduğu (hal) üzere kalması.”

Bir kimse, kesin olarak abdestli olduğunu bildiği halde abdestli halinin devamı hususunda şüpheye düşerse, bu kural gereği abdestli sayılır. Aksi durumda ise abdestsiz sayılır.¹²²

(الْحُكْمُ يَتَعَلَّقُ بِالْمِظَانِ)

“Hüküm, hüküm sebebinin kendisinde zanni galib olarak bulunması durumlara taalluk eder.”

Örneğin, doğum esnasında kanın çıkma ihtimali ve -cumhura göre- doğan çocuğun aslında meniden münakit olmasından dolayı, doğum guslü gerektirmektedir. Buna benzer bir durum da uykudur. Çünkü uyku, tek başına abdesti bozan sebeplerden değildir. Gerek uyku halinde abdestin bozulma ihtimalinin bulunması gerekse “Hüküm, sebebinin kendisinde muhtemel olacağı durumlara taalluk eder”.¹²³ kuralının gereği olarak abdest bozulmuş kabul edilir.

(إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)

“Amellerin sıhhati/geçerliliği ancak niyet iledir”

¹²⁰ Raffi, Abdulkerim b. Muhammed, *Fethu'l-Aziz bi şerhi'l-Veciz*, Dâru'l-fikr, y.y., t.y., II, 11.

¹²¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 76; Mâverdî, Ali b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebir*, thk, Ali Muhammed vd., Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1. Basım, Beyrut 1999, I, 176, 193; mevzubahis kâide hakkında bkz. İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 94, 95.

¹²² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 79; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 279; söz konusu kâide hakkında bkz. İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 13,14; İbn Nuceym, *a.g.e.*, s. 49.

¹²³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 81.

el-Hısnî, bu kâideyi güsülde niyet etmenin farz olduğunu beyan etmek için zikretmiştir.¹²⁴

(الْإِعْتِبَارُ بِقَرَارِ الْخُفِّ لَا بِالسَّاقِ)

“Mestin tam yerine oturmasına itibar edilir, ayağın meste girmesine değil.”

Mestleri mesh etmenin şartlarından biri onları abdesti tam olarak aldıktan hemen sonra giymektir. Binaenaleyh kişi yıkadığı sağ ayağına mesti geçirdikten sonra sol ayağını da yıkayıp mest giyerse, bu durumda mestleri mesh etmesi caiz değildir. Aynı şekilde sol ayağını yıkadıktan sonra mesti giymeye başlar ve mest, yıkanması farz olan kısmı henüz örtmeden abdesti bozulursa yine mesh etmesi caiz olmaz. Çünkü “*Dikkate alınan ayağın meste girmesi değil; belki de mestin tam yerine oturmasıdır.*” ve (الْحُكْمُ يَدُورُ مَعَ الْعِلَّةِ) “*Hükümün varlığı ve yokluğu illetin varlığı ve yokluğuna bağlıdır.*” kuralının gereği olarak da abdest tam olarak alındığı sürece mestlerin üzerine mesh edilebilir.¹²⁵

(الْقِيَاسُ مُلْعَى مَعَ وُجُودِ النَّصِّ)

“*Nassin*¹²⁶ varlığına rağmen yapılan kıyas batıldır.”

Mukim olan kişi mestlerin üzerine bir gün bir gece, yolcu ise üç gün üç gece mesh edebilir. Buna dair hüküm, sahih hadislerle sabittir. Bu hadislerden biri de şudur: “Safvân b. Assal (r.a) dedi ki: “Yolculukta iken Rasûlullah (s.a.v), cünüplük haricinde uyku, küçük ve büyük abdestin vuku bulması durumunda bile mestleri üç gün ve üç gece çıkarmamamızı emretti”.¹²⁷ İmam Şâfiî’nin kadim görüşüne göre ise, abdest uzuvlarındaki sargı üzerine mesh etmek gibi, mestleri de mesh etmenin belli bir zamanla sınırlandırılmaması gerekir. el-Hısnî, İmam Şâfiî’nin yaptığı bu kıyasın, mestlerin meshinin belli bir vakitle sınırlandırılması konusunda varid olan sahih hadislere muhalefetten dolayı lağvedildiğini aktarır.¹²⁸

¹²⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 81; söz konusu kâide hakkında bkz. İbn Sübkî, *a.g.e.*, s.54,55; İbn Nuceym, *a.g.e.*, s. 17.

¹²⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 89.

¹²⁶ Nass: Vahiyle sabit ifade; Kur’an ayetlerine ve hadislere verilen ortak ad. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri*, 4. Basım, Ensar neşriyat, İstanbul 2013.

¹²⁷ Tirmizî, “Taharet”, 96.

¹²⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 91.

(الْمَسْحُ عِبَادَةٌ اجْتَمَعَ فِيهَا الْحَضَرُ وَالسَّفَرُ، فَغُلِبَ حُكْمُ الْحَضَرِ)

“Mesh, kendisinde ikamet ve yolculuğun birleştiği bir ibadettir. Bundan dolayı ikamet hükmü galip kılınmıştır.”

Abdestte mestlerin üzerine mesh yapmak caizdir. Bunun süresi mukim için bir gün ile bir gece, yolcu için ise üç gün-üç gecedir. Ama yolculukta mesh edip sonra mukim olan veya mukim iken mesh edip sonra yolcu olan kimse, mukim gibi bir gün ile bir gece mesh eder.¹²⁹

ضَابِطُ جَوَازِ التَّيْمُمِ: (الْعَجْزُ عَنِ اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ)

“Teyemmümün caiz olmasının kuralı: Suyu kullanmaktan aciz olmaktır.”

Teyemmüm, iki sebepten birinin mevcudiyetiyle meşru olur: Ya suyun bulunma imkânının mevcut olmaması veya suyun bulunmasına rağmen kullanılması durumunda vücuda zarar verme korkusunun bulunmasıdır.¹³⁰

(لَا ضَرُورَةَ مَعَ إِمْكَانِ الطَّهَارَةِ بِالْمَاءِ)

“Su ile taharet imkânı olduğu sürece zaruret yoktur.”

Yolcunun teyemmüm edebilmesi için, bulunduğu yerde kesin olarak suyun bulunmadığına kanaat etmek gerekir. Uzakta dahi olsa suyun bulunma ihtimali varsa ve suya ulaşmasında da ciddi bir engel yoksa bu durumda teyemmüm etmek caiz değildir. Çünkü teyemmüm, zarurete binaen yapıldığı için, zarurete neden olan şartlar oluşmadıkça teyemmüm geçerli olmaz.¹³¹

(نُلْغِي مَا أَلْغَاهُ اللَّهُ)

“Allah’ın geçersiz kıldığını bizde geçersiz kılarız.”

Hastalık sebebiyle teyemmüm edebilmek için Müslüman ve ehil bir doktorun rapor vermesi gerekir. Kâfir veya fasık bir doktorun bu konuda raporu kabul edilmez.

¹²⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 92.

¹³⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 94.

¹³¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 94.

Çünkü farz olan abdestten ancak Müslüman ve adalet sahibinin sözüyle vazgeçilir. Allah, kâfirin ve fasıkın sözünü geçersiz kıldığı için biz de geçersiz sayarız.¹³²

(حَقُّهُ مَبْنِيٌّ عَلَى الْمُسَامَحَةِ)

“Allah hakkı; olan şeylerde müsamaha ve kolaylık esastır.”

Teyemmüm etmeden önce suyun sağlığa zarar verip vermeme konusunda bir kişinin sözü yeterli iken, vasiyette iki kişinin sözü gerekir. Çünkü teyemmüm Allah hakkıdır. Vasiyet ise kul hakkıdır. Abdestin bedeli/alternatifi vardır. Vasiyetin ise bedeli yoktur.¹³³ Bundan dolayı teyemmümde bir kişinin sözü yeterlidir.

(إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)

“Amellerin sıhhati/geçerliliği ancak niyetledir”

Müellif, namaz, abdest ve diğer ibadetlerde niyet farz olduğu gibi onlar gibi farz olan teyemmümde de niyet getirmek farz olduğunu ispatlamak için bu kuralı zikretmiştir.

(النَّفْلُ تَبَعٌ لِلْفَرْضِ)

“Nafile farza tabidir.”

Kişi, teyemmüm alırken sadece farz namaz için niyet ederse o teyemmümle nafile namazları da kılabilir.¹³⁴

(الْفَرْضُ مَتَّبِعٌ)

“Farz, kendisine tabi olunandır.”

Teyemmüm eden kişi, onunla sadece nafile namaz kılmaya niyet ederse râcih kavle göre onunla farz kılamaz.¹³⁵

¹³² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 95.

¹³³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 96.

¹³⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 100.

¹³⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 100.

(وَجَدَانُ الْأَصْلِ بَعْدَ التَّائِبِ بِمَقْصُودِ الْبَدَلِ لَا يُبْطَلُ حُكْمُ الْبَدَلِ)

“Bedelin maksuduna başlamaktan sonra aslı bulmak, bedelin hükmünü iptal etmez.”

Teyemmüm ile namaz kılan kişi namaz esnasında suyu görürse, bakılır: Eğer bu namaz yolcu namazı gibi kaza edilmeyen bir namaz ise, mezhebin zahirine göre, iade etmeyeceği bir namaza teyemmüm ile başlamış bunu iptal etmek, sahih olan bir ibadeti iptal etmek olacağı için ne namazı ne de teyemmümü bozulur.¹³⁶

(فُرُوضُ الْكِفَايَةِ مُلْحَقَةٌ بِالنَّوَافِلِ)

“Farzı kifâyeler nâfilelere ilhâk olunur.”

Kişinin farzı ayn olan her bir namaz için teyemmüm etmesi gerekir. Bir teyemmüm ile farzı ayn olan iki namazı kılamaz. Ancak farzı ayn olan bir namaz için aldığı bir teyemmüm ile dilediği kadar nâfile namaz kılabilir. Aynı şekilde, bir teyemmüm ile dilediği kadar farz-ı kifaye olan cenaze namazlarını kılabilceği gibi, yine bir teyemmüm ile farz namaz ile beraber cenaze namazı da kılabilir. el-Hısnî, bunu gerekçelendirirken şöyle der: Farz-ı kifâyeye farz-ı ayn aksine, terk edilmesinin cevâzı ve sınırının olmayışı bakımından nâfilelere benzediği için onlara ilhâk edilmiştir.¹³⁷

(النَّوَافِلُ فِي حُكْمِ صَلَاةٍ وَاحِدَةٍ)

“Nâfileler tek bir namaz hükmindedir.”

Müellif, nâfile namazların “bir namaz” hükmünde olduğunu ve bundan dolayı da bir teyemmümle kişinin dilediği kadar nâfile namaz kılabilceğini ispatlamak için şu illetleri zikretmektedir: Bir rekât nâfile namaz kılmaya niyet eden kimse bunu yüz rekât namaza çevirebildiği gibi, bunun aksini de yapabilir. Nâfile namazların oturarak kılınabilmesi ve yolculukta iken kibleye yönelme şartının olmaması gibi hususlarda ruhsat verilmiştir. Buna rağmen, her nâfile namaz için teyemmümün şart koşulması durumunda nâfilelerin terk edilmesine sebep olunabilir.¹³⁸

¹³⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 102.

¹³⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 105.

¹³⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 105.

(ما ليس له اجتماعٌ واستحالةٌ في الباطن، وإنما يرشَح رشحا كاللُّعاب والعَرَق ونحوهما، فله حكم الحيوان المرْتَشَح منه)

“İç kısımda toplanma, değişim ve dönüşümü olmayıp; ancak salya ve ter gibi içeriden dışarıya sızanın hükmü, kendisinden sızılan hayvanın hükmüdür.”

Hayvanların iç kısmından ayrılan ifrazatlar iki kısımdır: Ter ve salya gibi olanlar ile idrar ve kan vb. grupta olanlar. İç kısımda toplanma, değişim ve dönüşüm özelliği olmayan ter ve salya gibi vücuttan sızan ifrazatların hükmü, kendisinden sızılan hayvanın hükmüdür. Eğer hayvan temiz ise süzülen de temizdir. Aksi durumda süzülen de temiz değildir. İç kısımda toplanma, değişim ve dönüşümü olan idrar, kan ve vb. şeyler ise necistir.¹³⁹

(بَقَاءُ الطَّعْمِ يَدُلُّ عَلَى بَقَاءِ النَّجَاسَةِ)

“Tadın kalması necasetin varlığına delalet eder.”

Aynî necasetin temizliği yapılırken necaseti izale etmekle beraber tat, renk ve kokuyu giderme çabası olmalıdır. Necasetin kendisi temizlendiği halde tadının kalması o necasetin temizlenmediğine delalet eder.¹⁴⁰

(الْعَلَّةُ الْمُرَكَّبَةُ تَنْعَدِمُ بِعَدَمِ أَحَدِ جُزْأَيَّهَا)

“Mürekkebin illeti, iki cüzünün birisinin yokluğu ile ortadan kalkar.”

Ölünce akıcı kanı olmayan sinek, sivrisinek vb. düştüğü sıvı maddeyi necis kılmaz. Bu tür haşaratın düştüğü sıvı maddeleri necis kılmasının illeti *“Sizden birinizin (yemek) kabına sinek düşerse, onu iyice batırın. Çünkü sineğin kanatlarından birinde hastalık diğerinde ise şifa vardır”*¹⁴¹ hadisinden anlaşılmaktadır. Buradaki illet sinek vb. şeylerden korunmanın zor olması ve akıcı kanlarının olmamasıdır. Bu illet, iki kısmıyla var olduğu sürece sineğe benzeyenler de sineğin hükmünü alırlar. Ancak bu illetin iki kısmından biri yok olduğu takdirde illet de ortadan kalkmış olur.¹⁴²

¹³⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 106.

¹⁴⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 108.

¹⁴¹ Buhari, “Bed’ul-halk”, 3320.

¹⁴² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 109.

(كُلُّ رَطْبٍ فِي مَعْنَى الْإِنَاءِ)

“Yaş/Islak olan her şey Kap hükmündedir.”

Kanı akmayan sinek ve benzeri hayvanların ölüsü, düştüğü kabı -mezhebe göre- necis etmez. Bu hüküm, ıslak olan elbise, meyve vb. şeyler için de aynıdır.¹⁴³

(الأصلُ فِي الْحَيَوَانَاتِ الطَّهَارَةُ)

“Hayvanlarda asl olan temiz olmalarıdır.”

el-Hısnî, hayvanların, insanların onlardan faydalanması için yaratıldığını ve bu istifadenin ancak hayvanların temiz olmasıyla mümkün olacağını beyan ettikten sonra şöyle demektedir: İmam Malik, domuz ve köpeği de kapsamına alan “*Asıl olan hayvanların temiz olmasıdır.*” kuralını olduğu gibi kabul edip domuz ve köpeğin temiz olduklarına hükmetmiştir.¹⁴⁴ İmam Şâfiî ve diğer âlimler ise, domuz ve köpeği bazı delillerden¹⁴⁵ dolayı bu kâideden istisna ederek necis olduklarına hükmetmişlerdir.¹⁴⁶

(تَحْرِيمُ مَا لَا حُرْمَةَ لَهُ وَلَا ضَرَرَ فِي أَكْلِهِ يَدُلُّ عَلَى نَجَاسَتِهِ)

“Hürmeti/saygınlığı ve yenmesinde zarar olmayan bir şeyin haram oluşu onun necasetine delalet eder.”

İnsan, balık ve çekirge ölüsü temizdir. Bunlar dışındaki diğer tüm ölümler ise “*Leş/murdar size haram kılınmıştır.*”¹⁴⁷ âyetinin delaletiyle necistir. el-Hısnî, bu delaleti şöyle izah etmeye çalışmıştır: Bir şey ya saygınlığı veya zararlı veyahut da

¹⁴³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 110.

¹⁴⁴ el-Mâzerî, Muhammed b. Ali, *Şerhu't-telkîn*, thk. Muhammed es-Sellamî, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1. Basım, yy. 2008, I, 229

¹⁴⁵ el-Hısnî, köpeğin necis olduğunun delilini “...” Hadisindeki “طهور إناء أحدكم...” / *tahur* kelimesinden yola çıkarak beyan etmiş ve bu kâideden iki kâide sonra ki “*Lafzî, şer'î anlama hamletmek lügavî anlama hamletmeğe mukaddemdir.*” Kâidesi izah edilmeye çalışılırken köpeğin necis olduğunu kabul edenlerin bakış açısı orada zikredilmiştir. Domuzun necis olmasını öne sürenler ise, domuzun durumu köpeğin durumundan daha kötü olduğu için domuz da onun gibi necistir. İbn Münzir bu konuda icma nakletmiştir. Mâide süresinin 145. Âyetindeki “...yahut domuz eti-ki pislüğün kendisidir-...” cümlesinden domuzun necis olduğunu istinbat etmişlerdir. Bu vb. gerekçelere baş vurmaktadırlar. el-Hısnî, *Kifâye*, s. 110.

¹⁴⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 110; bkz. el-Hısnî, el-Kavâid, IV, 78; İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁴⁷ Maide, 5/3.

necis oluşundan ötürü haram olur. Murdarın haram oluşu ise ilk iki illete binaen değil, belki de son sebepten dolayıdır.¹⁴⁸

(المَيْتَةُ: مَا زَالَتْ حَيَاتُهُ بِعَيْرِ ذِكَاةٍ شَرْعِيَّةٍ)

“Murdar: şer’î kesim dışında Hayatı zâil olandır.”

Bu kurala binaen, kendiliğinden ölen, kesim şartlarına uygun kesilmeyen veya avlanan hayvanlardan olup ihramlı biri tarafından veya kemik vb. şeylerle kesilen veyahut eti yenilmeyen hayvanların kesilmesinin tamamı meyte/murdar kabul edilir.¹⁴⁹

(حَمَلُ اللَّفْظِ عَلَى الْحَقِيقَةِ الشَّرْعِيَّةِ مُقَدَّمٌ عَلَى الْحَقِيقَةِ اللَّغَوِيَّةِ)

“Lafzı, şer’î anlama hamletmek lügavî anlama hamletmeğe mukaddemdir.”

Köpeklerin yaladığı kaplar bir defa toprak olmakla beraber altı defa su ile yıkanması gerekir. Bu yıkama o kabın köpeğin yalamasından dolayı necis olduğu anlamına gelir. Bu necasetin delili ise ¹⁵⁰ “طهور إناء أحدكم...” Hadisindeki “طهور” / *tahur* kelimesidir. Hadiste geçen *tahur* kelimesi ya hades/abdestsizlikten veya necasetten taharete delalet eder. Kaplarda hades olmadığına göre necaset anlamı kesinleşir. el-Hısnî, bu taharetten maksadın şer’î taharet olduğu, dolayısıyla temizlik anlamına gelen lügat manasının kastedilmediğini beyan etmek için şu gerekçeleri ileri sürmüştür; lafzın şer’î anlama hamledilmesinin öncelendiği ve Resülullah’ın (s.a.v) şer’î hükümleri beyan etmek için gönderildiğinin vurgulanması tahâretin lügavî anlama hamledilme ihtimalini ortadan kaldırır.¹⁵¹

(الأصلُ عَدَمُ الْوُجُوبِ حَتَّى يَرِدَ الشَّرْعُ)

“Asıl olan, şer’î bir gerekçe varid olmadıkça bir şeyin vacip olmayışıdır.”

el-Hısnî, domuzun temas ettiği eşyanın köpeğin temas ettiği eşya gibi bir defa toprak altı defa su ile yıkanmasının gerekip gerekmeyeceği konusunu işlerken, İmam

¹⁴⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 111.

¹⁴⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 111.

¹⁵⁰ Müslim, “Tahâre”, 279.

¹⁵¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 112; şer’î, örfî ve lügavî hakikatlerin tearuzu durumunda hangisinin takdim edileceği konusunda, bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 398.

Şâfiî'den iki görüş nakletmektedir: Kavlı-i cedide göre domuz köpek gibidir. Kavlı-i kadime göre ise diğer necislerde olduğu gibi temiz hale gelmesi kaydıyla bir defa yıkamak yeterlidir. Müellif, bu, ta'abudî¹⁵² bir mesele olmakla beraber domuz hakkında böyle bir delilin varid olmadığına işaret eder ve şunu da ekler: “Ayrıca, insanların köpeklerle iç içe yaşamayı adet edinmelerinden dolayı şâri onları köpeklerden sakındırmak için bu tür caydırıcı bir hükmü koymuştur.” el-Hısnî, İmam Nevevî'nin de tercihi olan kavlı-i kadimi benimseyerek gerekçesinde bu kuralı zikretmiştir.¹⁵³

(لا يُطْرَحُ الْأَصْلُ بِالشَّكِّ)

“Asl olan, şekk ile atılmaz.”

Köpek, içinde su olan bir kaba başını sokar; ama köpeğin yalayıp veya yalamadığı bilinmezse duruma bakılır: Şayet köpek, ağzı kuru olduğu halde başını çıkarırsa bu durumda suyun temiz olduğuna hükmedilir. Tercih edilen görüşe göre, köpeğin ağzı ıslak dahi olsa yine suyun temiz olduğuna hükmedilir. Çünkü köpeğin ağzının yaş olması kaptaki sudan olabileceği gibi salyasından da olabilir. Böylece o suyun temiz olduğuna hükmedilir.¹⁵⁴

(كُلُّ مَا لَا ضَابِطَ لَهُ فِي الشَّرْعِ وَلَا فِي اللُّغَةِ يُرْجَعُ فِيهِ إِلَى الْوُجُودِ)

“Ne şeriatte ve de lügatte kuralı olan şeyler, var olan/mevcut duruma müracaat edilir.”

Kadının hayız görebileceği asgari yaş dokuzdur. el-Hısnî, bunun delilinin “vücûd” yani bunun bayanlar arasında mevcut bir durum olduğunu ifade ederek, delilini İmam Şâfiî'nin şu sözüyle desteklemiştir: “En erken hayız görenler, Tihâme¹⁵⁵ bölgesinde yaşayan bayanlar olduğunu işittim. Onlar, dokuz yaşında hayız görürler.¹⁵⁶

¹⁵² Ta'abbudî: Gerekçesi (ileti, hikmeti) akılla kavranmayan hüküm. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 531.

¹⁵³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 112.

¹⁵⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 113; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 268.

¹⁵⁵ Arap yarım adasında Hicaz'a mücavir bir bölge. Bkz: el-Hamevî, *a.g.e.*, II, 63.

¹⁵⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 117; Şâfiî, *a.g.e.*, V, 229. Bazı meselelerde paratik bakımından örfün dikkat alınması hususunda bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 357-360.

2.2. Namaz

(الأصلُ عدمُ الكثرة)

“Çokluğun olmaması asıldır.”

Azaların necasetten temiz olmaları namazın sıhhat şartlarındandır. Namazın sıhhat şartına zarar vermeyen affedilmiş bazı necasetler vardır. Bunlar da sivrisinek, bit vb. sineklerin kanı ve bunların necis ifrazatlarıdır. Bu kan ve ifrazatın çokluğu ve azlığı örfe göre değiştiğini söyleyen Hısnî, azlık ve çokluk konusunda şüphe olması durumunda “Çokluğun olmaması asıldır.” kuralına binaen azlığa hükmedilir.¹⁵⁷

(الأصلُ عدمُ وجدانها في ذلك الزمن)

“Asl olan, necasetin namaz esnasında bulunmamasıdır.”

Affedilmiş olmayan bir necasetten haberdar olduğu halde namaz kılan kimsenin, bu necasetle namaza durduğunu unutup daha sonra hatırlaması durumunda -mezhebe göre- bu kimsenin kusurlu olması sebebiyle necasetle kıldığı namazları kaza etmesi gerekir. Ama o necasetin namaz kılındıktan sonra meydana gelme ihtimali varsa kazası gerekmez. Çünkü “Asl olan necasetin namaz esnasında bulunmamasıdır.”¹⁵⁸

(الأمرُ بالمعروفِ لا يتوقفُ على العصيانِ بل هو لزوالِ المفسدة)

“Emr-i bi'l-maruf, isyanın varlığına bağlı değildir; bilakis mefsedeti izale etmek içindir.”

Kişi, elbisesinde necaset olduğunu fark etmeden namaz kılmak isteyen birini gördüğünde ona, bu durumu haber vermesi gerekir. Çünkü “Emr-i bi'l-maruf, isyanın varlığına bağlı değildir; bilakis mefsedeti izale etmek içindir.”¹⁵⁹

(لا يجوزُ الاجتهادُ مع وجودِ النصِّ)

“Mevrid-i nasda ictihada mesağ yoktur.”

¹⁵⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 132

¹⁵⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 132.

¹⁵⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 132.

Namaz vaktinin girdiğini bilmek namazın sıhhat şartıdır. Vaktin girdiğini bilmeyen kişinin bunu öğrenmesi için icthad etmesi gerekir. Her hangi bir konuda Kitab ve Sünnet'ten bir nassın mevcudiyeti karşısında icthad caiz değildir. Benzer şekilde, vaktin girmiş olduğunu bildiren âdil bir kimsenin haberine rağmen namaz vakti hususunda icthad yapılmayacağı sonucu çıkmaktadır.¹⁶⁰

(المُجْتَهَدُ لَا يُقَلَّدُ مُجْتَهَدًا)

“Müctehid müctehidi taklit etmez.”

Hısnî, bulutlu bir günde vakitleri tespit etmeye çalışan birisinin güvenilir bir müezzinin ezanına itimat edip edemeyeceği konusunda iki vecih nakleder: Birinci veche göre bu müezzinin ezanına itimat edilir, ikincisine göre ise bunun ezanına itimat edilmez. Çünkü bu konuda her ikisi de içtihat etme salahiyetine sahiptir. Hısnî, “Müctehid müctehidi taklit etmez.” kuralını ikinci veçhin gerekçeleri arasında Rafii'den naklederek zikretmiştir.¹⁶¹

(الْقَادِرُ عَلَى يَقِينِ الْقِبْلَةِ لَا يَجُوزُ لَهُ الْإِجْتِهَادُ)

“Kibleyi kesin tayin edebilene icthad caiz değildir.”

(لَيْسَ لِلْقَادِرِ عَلَى الْإِجْتِهَادِ تَقْلِيدُ غَيْرِهِ)

“İctihada gücü olan başkasını taklit edemez.”

Kibleye yönelme, namazın sıhhat şartlarından biridir. Kibleyi, belirli kurallara göre tespit etmek gerekir. Kibleyi kesin olarak tayin edebilen kimsenin bu hususta icthad etmesi caiz değildir. Bu konuda icthad yapabilen başkasını taklit edemez.¹⁶² Yukarıda ifade edilen iki kural da bu noktaya işaret etmektedir.

(لَا يُنْقَضُ الْإِجْتِهَادُ بِالْإِجْتِهَادِ)

“İctihat icthad ile nakz olunmaz.”

Kibleyi tespit etme hususunda yaptığı icthatta hata yaptığının farkına varan kişinin durumuna bakılır: Şayet bu kişi namaza başlamadan önce hata yaptığını fark

¹⁶⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 134.

¹⁶¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 134; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 350.

¹⁶² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 136; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 334.

etmişse son kanaatine göre hareket eder; ancak namazını kıldıktan sonra hatasını anlarsa “Azhar” (*İmam Şâfi’î’nin iki veya ikiden fazla kavli arasından delili güçlü olana denir*) görüşe göre kibleye yönelmediğinden dolayı kıldığı namazı iade etmelidir. Azharın mukabili olan “Meşhur” (*İmam Şâfi’î’nin iki veya ikiden fazla kavli arasından delili zayıf olana denir*) görüşe göre ise, ictihad ederek namaz kıldığı için namazını iade etmez. Lakin gerek hata gerekse kesinlik konusunda yakın sahibi değilse yine de namazını iade etmesi gerekmez. Çünkü hem hata hem de kesinlik durumu kendisinde ictihad edilebildiği için yani her iki durum ictihada açık olduğu için “*İctihat ile ictihat nakz olunmaz.*” Kuralı gereği bu kişiye bu şekilde kıldığı namazın iadesi gerekmemektedir.¹⁶³

(الْقَلَّةُ وَالكَثْرَةُ يُرْجَعُ فِيهِمَا إِلَى الْعُرْفِ)

“Azlık ve çokluğun tespitinde örfe müracaat edilir.”

Namazın sıhhat şartlarından biri de namazda konuşmaktır. Kasıtsız ve unutarak namazda konuşmanın haram olduğunu bilmeme veya özür sayılan başka nedenlerden dolayı namazda konuşma durumuna bakılır: Konuşulan şey az ise namazı bozmaz, çok ise bozar. Bu azlık ve çokluğun tespitinde örf ölçü olarak kabul edilir.¹⁶⁴

(الْأَصْلُ عَدَمُ الْكَثْرَةِ)

“Çokluğun olmaması asıldır.”

Namazda namaz cinsinden olmayan hareketlerden kaçınmak namazın sıhhat şartlarındandır. Namazda yapılan hareketler iki türdür: Rekât, rükû ve secdelerin fazlalığı gibi namazın cinsinden olanlar, azlık-çokluk farkı olmaksızın namazı bozar. Namazın cinsinden olmayan hareketler ise az olursa namazı bozmaz; fazla olduğu takdirde namazı bozar. Yapılan hareketlerin çokluğu ve azlığı konusunda tereddüt olması durumunda mezhepte *azhar* görüşe göre “*Çokluğun olmaması asıldır.*” kuralı gereği o hareketlerin azlığına hükmedilir.¹⁶⁵

¹⁶³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 137; bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 338; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 89; Süyûtî, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁶⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 138.

¹⁶⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 138.

(كَثِيرُ الْفِعْلِ حَيْثُ أَبْطَلَ عِنْدَ الْعَمْدِ فَكَذَا يُبْطَلُ عِنْدَ فِعْلِهِ سَهْوًا)

“*kasten yapıldığında namazı bozan aşırı hareket sehven yapıldığında da namazı bozar.*”

Namazda yapılan gereksiz çok hareketler namazın düzenini bozduğu için ister kasten ister sehven olsun mezhebe göre namazı bozar.¹⁶⁶

(تَبْطُلُ الصَّلَاةَ بِكُلِّ مَا يَبْطُلُ بِهِ الصَّوْمُ)

“*Orucu bozan her şey namazı da bozar.*”

Namazda az da olsa bir şey yeyip içmek namazı bozar. Başka bir ifadeyle “*İmsak (yemek, içmek ve cinsi münasebetten imtina) namazın sıhhat şartıdır.*” Buna göre “*Orucu bozan her şey namazı da bozar.*”¹⁶⁷

(النِّيَّةُ فِي جَمِيعِ الْعِبَادَاتِ مُعْتَبَرَةٌ بِالْقَلْبِ)

“*Bütün ibadetlerde niyet kalp ile geçerlidir.*”

Niyet namazın rükünlerindedir. Kalbin gafil olduğu ve sadece dilin telaffuz ettiği bir niyet yeterli değildir. Buna göre kalp ve dil arasında ihtilaf söz konusu olursa kalp dikkate alınır.¹⁶⁸

(مَا لَا يَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)

“*Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.*”

İftitah tekbiri namazın rükünlerinden olup Arapça okunması gerekir. Tekbiri Arapça telaffuz edemeyen kimse ise tercümesini okumalıdır. Arapça olarak telaffuz edebilecek bir kimsenin ise, öğrenme imkânı bulduğu bir yere gitmesi vaciptir. Çünkü bu yolculuk vacip olan bir şeyi öğrenmek içindir. Dolayısıyla “*Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.*”¹⁶⁹

¹⁶⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 139.

¹⁶⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 139.

¹⁶⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 143.

¹⁶⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 146. el-Hısnî, *el-Kavâid* adlı eserinde bu Kâideyi şöyle ifade etmiştir: ما لا يتم الواجب المطلق إلا به، و كان مقدورا للمكلف فإنه واجب *“mükellefin takati dahilinde olması ile Mutlak vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.”* II, 41.

(التَّسْبِيحُ وَالتَّصْفِيحُ تَبَعٌ لِلْمَنَنِ عَلَيْهِ)

“*Namazda tesbih ve alkışın hükmü, uyarılanın hükmüne tabidir.*”

Namazdaki söz ve fiiller hususunda asıl olan kadın ve erkeklerin eşit olmasıdır. Ancak bazı hususlarda kadınlar erkeklere muhalefet ederler. O hususlardan biri de namazdaki kimsenin başkasını uyarmak için verdiği tepkidir. Şöyle ki: Namaz kılan erkek ise “*subhânallâh*”, der; kadın ise, sağ elinin içi ile sol elinin üzerine vurur. Bu şekilde uyarmanın hükmü, uyarılan kimsenin durumuna bağlıdır. Mesela namazda iken sünneti terk eden imamı uyarmanın hükmü sünnettir. Aynı şekilde kuyuya düşmek üzere olan bir kimseyi uyarmanın hükmü de vaciptir.¹⁷⁰

(الْمَشْرُوطُ يُفَوِّتُ بِفَوَاتِ شَرْطِهِ)

“*Şartın ortadan kalkmasıyla o şarta bağlanan da ortadan kalkar.*”

Namazda iken kibleden farklı bir tarafa yönelen kimsenin namazı bozulur. Çünkü namazda kibleye yönelmek şarttır. Bu şartın ortadan kalkmasıyla ona bağlı olan namazın sıhhati de ortadan kalkar.¹⁷¹

(لَا حَرَجَ فِي الدِّينِ)

“*Dinde zorluk yoktur.*”

Bir kimse selam verdikten sonra, bir rekât veya bir rükün eda etme hususunda şüpheyeye düşerse –mezhebe- göre namazı geçerlidir. Çünkü böyle bir durumda şüpheyeye binaen namazın iadesini gerekli görmek sıkıntı doğuracaktır. Dolayısıyla Hısnî “*Dinde zorluk yoktur.*” kuralını zikrederek şüpheyeye mahal vermemenin gerekliliğini ifade etmiştir.¹⁷²

(الْمَكْرُوهُ جَائِزُ الْفِعْلِ)

“*Mekruh, yapılması caiz olandır.*”

¹⁷⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 163.

¹⁷¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 166; el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 197.

¹⁷² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 169.

Hısnî, kerâhet vakitlerinde kılınan namazın hükmü konusunda tahrimen veya tenzihen mekruh olmak üzere iki vecih nakleder. İmam Şâfiî'nin *Risâle*'de¹⁷³ Nevevî'nin ise *Ravda*¹⁷⁴ ve *el-Mecmu*'da¹⁷⁵ belirttiklerine göre, kerâhet vakitlerinde namaz kılmanın hükmü tahrimen mekruhtur. Nevevî'nin *Tahkik*¹⁷⁶ ve *İşârât*'ta kerâhet vakitlerinde namaz kılmanın tenzihen mekruh olduğunu belirtmiş olmasına rağmen bu vakitlerde kılınan namazın sahih olmadığını ifade etmesini Hısnî müşkil olarak niteler. Hısnî bu itirazının gerekçesinde “*Mekruh yapılması caiz olandır.*” kuralını zikrederek bir şeyin tenzihen mekruh ise kerâhet olmakla beraber yapılmasının caiz olduğunu belirtir.¹⁷⁷

(إِنْتِفَاءُ الطُّمَأْنِينَةِ كَانْتِفَاءِ الرَّكُوعِ)

“*Tumanînenin*¹⁷⁸ yokluğu rükûun yokluğu gibidir.”

Hısnî, mesbûkun¹⁷⁹ rükûda imama yetişmesi durumunda, rekâta yetiştiğinin kabul edilmesi için iki şart olduğunu belirtir. Bu şartlar da şunlardır: İmamın rükûunun sahih olması ve imam rükûdan kalkmadan önce mesbukun rükûda tuma'nineyi gerçekleştirmesi gerekir. Bu durumda mesbûk rekâta tam olarak yetişmiş sayılır. Aksi durumda rekâta yetişmiş sayılmaz.¹⁸⁰

(يُقْبَلُ خَبْرُ الصَّبِيِّ فِيمَا طَرِيفُهُ الْمَشَاهِدَةُ)

“*Görmeye dayalı durumlarda çocuğun haberi kabul edilir.*”

İmama tabi olmanın sıhhat şartlarından biri, memûmun imamın namazından haberdar olmasıdır. Söz konusu olan haberdar olma şekli memumun, imamı görmesiyle olduğu gibi, kendisinden önceki bazı safları görmek, imamın veya mübelliğ¹⁸¹ sesini işitmekle de olur. Mübelliğın çocuk olması durumunda ona itibar

¹⁷³ Şâfiî, *er-Risâle*, thk, Ahmed Şâkir, Mektebetu'l-Halebî, Mısır, 1940, s. 315.

¹⁷⁴ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibin ve umdetu'l-müftin*, I, 195.

¹⁷⁵ Nevevî, *el-Mecmu*, IV, 180.

¹⁷⁶ Nevevî, *et-Tahkik*, s. 255.

¹⁷⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 175.

¹⁷⁸ Tuma'nine : Namazda intikallerde organların hareketten kesilmesine denir. İbnu'r-Rufa' Ahmed b. Muhammed, *Kifâyetu'n-nebih fi şerhi't-Tenbih*, thk., Mecdi Muhammed, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, I. Basım, Beyrut 2009, III 262; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 583

¹⁷⁹ Mesbûk, imama namazın başında değil de arasında veya sonunda uyan kimsedir. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 365.

¹⁸⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 178.

¹⁸¹ Mübelliğ: İmamın intikal tekbirlerini arka saflara duyuran kişiye denir.

edilip edilmeyeceği konusunda Hısnî, “ *Görmeye dayalı olan durumlarda çocuğun haberi kabul edilir.*” kuralını zikrederek cumhurun görüşünü desteklemiştir.¹⁸²

(الأصلُ عدمُ التَّقَدُّمِ)

“Asıl olan, (imamın) önüne geçmemektir.”

Memûmun imamın önüne geçmemesi, imama tabi olmanın sıhhat şartlarındandır. Sahih olan görüşe göre, memûmun, imamın önüne geçip geçmediği hususunda tereddüt etmesi namazın sıhhatine engel teşkil etmemektedir. Çünkü “*Asıl olan, (imamın) önüne geçmemektir.*”¹⁸³ kuralı, bu sıhhat şartını teyit etmektedir.

(الرُّخْصُ لَا تُنَاطُ بِالْمَعَاصِي)

“*Ruhsatların kullanımı günahlara bağlanmaz.*”

Yolculukta namazı kasr etmenin şartlarından biri de, bu yolculuğun herhangi bir günah işlemek için yapılıyor olmamasıdır. Örneğin, hırsızlık, uyuşturucu ticareti gibi haram fiiller için yolculuğa çıkan kişi dinin tanıdığı olduğu kasr ruhsatını¹⁸⁴ kullanamaz. Çünkü namazı kasr etmek bir ruhsattan istifade etmektir. Fakat buradaki yolculuk masiyet barındırdığı için “*Ruhsatlar günahlara bağlanmaz.*”¹⁸⁵ kuralının da ifade ettiği gibi Şâfiî mezhebine göre bu yolcunun ilgili ruhsattan istifade etmesinin şer’î bir dayanağı bulunmamaktadır.

(الْمَرَضُ حَالَةٌ ضَرُورَةٌ فَيُحْتَمَلُ فِيهِ مَا لَا يُحْتَمَلُ فِي السَّفَرِ)

“*Hastalık bir zaruret durumudur. Bundan dolayı yolculukta caiz olmayan şeyler hastalık durumunda caiz olur.*”

Hısnî, mukim iken eda edilmeyen namazın, yolculukta kasr edilerek kaza edilmesi; sağlıklı iken terk edilmiş namazın, hastalık sırasında oturarak kaza edilip edilmeyeceği konusunda şunları aktarır: Müzenî (264/878) ve Mâverdi’ye göre bu durumda kaza vakti muteber olup yolcu mukim iken eda etmediği namazı yolculukta

¹⁸² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 181.

¹⁸³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 181.

¹⁸⁴ Ruhsat: Kulların özürlerine binaen kendilerine bir kolaylık ve müsaade olmak üzere ikinci olarak meşrû kılınan şey. Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-münir fi ğaribi’s-şerhi’l-kebir*, el-Mektebetu’l-ilmîyye, Beyrut t.y., II, 223; Erdoğan, a.g.e., s. 483.

¹⁸⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 186. Mevzubahis kâide için bkz. İbn Sübkî, a.g.e., s. 135

kasr ederek, sıhhatli iken terk ettiği namazı hastalık durumunda kaza eden ise oturarak kılabilir. Buna mukabil, yolculukta kasr edilmeyeceği ama hastalıkta oturarak kılınabileceği görüşüne sahip olanlar ise “*Hastalık bir zaruret durumudur. Bundan dolayı yolculukta caiz olmayan şeyler hastalık durumunda caiz olur.*” kuralını zikretmişlerdir.¹⁸⁶

(الأصلُ الإتمامُ)

“(Namazı) tam kılmak asıldır.”

Namazı kasrederek kılabilmenin şartı ihram tekbiri esnasında kasra niyet etmektir. İhram tekbiri esnasında kasra niyet edilmediği takdirde o namazın eksiksiz olarak kılınması gerekir. Çünkü niyet asıl üzere bağlanmıştır. Zira “*Asl olan (namazı) tam kılmaktır*”.¹⁸⁷

(التابع لا يتقدم على المتبوع)

“*Tâbi’ metbû’un önüne geçmez.*”

Yolcu, öğle ve ikindi ile akşam ve yatsıyı gerek cem-i takdim gerekse cem-i tehir şeklinde kılabilir. Namazları cem-i takdim şeklinde kılmak isteyen öğle namazını ikindiden, akşam namazını da yatsıdan önce kılması gerekir. Çünkü her iki durumda ikindi ve yatsı namazı öğlen ve akşam namazına tabidir. Yukarıda belirtildiği gibi “*Tâbi’ metbû’un önüne geçmez.*”¹⁸⁸ kuralına göre, öğle namazını ikindiden, akşam namazını da yatsıdan önce kılmak gerekir.

(التابع لا يُفصل عن متبوعه)

“*Tâbi’ matbû’undan ayrılmaz.*”

Cem-i takdimin şartlarından biri de iki namazın peş peşe kılınmasıdır. Çünkü “*Tâbi’ matbû’undan ayrılmaz*”.¹⁸⁹ Buna göre, öne alınan namaz diğer namaza tabidir.

¹⁸⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 187.

¹⁸⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 187.

¹⁸⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 188.

¹⁸⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 188.

(الكَثْرَةُ مِنْ أَسْبَابِ التَّرْجِيحِ)

“Çokluk, tercihin nedenlerinden biridir.”

Erkeğin altın takması ve ipek elbise giymesi haramdır. Saf ipek diğer helal kumaş türleriyle karıştırılırsa bakılır: Eğer ipeğin oranı diğer kumaş türlerinden fazla ise saf ipeğin; diğer kumaş türlerinin oranı saf ipekten fazla ise o kumaşların hükmü geçerli olur. Çünkü “Çokluk, tercihin nedenlerinden biridir”.¹⁹⁰ Ama her iki taraf eşit ise bunda iki vecih vardır: Birinci veçhe göre, bu tür elbiseye ipek denilmediği için (الأصلُ فِي الْمَنَافِعِ الْإِبَاحَةُ) “Menfaatlerde asıl olan ibahadır.”¹⁹¹ kuralı gereğince, bu tür elbiseyi giymek helaldir. İkinci veçhe göre, (التَّحْرِيمُ عِنْدَ اجْتِمَاعِ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ) “Bir konuda Helal ve haram hükmü bulunduğu haramlık öncelenir.”¹⁹² kuralına binaen bu tür elbisenin giyilmesi haramdır.

(كُلُّ شَخْصٍ يُكْفَنُ بِمَا يُجُوزُ لَهُ لِنَفْسِهِ فِي حَيَاتِهِ)

“Her şahıs hayatında giymesi caiz olan elbiseyle kefenlenir.”

Bu kurala binaen mekruh olmasına rağmen bayan ipek kumaş ile kefenlenebilir. Erkeğin ise ipekle kefenlenmesi haramdır.¹⁹³

(صَلَاةُ الْجَنَازَةِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى التَّخْفِيفِ)

“Cenaze namazı hafifletilmeye bina edilmiştir.”

Cenaze namazı en az yedi rüknün yerine getirilmesiyle eda edilir. Bu rükünlerden altıncısı Resûlullah (s.a.v)’a salâtü selam okunmasıdır. Resûl-i Ekrem’in âline salâtü selam getirmek ise vacip değildir. Bunun gerekçesi ise “Cenaze namazı hafifletilmeye bina edilmiştir.”¹⁹⁴ kuralında ifadesini bulmaktadır.

¹⁹⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 207.

¹⁹¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 208. Konu hakkında bkz. İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 93; İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 117; Süyûtî, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁹² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 208. el-Hısnî, bu kâideyi *el-Kavâid* adlı eserinde şöyle ifade etmiştir: إذا اجتمع الحظر والإباحة غلب جانب الحظر “Yasak ve ibâhe cem’ olunduklarında yasak tarafı baskın olur” II, 90.

¹⁹³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 212.

¹⁹⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 213.

(التَّخَلُّفُ بِالتَّكْبِيرِ كالتَّخَلُّفِ بِرُكْعَةٍ فِي غَيْرِ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ)

“Cenaze namazında bir tekbirin gecikmesi, diğer namazlardaki bir rekât gecikme gibidir.”

Cenaze namazında imama tabi olan kişi yani memûm, Fatiha’yı okuyabilecek kadar imama yetişmiş ise “*muvâfık*”, bunu okuyabilecek kadar zamanı yoksa “*mesbûk*” adını alır. İmam bir sonraki tekbiri getirdiği halde muvâfık olan memûm, özür olmaksızın ondan önceki tekbiri almamışsa namazı bozulur. Çünkü “*Cenaze namazında bir tekbir ile gecikme cenaze namazı dışındaki namazlarda bir rekât gecikmek gibidir.*” Namazda memûm imamdan bir rekât geri kalmışsa yani imam dördüncü rekattayken memûm mesela ikinci rekattaysa bunun namazı bozulduğu gibi, aynı şekilde cenaze namazında da memûm imamdan bir tekbir gecikirse namazı bozulur.¹⁹⁵

2.3. Zekât

(الأَصْلُ عَدَمُ وُجُوهَا فِي غَيْرِهَا إِلَّا مَا تَبَيَّنَ بِدَلِيلٍ خَاصٍّ)

“Aslolan, zekâtın, deve, sığır, koyun ve keçi dışındaki hayvanlarda ancak özel bir delil ile vacip olmasıdır.”

Zekâtın, hayvanlar arasında sadece deve, sığır, koyun ve keçilerde vacip oluşunun delili icma ve diğer delillerdir diyen Hısnî, zekâtın sadece bu tür hayvanlarda farz oluşunun hikmetini ise şöyle açıklamaktadır: Bu cins hayvanların çokluğu, çoğalması, yenmesi ve diğer yararlarından dolayı zekât sadece bu türlerde vacip olmuştur.¹⁹⁶

(مَا فِي الذِّمَّةِ لَا يَتَّصِفُ بِالسَّوْمِ)

“Zimmette olan hayvan olatmayla nitelenmez.”

Hayvanlarda zekâtın farz olmasının şartlarından biri de “tam mülkiyet”tir. Yani, kişinin malında yapacağı tasarrufta herhangi bir engelin bulunmamasıdır. Tam mülkiyetin zıddı olan eksik yani nâkıs mülkiyet, ya sadece ayna, yahut da yalnızca

¹⁹⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 213.

¹⁹⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 218.

menfaate ait mülkiyet¹⁹⁷ olup bu, kişinin kayıp, çalınma, gasp ve benzeri nedenlerden dolayı malında tasarruf edememesidir. Bundan dolayı bu konumdaki mallara zekâtın düşmesi meselesinde ihtilaf olduğunu beyan eden Hısnî, “*kavl-i kadime*” göre zekât düşmeyeceğini, “*kavl-i cedide*” göre ise zekâtın farz olduğunu beyan etmektedir.

Hısnî, eksik mülkiyete şöyle bir örnek verir: Bir kimse nisab miktarı herhangi bir sınıf hayvanı borç olarak verse ve bu hayvanları kabz etmeden önce *havelânu'l-havl*¹⁹⁸ meydana gelse dahi bunlara zekât düşmez. Çünkü hayvanlara zekât düşmesinin şartı *sevm*¹⁹⁹ ve *nemadır*. Dolayısıyla, “*Zimmette*²⁰⁰ olan hayvan, otlatmayla nitelenmez.”²⁰¹ (الرَّكَاةُ إِنَّمَا تَجِبُ فِي الْمَالِ النَّامِي، وَالْمَاشِيَةِ فِي الدَّمَةِ لَا تَنُمُو) “*Zekât ancak gelişen malda vacip olur zimmette olan hayvanlar ise nemalanmaz/artmaz.*”²⁰² kurallarına binaen bu tür borçlarda zekât vacip değildir.

(لَا زَكَاةَ فِي الدَّيْنِ بِحَالٍ لِضَعْفِ التَّصَرُّفِ فِيهِ فَأَشْبَهَ مَالَ الْكِتَابَةِ)

“*Zayıf tasarruftan dolayı kmukatebe malına benzeyen borçta hiçbir şekilde zekât yoktur.*”

Dinar, dirhem ve ticaret malının borç olması durumunda kendisinde zekâtın farz olup olmamasının ihtilafı olduğunu söyleyen Hısnî, *kavl-i kadime* göre böyle bir borçta zekâtın farz olmadığını belirtir. Çünkü “*zayıf tasarruftan dolayı kitabe*²⁰³ *malına benzeyen borçta hiçbir şekilde zekât yoktur*”²⁰⁴

(لَا زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ)

“*Malın üzerinden bir yıl geçmedikçe o mala zekât düşmez.*”

¹⁹⁷ Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2010, II, 258.

¹⁹⁸ Havelânu'l-havl: Zekâtın lüzumu için bir mal üzerinden tam bir kamerî senenin geçmiş olması. Nevevî, *Tehzibu'l-esmâi ve'l-luğât*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut t.y., III, 74; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 187.

¹⁹⁹ Sevm: Hayvanları ücretsiz otlaklarda otlatmaya denir. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, I, 297; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 505.

²⁰⁰ Zimmet: İnsanda var olan manevî bir vasıftır ki, insan leh ve aleyhine olan şeylere ancak bu vasıf sayesinde ehil olur. Nevevî, *Tehzibu'l-esmâi ve'l-luğât*, III, 112; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 621.

²⁰¹ Mevzubahis kural hakkında bkz. Süyûtî, *a.g.e.*, s. 331.

²⁰² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 219.

²⁰³ Kitâbe: Efendi ile kölesi arasında bir bedel karşılığında özgürlük elde etme üzerine kurulu olan bir akit. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, II, 524; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 312.

²⁰⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 219.

Hayvanlara zekâtın düşmesinin şartlarından biri de *havâlanu'l-havl*dir. Yani malın nisab miktarına ulaştıktan sonra üzerinden bir yılın geçmesidir. Mal nisaba ulaşır ve nisabı aşsa dahi o malın üzerinden bir yıl geçmedikçe ona zekât düşmez.²⁰⁵

(كُلُّ عَرَضٍ أُعِدَّ لِلتَّجَارَةِ بِشُرُوطِهَا وَجَبَتْ فِيهِ الزَّكَاةُ)

“Ticaret amaçlı hazırlanan her malda zekât vacip olur.”

Müellif, ticaret için hazırlanan mallarda zekâtın farz olduğunu beyan eden deliller arasında bu zâbıtı zikretmiştir.²⁰⁶

(الإِجَارَةُ مُعَاوَضَةٌ)

“İcâre/Kiralama, alışveriştir/takastır.”

Herhangi bir malın ticaret malı sayılabilmesi için mâlikte İslâm, hürriyet, tam mülkiyet malda da, nisab ve havl şartlarının olması gerekir. Hısnî, bu şartlarla beraber kişinin eşyaya malik olması durumunda ticaret yapma niyetinin olması ve o malı muavaza/alışveriş yoluyla temellük etmesinin de şart olduğunu söyler. Binaenaleyh bir kimse, ticaret amacıyla malını ve şahsını kiraya verirse bu kiradan elde edeceği kazanç ticaret malı olur.

Hısnî, bir malın ticaret malı olduğunu öğrenmek istiyorsan (كُلُّ عَرَضٍ مُلْكٌ)

“Ticaret niyetiyle ve mahza alışveriş yoluyla بِمُعَاوَضَةٍ مَحْضَةٍ بِقَصْدِ التَّجَارَةِ فَهُوَ مَالٌ تِجَارَةٌ”²⁰⁷ kuralını ezberle, der.

(وَقَائِعُ الْأَعْيَانِ لَا تَعُمُّ)

“Özel durumlar genelleştiremez.”

Bayanların altın ve gümüş takılarının zekâtı hususunda mezhepleri delilleriyle birlikte zikreden Hısnî, bunlara zekâtın düşmeyeceği görüşünü tercih etmiştir. Bayanların ziynet eşyalarına zekât düşeceği görüşünün gerekçesi şu hadistir: “Kız çocuğunun kolunda iki altın bilezik olan bir bayan Resûlullah (s.a.v)’a geldi.

²⁰⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 220.

²⁰⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 222.

²⁰⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 223.

Resûlullah (s.a.v) ona: “*Bu bileziklerin zekâtını veriyor musun?*” diye sordu. Kadın: “Hayır, vermiyorum” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) tekrar: “*Peki, kıyamette bu iki bilezik yerine Allah’ın sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi?*” dedikten sonra, kadın o iki bileziği hemen çıkarıp Resûlullah (s.a.v)’a uzattı ve “Bunlar artık Allah ve Resûlü’ne aittir.” dedi.²⁰⁸ Bayanların ziynet eşyalarına zekât düşmez diyen âlimlerin ise bu hadise yaklaşımları şöyledir: Beyhaki ve diğer âlimlerin naklettiğine göre İslâm’ın ilk dönemlerinde kadınlara ziynet eşyası haramdı. Bu hadisin diğer yorumu ise, Resûlullah’ın s.a.v bütün ziynet eşyalarında zekâtı farz kılmayıp sadece haddi aşan ve israf kısmına dâhil olan ziynet eşyalarına zekâtı farz kılmasıdır. Hısnî, ziynet eşyalarına zekât düşmez diyenlerin de israf sayılacak miktarda altın ve gümüş takılarının takılması haram olduğu gibi israf boyutuna varan takılarda zekatın vacip olduğunu belirttiklerini aktarmıştır. Hısnî, usûlcülerin bu hadisten “*Özel durumlar genelleştirelemez.*” kuralını istinbat ettiklerini ifade etmiştir.²⁰⁹

(حُكْمُ الْقَصْدِ الطَّارِئِ كَالْمِقَارِنِ)

“*Yeni oluşan niyetin hükmü,baştan itibaren eşlik eden ilk niyetin hükmü gibidir.*”

Bayanların ziynet eşyasına zekât düşmez diyen âlimler, o ziynete sahip olan kimsenin niyetine göre hükmün değişebileceğini belirtirler. Mesela, bir bayan sahip olduğu altın veya gümüş takılarında ticaret niyeti ettiği andan itibaren *havl* başlar ve o malın zekâtını vermekle mükellef olur. Ayrıca, ziynet eşyalarını mübah çerçevede kullanmak zekâtı gerektirmezken; haram sayılan bir amaçla kullanıldığı takdirde zekâtın gerekliliğine sebebiyet verebilir.²¹⁰

(كُلُّ مَا يَجِبُ فِيهِ الْعُشْرُ فَهُوَ صَالِحٌ لِإِخْرَاجِ الْفِطْرَةِ مِنْهُ)

“*Kendisinde öşür vacip olan her şey fitur sadakası olarak verilebilir.*”

²⁰⁸ Ebudavud, “Zekât”, 1563

²⁰⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 230.

²¹⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 230. el-Hısnî, *el-Kavâid* adlı eserinde bu kuralı bazı alimlerden naklen şöyle ifade etmiştir: الطَّارِئِ فِي الدَّوَامِ كَالْمِقَارِنِ فِي الْإِبْتِدَاءِ Bkz. *el-Kavâid*, II, 195, 198.

(النَّصُّ وَرَدَ فِي هِيسْنِ، بUNUN MEZHEBIN MEŞHUR GÖRÜŞÜ OLDUĞUNU BELİRTTİKTEN SONRA

بعض المعشراتِ وقسنا عليه الباقي بجامع الاقتيات) “Kendisinde fitur sadakasının verilebileceği öşüre tabi bazı mallar hakkında nass varit olmuştur. Nasta zikredilmeyenleri iktiyât²¹¹ illetinden dolayı nasta varit olanlara kıyas ettik.” kuralıyla desteklemiştir.²¹²

(مَنْ أَدَّى دَيْنَ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ بَرَّتْ ذِمَّتُهُ)

“Kim, izni olmaksızın başkasının borcunu öderse o borçlunun zimmeti beri olur.”

Zekâta müstahak olan sınıflardan biri de mukâteb yani özgürlüğüne mukabil efendisiyle belli bir bedel ödemek için sözleşme imzalayan köledir. Mukâtebin izni olmadan onun adına efendisine zekât vermek caiz değildir. Şayet onun izni olmaksızın seyyidine zekât verilirse bu zekât mukâtebin efendisine vereceği taksitlerden düşürülür. Çünkü “Kim, izni olmaksızın başkasının borcunu öderse o borçlunun zimmeti beri olur.”²¹³

(مَنْ يُحْسِنِ الصَّنْعَةَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ السُّؤَالُ وَمَا يَأْخُذُهُ حَرَامٌ)

“Sanatkâra dilenmek haram olduğu gibi dilenmekten dolayı alacağı şeyler de haramdır.”

Hısnî, bu kuralı tatavvu sadakası faslında zikretmiştir.²¹⁴

2.4. Oruç

(يُفْطِرُ بِكُلِّ عَيْنٍ وَصَلَّتْ مِنَ الظَّاهِرِ إِلَى الْبَاطِنِ فِي مَنْقَدٍ مَفْتُوحٍ عَنِ قَصْدٍ مَعَ ذِكْرِ الصَّوْمِ)

“Oruçlu olduğunu hatırlamakla beraber kasıtlı olarak açık menfezden dışarıdan içeriye ulaşan her madde ile oruç bozulur.”

²¹¹ İktiyât: Gıda maddesi edinmek. Erdoğan, a.g.e., s. 244.

²¹² el-Hısnî, Kifâye, s. 239.

²¹³ el-Hısnî, Kifâye, s. 243.

²¹⁴ el-Hısnî, Kifâye, s. 247.

Oruçlunun orucu bozan bütün şeylerden uzak durması gerekir. Az dahi olsa bilerek yeme, içme ve onların yerini tutan şeyler de orucu bozan nedenlerdendir. Şarih, bu durumu yukarıda geçen kuralla düzenlemiştir.²¹⁵

(سَبْقُ الْمَاءِ عِنْدَ غَسْلِ النَّجَاسَةِ كَالْمُضْمَضَةِ)

“Ağızdaki necaseti yıkamaktan dolayı boğaza kaçan su mazmaza gibidir.”

Abdestte mazmaza yani ağza su vermek müstahaptır. Bundan dolayı boğaza suyun kaçması orucu bozmadığı gibi, ağızdaki necaseti yıkama esnasında da boğaza suyun kaçması orucu bozmaz.²¹⁶

(الرُّخْصُ لَا تُنَاطُ بِالْمَعَاصِي)

“Ruhsatların kullanımı günahlara bağlanmaz.”

Yolcunun orucunu bozması mubahtır. Ancak söz konusu mubahlığın mutlak olmadığını ifade eden Hısnî, “Ruhsatlar günahlara bağlanmaz.” Kuralını zikrederek yapılacak olan yolculuğun masiyet yolculuğu olması durumunda kişinin orucunu bozmasını mubah olmadığını belirtmiştir.²¹⁷

(عِبَادَةٌ اجْتَمَعَ فِيهَا السَّفَرُ وَالْحَضْرُ فَعَلَّبْنَا الْحَضْرَ)

“Bu ibadette ikamet ve sefer birleşmiştir. Bundan dolayı ikamet hükmünü galip kıldık.”

Oruçlu bir kimse mukim olarak sabahladıktan sonra yolculuğa çıkarsa bu durumda sefer ruhsatını kullanamaz. Çünkü “Bu ibadette ikamet ve sefer birleşmiştir. Bundan dolayı ikamet hükmünü galip kıldık.”²¹⁸

2.5. Hacc

(كُلُّ عِبَادَةٍ لَهَا إِحْرَامٌ وَتَحَلُّلٌ فَالْإِحْرَامُ زَكْنٌ فِيهَا)

“Başlangıç ve tahallülü olan her ibadette niyet rükündür.”

²¹⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 249.

²¹⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 249.

²¹⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 257.

²¹⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 257.

Hacc ibadeti namaz gibi başlangıcı ve sonucu olan bir ibadettir. Bu tür ibadetlerde niyetin farz oluşunun gerekçesinin icma ve (إنما الأعمال بالنيات) “Amellerin sıhhati/geçerliliği ancak niyet ile dir” hadisi olduğunu aktaran Hısnî “Başlangıc ve tahallülü olan her ibadette niyet rükündür.” kuralını da zikretmiştir.²¹⁹

(تَجِبُ الْفِدْيَةُ بِسِتْرِ مَا يُعَدُّ سَاتِرًا)

“Başı, örtü sayılan şeylerle örtmekle fidye vacip olur.”

Erkeklerle mahsus ihram yasaklarından biri de onların başlarının tamamını veya bir bölümünü örtmesidir. Hısnî, “Başı, örtü sayılan şeylerle örtmekle fidye vacip olur.” kuralına binaen şayet ihramda olan bir erkek başını kına, merhem ve katı çamurla dahi kapatsa yine fidyenin²²⁰ vacip olduğunu belirtir.²²¹

(الأصل بَرَاءَةُ الدِّمَّةِ)

“Berâet-i zimmet asıldır.”

Tıraş olmak ihramın yasaklarından biridir. Saç ve sakalı tararken düşen kıl sebebiyle fidye vacip olur. Fakat kılın kendiliğinden veya tarama sonucu döküldüğü hususunda tereddüt edilirse, “Berâet-i zimmet asıldır.” Kâidesi gereği fidye gerekmez.²²²

(النَّهْيُ يَقْتَضِي التَّحْرِيمَ وَالْفَسَادَ)

“Nehiy, tahrim ve fesadı iktiza eder.”

İhramda olan birinin evlenmesi veya evlendirmesi haramdır ve muhrimin ihramlı olarak gerçekleştireceği nikah akdi batıldır. Çünkü bu konuda varit olan “İhramda olan kişi ne evlensin ne de evlendirsin”²²³ hadisi nehiy kipiyle varit

²¹⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 264.

²²⁰ Fidyeye (Hacc): Hac yapılırken bir mazerete binaen hac vecibelerine aykırı yapılan bir davranışa karşılık tutulan oruç, fakirlere verilen sadaka veyahut kesilen kurban. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 145.

²²¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 271.

²²² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 273. Bu kâidenin üst kâidesi olan *الْبَقِيَّةُ لَا يَزَالُ بِالشُّكِّ الْأَصْلُ بقاء ما كان على ما كان عليه* için bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 269.

²²³ Müslim, “Nikâh”, 1409.

olmuştur. Dolayısıyla “Nehiy, tahrîm ve fesadı iktiza eder.” kuralınca kıyılan bu nikâh geçersizdir.²²⁴

(كُلُّ مَا كَانَ يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَفْعَلَ وَيَجْتَنِبَهُ فِي الصَّحِيحِ يَجِبُ فِي الْفَاسِدِ)

“Sahih olan bir hacda yapılması ve yapılmaması gerekenlerin fasit olan hacda da yapılması vaciptir.”

Haccı fasit olan kimsenin hac farızası tamamlanıncaya kadar fasit olan hacca devam etmesi ve onu tamamlaması gerekir.²²⁵

(الْمَاهِيَّةُ تَفُوتُ بِفَوَاتِ جُزْئِهَا)

“Cüz’ün yok olmasıyla mahiyet de yok olur.”

Bir kimse, hac esnasında kan dökmek gibi telafi edilemeyen bir rüknü terk ederse o rüknü yerine getirmediğçe ihramdan çıkamaz. Çünkü haccın mahiyeti ve geçerliliği o rüknü eda etmekle olur.²²⁶

²²⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 274. Nehyin, Şafii mezhebinde fesad ve tahrîmi iktiza etmesi konusu için bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 52, 56.

²²⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 275.

²²⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 276.

2.6. Bey'

(الْأَصْلُ عَدَمُ التَّعْيِيرِ)

“Değişikliğin/Bozulmanın olmaması asıldır.”

Alışveriş akdi esnasında hazır olmayan ve her iki tarafın görmediği bir malın satışı sahih değildir. Ancak, akit esnasında hazır olmayıp ve önceden taraflarca müşahede edilmiş bir mal, genellikle malı görme ve satın alma arasındaki süre zarfında bozulmayan bir mal ise, bu akit sahih olduğu gibi geçen süre zarfında bozulma ve bozulmama ihtimali olan bir malın satışı da sahihtir. Çünkü “Değişikliğin olmaması asıldır”. Fakat bir mal, malı görme ve satın alma arasındaki süre zarfında bozulabilen bir mal ise bu alışveriş batıldır.²²⁷

(الرُّؤْيَا فِي كُلِّ شَيْءٍ بِحَسَبِ اللَّائِقِ بِهِ)

“Satılan malı görme şekli her mala göre değişir.”

Hısnî, satılacak bir malda alışveriş akdinin geçerli olabilmesi için o malda beş şartın gerekli olduğunu söyler. Bu şartlardan biri de satılan malın malum yani bilinen bir şey olmasıdır. Malın her yönüyle bilinmesinin gerekmediğini zikreden Hısnî'ye göre sadece satılacak malın kendisi, miktarı ve sıfatının bilinmesi yeterlidir. Bilinmesi gereken bu üç şartı açıklayan Hısnî, malın sıfatının bilinmesi için o malın görülmesi gerektiğini savunur. Dolayısıyla “Satılan malı görme şekli her mala göre değişir.” kuralını zikrederek bir kimsenin satın almak istediği evin tavanını, çatısını, iç ve dış duvarlarını, banyo ve suyu dışarı taşıyan boruyu görmesinin zorunlu olduğunu belirtir.²²⁸

(الْمَمَائِلَةُ تُعْتَبَرُ فِي الْمَكِيلِ كَيْلًا وَفِي الْمَوْزُونِ وَزْنًا)

“Ölçülebilir mallarda mümasalet ölçü ile, tartılabilir mallarda ise tartı iledir.”

Cins ve illet birliği olan ribevî mallarda akdin sahih ve faizden uzak olması için üç şart gereklidir. Bunlar temasül/eşitlik, hulul/peşin ve akit meclisinde tekabud/teslimdir. Ribevî mallarda, ölçülen bir malın tartılan, tartılan bir malın da

²²⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s.284.

²²⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 288.

ölçülene karşılık satımı durumunda bu akdin sahih olmadığını belirten Hısnî yukarıdaki kuralı zikretmiştir²²⁹

(الشَّيْءُ إِذَا لَمْ يَكُن مَحْدُوداً فِي الشَّرْعِ كَانَ الرَّجُوعُ فِيهِ إِلَى الْعَادَةِ)

“Şeriatta belirtilmeyen özelliklerin tespitinde örfe muracaat edilir.”

Bir malın tartılan veya ölçülen mallardan olup olmadığı bilinmediği takdirde o beldenin örfüne muracaat edilir.²³⁰

(الْأَخْذُ بِالشُّفْعَةِ مُلْحَقٌ بِالمُعَاوَضَاتِ)

“Bir malı şuf’a hakkıyla almak alışveriş ile almak gibidir.”

Hısnî, şefi’in yani şuf’a hakkına²³¹ sahip olan kimsenin cayma hakkı konusunda iki vecih zikredip bu iki vecihden sahih olana göre şefi’in cayma hakkına sahip olduğunu ifade eder. Gerekçe olarak da “Bir malı şuf’a hakkıyla almak alışveriş ile almak gibidir.” kuralını zikretmiştir. Yani alışverişte muhayyerlik hakkının bulunması gibi şuf’ada da muhayyerlik hakkı bulunmaktadır.²³²

(الرَّجُوعُ فِي التَّفْرِقِ إِلَى الْعَادَةِ)

“Ayrılmanın olup olmadığı konusunda örfe rücu edilir.”

Satış akdinde taraflar, buldukları meclisten ayrılmadıkları sürece, satışı kabul veya feshetmede muhayyerdirler. Meclisten ayrılmanın keyfiyeti konusunda örfe müracaat edilir.²³³

(كُلُّ مَا نَقَصَ الْعَيْنَ أَوْ الْقِيَمَةَ نُقْصَانًا يَفُوتُ بِهِ عَرْضٌ صَحِيحٌ إِذَا غَلَبَ فِي جِنْسِ الْمَبِيعِ عَدَمَهُ)

“Satılan malda aynın veya değerinin sahih bir maksadını yok eden her eksiklik o aynı veya değeri yok eder.”

²²⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s.291.

²³⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s.291; el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 361; İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 51; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s.

²³¹ Şuf’a: Önalm hakkı. Satılan veya bedel şartı ile hibe edilen bir akarı veya o hükümde olan bir malı müşteriye veya kendisine hibe edilen şahsa her kaç mal olmuş ise, o miktar ile müşteriden veya satıcıdan ya da hibe edilenden cebren alıp temellük etmektir. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, XI, 3; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 529.

²³² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 293

²³³ el-Hısnî, *Kifâye*, s.293.

Satılan malda bir kusur bulunursa müşterinin malı iade etme hakkı vardır. Hısnî, satın alınan malları iade etmeye sebep olabilecek kusurların kolay bilinmesi için yukarıdaki kuralı zikretmiştir.²³⁴

(كَيْتَمَانُ الْمَعْلُومِ تَلْبِيسٌ وَغِشٌّ)

“Bilinen ayıbı gizlemek, kandırmak ve aldatmaktır.”

Satılan malda ayıplar, bilinen ve bilinmeyen olarak ikiye ayrılır. Bilerek ayıplı/kusurlu bir malı satmak aldatmaktır; dolayısıyla aldatılan müşteri malı iade etme hakkına sahiptir.²³⁵

(الأصل في البيع اللزوم)

“Asl olan akdin bağlayıcı olmasıdır.”

Müşteri, satın aldığı malın kusurlu olduğunu fark ettiğinde malı satıcıya mutad bir süre zarfında iade etmesi gerekir. Şayet iade etmezse “Alışverişte lüzum/bağlayıcılık asıldır.” kâidesi mucibince müşterinin bu akdi bozma yetkisi kalmaz. Söz konusu akit a‘yan üzerinde olmuşsa durum böyledir; ama yapılan akit, selem²³⁶ ve alışveriş yoluyla zimmette sabit olmuşsa satın alınan malın kusurlu olduğu fark edilince (رَدُّ مَا فِي الذِّمَّةِ لَا يَفْتَضِي رَفْعَ الْعَقْدِ) “Zimmette olanı iade etmek akdin bozulmasını iktiza etmez.”²³⁷ kuralınca malı iade etmek için acele gerekmez.

(الْمُمَاتَلَةُ مَرْعِيَّةٌ فِي الرَّبَوِيَّاتِ)

“Ribevî mallarda mümaselet/eşitlik gözetilir.”

Yaş mallarda mümaselet/eşitlik kesin olarak sağlanmadığından, Süt hariç diğer ribevî malları, kendi cinsleri karşılığında taze olarak satmak ribâ'l-fadl²³⁸ olduğu için caiz değildir. Hısnî, mevzubahis durumunda ribâ'l-fadlın nasıl tahakkuk edeceğini

²³⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 294.

²³⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 295.

²³⁶ Selem: Para peşin mal veresiye. Veresiye peşine satmaktır yani peşin para veya peşin verilen başka bir mal ile veresiye bir mal satmaktır. İbnü'r- Rif'a, *a.g.e.*, IX, 321; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 56.

²³⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 295.

²³⁸ Ribâ'l-fadl: Aynı cinsten ribevî malların birbiri ile mübadelesi halinde taraflardan birinin diğerinden fazla olmasına denir. İbnü'r- Rif'a, *a.g.e.*, IX, 124; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 480.

(الجهل بالمماثلة كحقيقة المفاضلة) “Mümaselenin/eşitliğin bilinmemesi mufadelenin/fazlalığın hakikati gibidir.”²³⁹ kuralıyla izah etmeye çalışmıştır.

(حُكْمُ الْأَكَارِعِ حَكْمُ الرَّؤُوسِ)

“Paçaların hükmü, başın hükmü gibidir.”

Selem akdi ile satılacak mal, zapt altına alınabilen cinsten olmalıdır. Dolayısıyla sahih görüşe göre, tabaklanmamış bir hayvanın kafası, tabaklandıktan sonra da selem yoluyla satışı caiz değildir. Hısnî, bu durumu şöyle izah etmektedir: Hayvanın kafasında zapt edilmeyen birçok parça vardır ve bunların çoğu kemik olup arzu edilen değildir. Hayvanın kafasıyla alakalı zikredilen bu hususlar aynı şekilde hayvanın paçaları için de geçerlidir. Çünkü “Paçaların hükmü başın hükmü gibidir.”²⁴⁰

(وَضَعُ السَّلْمِ إِنَّمَا هُوَ عَلَى مَا فِي الدَّمِّ)

“Selem akdi ancak zimmette olanlarda geçerlidir.”

Selem akdinde malın muayyen/belli olması gerektiği gibi ayrıca peşin olmaması da gerekir. Yani, borç ve zimmette olması gerekir. Şayet üzerinde selem akdi yapılan mal muayyen ve peşin olursa selem akdi yapılmaz. Hısnî, “Selem akdi ancak zimmette olanlarda geçerlidir.” Kuralına binaen, “şu elbiseyi şu koyun karşılığında sana teslim ettim” şeklindeki bir akit selem akdi olamaz.²⁴¹

(لَا يَجُوزُ رَهْنٌ مَّالًا يَجُوزُ بَيْعُهُ)

“Satışı caiz olmayanın rehni de caiz değildir.”

Hısnî, rehni hangi mallarda caiz olacağı hususunda bu kuralı zikretmiştir. Bundan dolayı vakıf, ümmü veled²⁴² vb. şeylerin satışı caiz olmadığı gibi bunları rehine olarak bırakmak da caiz değildir.²⁴³

²³⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 297.

²⁴⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s.299.

²⁴¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 300.

²⁴² Ümmü'l-veled: Mevlâsının firaşinde (yatağında), onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş cariye. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 592.

²⁴³ el-Hısnî, *Kifâye*, s.304; el-Hısnî, *el-Kavâid*, IV, 157.

(الْأَصْلُ عَدَمُ الْإِذْنِ وَعَدَمُ اللَّزْمِ)

“İzin ve bağlayıcılığının olmaması asıldır.”

Rehine olan malın zatında veya miktarında ihtilaf çıkması durumunda örneğin, rehni teslim alan: Sen bana bu iki şeyi rehin bıraktın. Diğeri ise: Hayır, o ikisinden birini sana rehin verdim, derse bu durumda râhin tasdik edilir. Fakat rehnin teslimi konusunda ihtilaf çıkarsa bu durumda rehn, râhinin elinde ise râhin, mürtehinin elinde ise mürtehin tasdik edilir. Eğer râhin, mürtehinin rehineyi gasp ettiğini ve ona teslim izni vermediğini iddia ederse râhin tasdik edilir. Çünkü bu durumda “İzin ve bağlayıcılığının olmaması asıldır.”²⁴⁴

(تَصَرَّفُ الْمَرِيضِ فِي ثُلُثِهِ جَائِزٌ نَافِذٌ)

“Hastanın malının üçte birindeki tasarrufu caiz ve geçerlidir.”

Hastanın malının üçte birinden fazla olan tasarrufu, bu hastanın vefatından sonra varislerin iznine bağlıdır. Varisler izin verirlse vasiyet uygulanır. İzin vermezlerse sadece “Hastanın malının üçte birindeki tasarrufu caiz ve geçerlidir.”²⁴⁵

(لَا حَقَّ لِلْوَرَثَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ)

“Mal sahibinin ölümünden önce onun malında varislerin hakları yoktur.”

Varisler, hastanın vefatından önce malın üçte birinden fazla olan maldaki tasarrufunu red veya kabul iznine sahip değildirler. Onlar bu yetkiye ancak onun ölümünden sonra sahip olurlar. Çünkü “Mal sahibinin ölümünden önce onun malında varislerin hakları yoktur.”²⁴⁶

(الْأَصْلُ عَدَمُ الْعِلْمِ بِالْمِقْدَارِ)

“Miktarı bilmemek asıldır.”

Eğer varis, üçte birden fazla vasiyet edilene izin verip daha sonra ben malın az olduğunu sanmışım, ondan dolayı izin verdim. Şimdi ise malın fazla olduğunu

²⁴⁴ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 306. Bkz. İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 17.

²⁴⁵ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 310.

²⁴⁶ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 310.

gördüm bu fazlalığa onay vermiyorum der ve bunu böyle bilmediğine dair yemin ederse “*Miktarı bilmemek asıldır.*” kuralına binen onun bu itirazı kabul edilir.²⁴⁷

(لَا اخْتِكَامَ لِلْسَادَاتِ عَلَى ذِمِّمِ عِبِيدِهِمْ)

“*Efendilerin kölelerinin zimmeti üzerinde hükmü/kontrolü yoktur.*”

Efendi kölesine ticaret yapma izni vermişse kölenin de bu izne göre tasarrufu geçerlidir. Efendisi tarafından kendisine alışveriş izni verilmeyen kölenin yapacağı tasarrufun cevazı hususunda müellif, iki görüş nakletmiştir. Racih görüşe göre, köle mülk edinmeye ehil olmadığı için caiz değildir. Bazıları da bu tür tasarrufların kölenin zimmetiyle alakalı olduğunu ve “*Efendilerin kölelerinin zimmeti üzerinde hükmü/kontrolü yoktur.*” kuralını öne sürerek kölenin bu tür tasarruflarının sahih olduğunu söylemektedirler.²⁴⁸

(الْأَجَلُ لَا يَلْحَقُ وَلَا يَسْقُطُ)

“*Vade, ne ilhak ne de sakıt olur.*”

Sulh²⁴⁹ akdi iki kısımdır: İbrâ²⁵⁰ ve mu‘âvaza. İbrâ sulhu, kişinin borcunun bir kısmının ödenmesine mukabil diğer kısımdan vazgeçmesidir. Mu‘âvaza sulhu ise, kişinin kendi hakkı olan malın yerine başka bir malı almasını kabul etmesidir. İbrâ sulhu iki şekilde tahakkuk edebilir. Şöyle ki: Bir kimsenin başkasına benim sendeki bin lira alacağıma karşılık beş yüz lira üzerine anlaşma yaptım demesi gibi. Böyle bir akit, sulh lafzı ile borcunun bir kısmından vazgeçmektir ki bu şekilde gerçekleşen sulh esah görüşe göre geçerlidir. Ama bana peşin vermen gereken bin lira mukabilinde vadeli vermen gereken bin lira üzerine veya bunun aksinin üzerine anlaşlık şeklinde olursa “*Vade, ne ilhak ne de sakıt olur.*”²⁵¹ yani ne ertelenir ne de öne alınır kuralı gereği söz konusu sulh batıldır diyen Hısnî, bu sulhu herhangi bir

²⁴⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 310.

²⁴⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s.310.

²⁴⁹ Sulh: İki tarafın yani davacı ile davalının aralarında rızalarıyla dava konusunu ortadan kaldırmaya yönelik yaptıkları akit. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, X, 521; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 513.

²⁵⁰ İbrâ: Aklama; bir kimseyi bir davadan, bir haktan berî kılma, onun hakkında davada ve hak talebinde bulunmaktan vaz geçme. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, X, 54; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 221.

²⁵¹ İbn Sübkî, zâbıtta zikredilen "ولا يسقط" ve "لا يلحق" ifadelerini şöyle açıklamıştır: "أما قوهم: "لا يلحق" فإشارة إلى "ولا يسقط" فإشارة إلى القاعدة الثانية، وهي أن الموجل لا يعلق القاعدة الأولى، وهي أن الحال لا يتأجل وأما قوهم: "ولا يسقط" فإشارة إلى القاعدة الثانية، وهي أن الموجل لا يعلق القاعدة الأولى، وهي أن الحال لا يتأجل وأما قوهم: "ولا يسقط" فإشارة إلى القاعدة الثانية، وهي أن الموجل لا يعلق القاعدة الأولى، وهي أن الحال لا يتأجل". İbn Sübkî, *a.g.e.*, s. 269.

şarta bağlamak da sahih değildir, der. Çünkü bu *İbrâ*'dır ve (تَعْلِيقُ الْإِبْرَاءِ لَا يَصِحُّ)

“*İbrâyı bir şeye bağlamak sahih değildir.*”²⁵²

(مَا لَيْسَ بِمَالٍ وَلَا يُؤُولُ إِلَى الْمَالِ كَحَدِّ الْقَذْفِ فَلَا يَصِحُّ الصُّلْحُ عَلَيْهِ بِعَوَضٍ)

“*Kazf*²⁵³ haddi gibi mal olmayan ve mala rücu etmeyen şeye mukabil her hangi bir bedel üzerine sulh yapmak sahih değildir.”

Sulh, malda ve mala sirayet eden şeylerde caizdir. Hısnî, sulhun aksi halde yani ne mal olan ne de mala sirayet etmeyen hallerde caiz olmadığını beyan etmek için bu kuralı zikretmiştir.²⁵⁴

(الهُوَاءُ لَا يُفْرَدُ بِالْعَقْدِ وَإِنَّمَا يَتَّبَعُ الْقَرَارَ)

“*Sadece hava akde medar olmaz. Hava, ancak sabit olana tabidir.*”

Yollar, insanlar tarafından ortak kullanılan ve ortak kullanılmayan yol olmak üzere ikiye ayrılır. Kişinin, evin saçağını ortak kullanılan yoldan geçenlere zarar verecek şekilde uzatması caiz olmadığı gibi söz konusu saçağı uzatmak için idareci veya başkalarıyla sulh akdi yapmak “*Sadece hava/boşluk akde medar olmaz. Boşluk, ancak sabit olana tabidir.*” kuralınca haramdır. Hısnî, kişinin hangi durumlarda evin saçağını uzatabileceğini şöyle açıklamıştır: Uzatılan saçak, yoldan geçenlere zarar vermediği takdirde uzatmakta beis yoktur; aksi takdirde caiz değildir. Dolayısıyla hakkı olan uzatmada kendisinden bu uzatma mukabilinde herhangi bir bedel alınması caiz değildir. Çünkü (مَا يَسْتَحِقُّهُ الْإِنْسَانُ فِي الطَّرِيقِ لَا يَجُوزُ أَخْذُ الْعَوَضِ عَنْهُ) “*İnsandan yolda olan hakkı için bedel almak caiz değildir.*”²⁵⁵

(الْأَعْيَانُ لَا تُبَدَّلُ إِلَّا بِالتَّرَاضِي)

“*A ‘yân, ancak rıza ile değiştirilir.*”

²⁵² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 312.

²⁵³ Kazf: İftira; bir kimseye ta‘yîr ve şetm kasdıyla zina isnad etmek. İbnü’r- Rif‘a, *a.g.e.*, XVII, 232; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 299.

²⁵⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 312.

²⁵⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 313.

(*Muhîl*) yani havale eden, zimmetinde olan borcu (*muhtâlun aleyhin*) yani kendisine havâle edilenin zimmetine ancak (*muhtâlın*) yani havâle edilenin rızası ile havâle²⁵⁶ edebilir. Çünkü bu borç muhtâlın hakkı olup muhîlin zimmetindedir. Dolayısıyla “*A ’yân,*²⁵⁷ *ancak rıza ile değiştirilir.*” kâidesi gereği havâle olacak şey de ancak muhil ile muhtâlun aleyhin arasındaki rıza ile havâle edilebilir.²⁵⁸

(ذَيْنَ السَّلْمِ لَا زِمَّ)

“*Selem borcu bağlayıcıdır.*”

Havâle akdinin sahih olabilmesinin şartlarından biri, (*muhâlun bihin*) yani havâle olunan şeyin zimmette kesinleşmiş ve bağlayıcı olması gerekir. Binaenaleyh selem borcunun sadece bağlayıcı olması nedeniyle sahih görüşe göre o, ne (*muhâlun bihin*) yani havâle olunan şey ne de (*muhâlun aleyh*) yani havâleyi kabul eden olur.²⁵⁹

(الْمَجْهُولُ لَا يَصِحُّ بَيْعُهُ وَلَا اسْتِيفَاؤُهُ)

“*Meçhûlün ne satışı ne de tahsil edilişi sahihtir.*”

Havale akdinde hem (*mûhilin*) yani havale eden hem de (*muhalu aleyhinin*) yani kendisine havale edilen borcunun bilinmesi gerekir. Hısnî, “*Meçhûlün ne satışı ne de tahsil edilişi sahihtir.*” kuralını her iki borcun cins, miktar, peşin, veresiye, sağlam veya kırık olma yönünden aynı olması gerekliliği bağlamında ifade etmiştir.²⁶⁰

(الضَّمَانُ يُوجِبُ الْأَدَاءَ)

“*Dâmân /kefâlet ödemeyi gerektirir.*”

Dâminin/kefilin, borçlunun yerine ödediği bedeli ondan talep edebilmesi için hem kefalet hem de ödeme için borçludan izin alması gerekir. Eğer borçlu ne kefalet ne de ödemeye izin vermemişse dâminin yaptığı ödeme teberru sayılır. Fakat

²⁵⁶ Havâle: Borcu bir zimmetten diğer zimmete nakletmek (*Mcl.* 673) veya borcun bir kimseden diğer kimseye nakli. İbnü’r-Rif’a, *a.g.e.*, X, 90; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 186.

²⁵⁷ Ayn: Nesne. Dışarıda mevcut, belli ve somut olan şeydir; kitap, ev, at, ev eşyası, belli bir miktar para ya da buğday gibi. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, II, 440; (*Mcl.* 159). Erdoğan, *a.g.e.*, s. 40.

²⁵⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 315.

²⁵⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 315.

²⁶⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 316.

borçlu sadece kefalete izin vermişse “*Damân*²⁶¹/kefalet ödemeyi gerektirir.” Kuralına binaen ödeme borçluya rücu eder, yani borçlu bu borcu ödemek zorundadır. Ancak dâmin, borçlunun izni olmadan kefil olmuş fakat onun izni ile ödeme yapmışsa râcih görüşe göre (وَجُوبُ الْأَدَاءِ سَبَبُهُ الضَّمَانُ) “*Ödemenin vacip olmasının nedeni kefalettir.*” Kuralına binaen ödeme borçluya rücu etmez yani borçlu, kefalete izin vermediği için kefilin borçlu yerine ödediği teberru sayılır.

Hısnî, “*Ödemenin vacip olmasının nedeni kefalettir.*” kuralına binaen bir kimse, bana rücu etme şartıyla “borcumu öde!” derse ve bu borç da ödenirse (الْمُؤْمِنُونَ)

(عِنْدَ شُرُوطِهِمْ) “*Müminler, öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.*” kâidesi gereğince onun bu borcu ödemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Hısnî, yukarıda geçen örnek ile bir kimsenin başka birine herhangi bir şart koşmadan örneğini karşılaştırıp ikisinin arasındaki farkı izah etmiştir. Şöyle ki: Birinci örnekte şahıs, kendi borcunu başkasının ödemesine izin verdiği için bu borç kendisine rücu’ eder. İkinci örnekte ise, “benim bu elbisemi yıka!” diyenin hiçbir şart koşmadığı için ve (الْمُسَامَحَةُ فِي الْمَنَافِعِ أَكْثَرُ مِنَ الْأَعْيَانِ) “*Menâfide gösterilen müsâmahâ a’yânda gösterilen müsâmahadan daha fazladır.*” kuralı gereği elbisenin yıkanması mukabilinde herhangi bir ücretin ödemesi gerekmez.²⁶²

(كُلُّ مَنْ وَجِبَ عَلَيْهِ حُضُورٌ مَجْلِسِ الْحُكْمِ عِنْدَ الطَّلَبِ لِحَقِّ آدَمِيٍّ أَوْ وَجِبَ عَلَى غَيْرِهِ إِحْضَارُهُ
صَحَّتْ كِفَالَتُهُ)

“*İnsanî haklar için mahkemeye gelmesi zarurî olan veya kendisine başkasını getirtme zorunluğu olan herkesin kefâleti sahihtir.*”

Hısnî, malî işlemlerdeki kefâletin dışında her hangi bir şahsı mahkemeye getirtme konusunda, kimlerin kefil olabileceği sadedinde bu kuralı zikretmiştir.²⁶³

²⁶¹ Damân: Başkasının üzerindeki vacip bir hakkı üstlenmek, bir şeyin misliyattan ise mislini, kiyemiyâtan ise kıymetini vermektir. İbnü’r-Rif’a, a.g.e., X, 121; Erdoğan, a.g.e., s. 89.

²⁶² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 318.

²⁶³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 320.

(تَصْرُفُ الشَّرِيكَ كَتَصْرُفِ الْوَكِيلِ)

“Ortağın tasarrufu vekilin tasarrufu gibidir.”

Ortaklığın şartlarından biri, ortaklardan her birinin diğerine ortak olunan malda tasarrufta bulunma yetkisini vermesidir. Binaenaleyh ortaklardan biri malı dövizle satamadığı gibi vadeli ve fahiş zararlar da satamaz. Ayrıca ortaklardan birinin izni olmaksızın diğeri ortak malı kullanarak yolculuğa dahi çıkamaz.²⁶⁴

(عَقْدُ الشَّرِكَةِ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ)

“Şirket akdi iki taraf için bağlayıcı olmayan bir akittir.”

Hısnî, şirket akdinin *irfâk* yani karşılık olmaksızın müsamaha ve hoşgörüyü dayalı bir akit olduğunu, dolayısıyla ortaklardan biri dilediği zaman ortaklığı feshedebilir. çünkü “Şirket akdi iki taraf için bağlayıcı olmayan bir akittir.”²⁶⁵

(يَدُ كُلِّ مِنَ الشَّرِيكَيْنِ يَدُ أَمَانَةٍ)

“Ortakların yedi yed-i emanettir.”

Herhangi bir ortağın kusuru olmaksızın ortak olunan malın telef olması ya da kaybolması durumunda tazmin gerekmez. Çünkü “Ortakların yedi yed-i emanettir.” Hısnî, bu kâideye binaen şöyle der: Ortaklardan biri zarar ettiğini veya malı ortağına iade ettiğini iddia etmesi durumunda tasdik edilir. Yine ortaklardan birinin diğerini hıyânetle suçlaması durumunda hıyânet miktarını beyan etmedikçe bu iddiası kabul edilmez. Söz konusu durumda hıyâneti inkâr edenin sözü yeminle beraber kabul edilir.²⁶⁶

(الْوَكَالَةُ عَقْدٌ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ)

“Vekâlet akdi her iki taraf için bağlayıcı olmayan bir akittir.”

Vekâlet akdi, gerek vekil gerekse müvekkile kolaylık sağlayan bir akittir. Bu durum da sözkonusu akdin bağlayıcı olmamasını gerektirmektedir. Hısnî’i ise bu hususu şöyle izah etmeye çalışmıştır; mezkur akdin her iki taraf için bağlayıcı bir

²⁶⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 322.

²⁶⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 322.

²⁶⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 323.

akit kılınması durumunda müvekkil kendi çıkarları için tayin ettiği vekilden daha deneyimli birini bulup bir önceki vekili azl etmediği takdirde zarara uğrayabileceği gibi, vekil olan kişi de üstlendiği vekâletten dolayı zarara uğrayabilir. dolayısıyla (لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ “Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.” kâidesi gereği sözkonusu akdin bağlayıcı olan akitlerden olmaması gerekir.²⁶⁷

(حَقُّ اللَّهِ الْكَرِيمِ مُبْنِيٌّ عَلَى الْمُسَاخَاةِ بِخِلَافِ الْأَدْمِيِّ فَإِنَّ حَقَّهُ مُبْنِيٌّ عَلَى الْمُسَاخَاةِ)

“Allah’ın hakkı müsamahaya, insanın hakkı ise çekişmeye binâ edilir.”

İkrar/İtiraf edilen haklar iki türdür: Birincisi, Allah (c.c) hakkına taalluk eden haklardır. Böyle bir hakkı ikrar eden kişi yaptığı ikrardan dönebilir. İkincisi ise İnsan hakkına taalluk eden haklardır. Böyle bir hak itiraf edilmiş ise bundan dönmek sahih değildir. Hısnî, bu iki hak arasındaki farkı beyan etmek için bu kuralı zikretmiştir.²⁶⁸

(إِقْرَارُ الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ لَا يَصِحُّ)

“Çocuk ve delinin ikrârı sahih değildir.”

İkrarın sahih olabilmesi için öne sürülen şartların şerhinde bu kuralı zikretmiştir.²⁶⁹

(الْإِكْرَاهُ عَلَى الْكُفْرِ مَعَ طُمَأْنِينَةِ الْقَلْبِ بِالْإِيمَانِ لَا يَضُرُّ)

“Kalbi iman ile mutmain olduğu halde küfre zorlanma zarar vermez.”

İkrarın şartlarından biri de kişinin kendi isteğiyle ikrar etmesidir. Küfre zorlanan kimsenin, zorlandığı hususta ikrarı sahih değildir. Çünkü “Kalbi iman ile mutmain olduğu halde küfre zorlanma zarar vermez.”²⁷⁰

(الْأَصْلُ بَرَاءَةُ الدِّمَّةِ)

“Berâet-i zimmet asıldır.”

²⁶⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 325.

²⁶⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 327.

²⁶⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 328.

²⁷⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 328. İkrâh ruhsatı hakkında bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, I, 315.

İkrâr ve ikrârın dışındaki diğer durumlarda istisna²⁷¹ sahihtir. istisna üslubu Kur'an-ı Kerim ve Arap dilinde çokça vaki olup ikrar edilenin tümünü iptal ettiği gibi bir kısmını da iptal edebilir. “Onun benim üzerimde yüz lirası vardır inşallah” gibi ikrarlarda, İstisnanın yani inşallah lafzının ikrar edilenin tümünü iptal ettiği için, mezhebe göre bir ikrar sayılmaz, diyen Hısnî, bunun gerekçesinde “Berâet-i zimmet asıldır.” kuralının yanı sıra istisna, geleceğe yönelik bir ikrar olup yapılan ikrar ise geçmişe dair bir ihbar olduğu için aralarında tezat meydana geleceğini belirterek mevzubahis istisnanın ikrarı bozacağını ifade etmiştir.²⁷²

(حُكْمُ فَاسِدِ الْعَقْدِ حُكْمُ صَحِيحِهِ فِي الضَّمَانِ وَعَدَمِهِ)

“Dâmin olup olmama konusunda fasit olan akdin hükmü sahih akdin hükmü gibidir.”

Hısnî, Bir kimsenin, su satıcısından karşılıksız olarak bir testi su alması âriyet olarak kabul edilir ve bundan dolayı da testinin düşüp kırılması durumunda elinde testi kırılan kişi ise dâmin olacağını belirtir. Fakat “Dâmin olup olmama konusunda fasit olan akdin hükmü sahih akdin hükmü gibidir.” kuralınca bir miktar para karşılığında aldığı testinin kırılması halinde mevzubahis işlemin fasit bir icare olması hasebiyle dâmin olmaz.²⁷³

(الْعَارِيَةُ عَقْدٌ جَائِزٌ)

“Âriyet akdi bağlayıcı olmayan bir akittir.”

Mu'ir yani âriyet veren kişi dilediği vakit i'âreden vazgeçebilir. Hısnî, bunun gerekçesinde; mu'irin cayma hakkı elinden alındığı takdirde insanların bu tür iyiliklerden imtina edebileceklerini belirtmiştir.²⁷⁴

(الْأَصْلُ رَدُّ الْعَيْنِ وَإِنَّمَا يَجِبُ الْقِيَمَةُ بِالْفَوَاتِ)

“Aynı iade etmek asıldır. Değer, ancak aynın telef olmasıyla vacip olur.”

²⁷¹ İstisna: Sözün arkasında (talak, yemin gibi tasruflar sırasında) “inşallah” diye meşîeti ilâhîyeye atıfta bulunma. Erdoğan, a.g.e., s. 270.

²⁷² el-Hısnî, Kifâye, s. 329.

²⁷³ el-Hısnî, Kifâye, s. 332. Bu kural hakkında bkz. el-Hısnî, el-Kavâid, II, 225; İbn Sübkî, a.g.e., s. 307.

²⁷⁴ el-Hısnî, Kifâye, s. 332.

Müsteir yani âriyet alan, i'âre aldığı şeyin aynısını iade etmelidir. Âriyet, müsteire verilen kullanım izni dışında kullanıldığı takdirde ve müsteirin kusuru olmadığı halde telef olması durumunda müsteir, ariyenin telef olduğu günün kıymetiyle dâmin olur. Böylece “*Aynı iade etmek asıldır. Kıymet, ancak aynın telef olmasıyla vacip olur.*” kuralına binaen ‘aynın iadesi mümkün olmadığı için o günün değeri vacip olur.²⁷⁵

(الْمُبَاشِرُ مُقَدَّمٌ عَلَى الْمُتَسَبِّبِ)

“*Mübâşir, sebep olana öncelenir.*”

Kişi, içinde kuşun olduğu kafesin kapısını açıp kuşu ürkütmesi neticesinde onun uçup gitmesi durumunda dâmin olur. Ancak kafesin kapısını açtığı esnada kuş uçmayıp daha sonra uçarsa, kapıyı açan şahıs dâmin olur diyen Hısnî, bunun gerekçesinde şu hususlara değinmiştir; kuşlarda seçim algısı, faydalı olan şeylere yönelme ve tehlikeli yerlerden korunma yeteneği vardır ve bundan dolayı da kuşlara uçmak nispet edilir. “*Mübâşir, sebep olana öncelenir.*” kuralına binaen kafesin kapısını açan müteşebbib, uçan kuş ise mübâşir²⁷⁶ yani o eyleme doğrudan yeltenen olduğu için kafesin kapısını açan dâmin olmaz.²⁷⁷

(لَا يُصَارُ إِلَى الْإِجْتِهَادِ إِلَّا عِنْدَ فَقْدِ النَّصِّ)

“*Ancak nassın yokluğunda ictihada rücu edilir.*”

Bir malı gasp eden kimse, gasp ettiği malı sahibine iade etmelidir. Gasp edilen malın telef olması durumunda, benzeri olmayan bir mal yani kıyemî ise değeri takdir edilerek tazmin edilir; ancak mislî yani kilo ve tartı gibi şer’î ölçülerle ölçülebilen ve kendisinde selem akdi caiz olan bir mal ise benzeri tazmin edilir. Bu durumda malın mislî nass, değeri ise ictihad gibidir. Dolayısıyla nasıl ki nassın varlığında ictihada gidilmez, benzer şekilde mislî olan malın mislî olduğu sürece değeri tazmin edilmez.

Hısnî, mislî malı tanımlamak için (ضَابِطُ الْمِثْلِيِّ: مَا حَصَرَهُ كَيْلٌ أَوْ وَزْنٌ وَجَارَ السَّلْمُ فِيهِ)

²⁷⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s.333.

²⁷⁶ Mübâşeret: İşe hemen koyulmak. Bir şeyi doğrudan, vasitasız, bizzat yapmak. Mukabili “teşebbübdür”. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, I, 49; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 407.

²⁷⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 336.

“Kilo ve tartı gibi şer’î ölçülerle ölçülebilen ve kendisinde selem akdi caiz olan bir mal mislîdir.”²⁷⁸ zâbıtını zikretmiştir.

(الأصلُ عَدَمُ الخِيَانَةِ)

“Hıyânetin olmayışı asıldır.”

Mudârebe²⁷⁹ akdinde malı işleten kimse kusurlu olmadıkça meydana gelen ziyandan sorumlu değildir. Çünkü o, malı sahibinin izniyle aldığı için emin bir kimsedir. Bundan dolayı o da diğer eminler gibi kusurlu olmadıkça dâmin olmaz. Mal sahibinin onu ihanetle suçlaması durumunda “Hıyanetin olmayışı asıldır.”, sermaye miktarının fazla olduğunu iddia etmesinde (الأصلُ عدمُ الزيادة) “Ziyadenin olmayışı asıldır.” veya onu bazı işlemlerden men ettiğini iddia etmesinde ise (الأصلُ عدمُ النَّهْيِ) “Nehyin olmaması asıldır.” kuralları gereğince müdârib yani malı işleten kimse tasdik edilir.²⁸⁰

(القِرَاضُ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ)

“Kırad/mudârebe akdi her iki taraf için de bağlayıcı olmayan bir akittir.”

Bu akdin başlangıcı vekâlettir, kâr elde edilince de ortaklığa dönüşür. Ve bu her iki akit de caiz olan yani bağlayıcı olmayan akitlerdir. Binaenaleyh gerek mal sahibi gerekse malı işleten taraf diledikleri vakitte akdi feshedebilirler.²⁸¹

(كُلُّ مَا يَجِبُ عَلَى الْعَامِلِ إِذَا شَرِطَ عَلَى الْمَالِكِ يُفْسِدُ الْعَقْدَ)

“Çalışan kişinin yapması gereken şeylerin malın sahibine de şart koşulması akdi fesheder.”

²⁷⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 336.

²⁷⁹ Mudârebe: Emek-sermaye ortaklığı. Bir taraftan sermaye, diğer taraftan da emek olmak üzere akd edilen bir tür ortaklık. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, XI, 108; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 386.

²⁸⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 343.

²⁸¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 344.

Müsâkât²⁸² akdinin şartlarından biri işi sadece işçinin yapmasıdır. Şayet işçi, mal sahibinin kendisiyle beraber çalışmasını şart koşarsa bu akit fasit olur. Çünkü bu şart müsâkât akdine muhaliftir. Hısnî, bunu beyan etmek için bu kuralı zikretmiştir.

(عَرَّانِ عَلَى شَيْءٍ يَمْنَعَانِ صِحَّتَهُ)

“Bir akitte iki gararın oluşu onun sıhhatine manidir.”

Müsâkât akdinin şartlarından biri, çalışan kimsenin akde konu olan bahçeden elde edilecek meyvelerden alacağı oranın belli olması gerekir. Müsâkât akdinde iki tür garar²⁸⁴ vardır. Şöyle ki: Bu ağaçların meyve vermeme ihtimalinden dolayı çalışan işçinin emeği zayi olabileceği gibi, başka ağaçların da meyve vermeme ihtimalinden dolayı malik de zarar edebilir. Bu durum başlı başına garar teşkil ettiği gibi müsâkât akdinin, mevcut olmayan bir şey üzerinde yapılmasından dolayı da söz konusu olan garar teşkil eder. Bu nedenle “ Bir akitte iki gararın oluşu onun sıhhatine manidir.” Kuralı gereğince müsâkat akdinin caiz olmaması gerekirdi. Ancak Hısnî, bu akdin ihtiyaca binaen caiz görüldüğünü zikretmiştir.²⁸⁵

(العَقْدُ عَلَى الْمَعْدُومِ عَرْرٌ)

“Mevcut olmayan bir şey üzerinde akit yapmak garardır.”

Kiraya verilen her hangi bir şeyin, zatı değil; kullanımını kiraya verilmiş olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, icare akdi henüz mevcut olmayan menâfi üzerinde tahakkuk etmektedir. Bundan dolayı da icarenin, kıyasen sahih olmaması gerekir. Çünkü “Mevcut olmayan bir şey üzerinde akit yapmak garardır”. Ancak Kitap, sünnet ve icmaya göre mezkur akdin caiz olmasıyla beraber insanların buna ciddi ihtiyacı da söz konusudur. Dolayısıyla selem vb. akitlerde olduğu gibi bu akitte de garar caiz görülmüştür.²⁸⁶

²⁸² Müsâkât: Bahçe emek ortaklığı. Ağaçlar bir taraftan, bakım ve sulama işi de diğer taraftan, hâsıl lacak meyve ve ürünler de aralarında belirlenecek bir oran dâhilinde taksim edilmek üzere yapılan bir tür ortaklık. İbnü'r-Rif'a, a.g.e., XI, 164; Erdoğan, a.g.e., s. 426.

²⁸³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 346.

²⁸⁴ Garar: Bilinmezlik, belirsizlik, cehalet, sonu meçhul. Akit konusunun meydana gelip gelmeyeceğinin belirsiz, meçhul olması. el-Feyyûmî, a.g.e., II, 444; Erdoğan, a.g.e., s. 154.

²⁸⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 346.

²⁸⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 347.

(الْجَهْلُ بِهِ عَرَزٌ)

“Değeri bilmemek garardır.”

İcâre akdinde ücretin malum olması gerekir diye ifade eden Hısnî, ücret olarak meçhul olan ücreti öne sürmenin sahih olmadığını belirtip gerekçesinde de bu kuralı zikretmiştir.²⁸⁷

(كُلُّ عَيْنٍ وُجِدَ فِي مَنْفَعَتِهَا شُرُوطُ الصِّحَّةِ صَحَّ اسْتِجَارُهَا)

“Menfaatinde sıhhat şartları bulunan her aynı kiralamak sahihtir.”

Hısnî, bu zâbita binaen menfaatında sıhhat şartları olan; ikâmet etmek için evi, binmek için hayvanı, hac yapmak için bir insanı ve ekip biçmek için tarlayı vb. şeyleri kiralamanın sahih olacağını belirtmiştir.²⁸⁸

(الْمَنْفَعَةُ الْمَعْمُودُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَتْ لَا تَتَقَدَّرُ إِلَّا بِالزَّمَانِ فَالشَّرْطُ فِي صِحَّةِ الْإِجَارَةِ فِيهَا أَنْ تُقَدَّرَ

بِمُدَّةٍ)

“Üzerinde akit yapılan menfaat sadece zaman ile ölçülüyor ise onun bir müddet ile sınırlandırılması o icarenin sıhhat şartıdır.”

İcarenin sahih olabilmesi için, süre veya çalışmanın türü sınırlandırılarak belirlenmelidir. Mesela, bu evi sana bir yıllık kiraya verdim veya bu elbiseyi dikmen için seni ücretle tutuyorum, demek buna örnek verilebilir.²⁸⁹

(الْإِجَارَةُ عَقْدٌ لَوْ شُرِطَ فِي عَوَضِهِ التَّعَجُّيلُ أَوْ التَّأْجِيلُ أُتْبِعَ فَكَانَ مُطْلَقُهُ حَالًا كَالثَّمَنِ فِي الْبَيْعِ)

“İcâre akdinde ücretin peşin veya vadeli olarak verileceği şart koşulduğu takdirde aynen uygulanır. Ücretin ne zaman verileceği belirtilmezse satıştaki gibi peşin olur.”

İcâre akdinde ücretin mutlak yani peşin veya vadeli olduğu belirtilmediği takdirde ücretin peşin olarak verilmesi gerekir. Çünkü ücret akdin kendisi ile vacip olduğu gibi kiracı da aynı akit ile kiraladığı şeyin menfaatine malik olur. Şayet

²⁸⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 349.

²⁸⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 349.

²⁸⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 349.

ücretin vadeli olarak verileceği şart koşulup ve belirlenen vadenin süresi dolduğu gibi (المؤمنون عند شروطهم) “Müminler öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.” kuralı gereği söz konusu ücretin ödenmesi gerekir.²⁹⁰

(الإجازة عقد معاوضة على شيء يقبل النقل وليس لأحد المتعاقدين فسخه بلا عذر فلا تبطل بموت أحد المتعاقدين كالبيع)

“İcâre, nakil kabul eden bir akittir. Özür olmadan taraflardan biri onu feshedemez. Satış gibi taraflardan birinin ölümüyle batıl olmaz.”

İcâre akdinde taraflardan birisinin ölümüyle akit bozulmaz. Binaenaleyh, Kiracı ölürse varisi onun yerine geçer ve üzerinde akit yapılan malın tasarrufu kendisine intikal eder. Kiraya veren kişi ölürse, kiraya verdiği mal sürenin bitimine kadar kiracının elinde kalır.²⁹¹

(المؤمنون عند شروطهم)

“Müminler öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.”

Kaybolan bir malı bulma karşılığında mükâfat vadedilmişse vadedilen mükâfat, o malı bulan kimsenin hakkıdır. Bu ödül, “Müminler öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.” kâidesine binaen gerek mal sahibi gerekse mal sahibi adına konuşan her hangi birisinin tarafından vadedildiği takdirde kayıp malı bulan kişiye vadedilen ödülün verilmesi gerekir.²⁹²

(هبة الدين للمدين إبراء)

“Borçluya borcu hibe etmek ibrâdır.”

Alacaklı borçlusuna; bana olan borcunu sana hibe ettim, derse borçlu borcu ödemiş sayılır.²⁹³

²⁹⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 349.

²⁹¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 350.

²⁹² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 352.

²⁹³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 362.

(الْإِلْتِقَاطُ وَالْأَيَّةُ)

“Kimsesiz çocuğu iltikât etmek ona velayettir.”

Multakitın yani çocuğu bulanın Lakîti yani buluntu çocuğu himayesine alabilmesinin şartlarından biri bulanın (*multakit*) hür olması gerekir. “Kimsesiz çocuğu bulmak ona velayettir.” Zâbitına binaen köle, hür olmadığı için velayet vasfını haiz olmadığı için lakîti himayesine alamaz.²⁹⁴

(الأصل الحُرِّيَّةُ)

“Hürriyet asıldır.”

Lakît yani buluntu çocuk, lakîtlere tahsis edilen vakıf ve vasiyet aracılığıyla mal sahibi olabildiği gibi, kendi mülkiyetinde olan mala da sahip olabilir. Hısnî, az önce zikredilen ikinci hususun gerekçesinde aksi bilinmedikçe “Hürriyet asıldır.” Ve çocuğun da bâliğ insan gibi malikiyyet hakkının olduğunu belirtmektedir.²⁹⁵

(إنه-الحاكم- ولي من لا ولي له)

“Velisi olmayanın velisi devlet yöneticisidir.”

Lakîte yapılacak harcamanın nereden olacağı konusunda varsa kendisinin malından aksi takdirde devlet tarafından harcama yapılır diyen Hısnî, az evvel belirtilen ikinci ihtimalin gerekçesinde ise “Velisi olmayanın velisi yöneticidir.”²⁹⁶ kuralını zikretmiştir.

(العَادَةُ مُحَكَّمَةٌ)

“Adet muhakkemdir.”

Emaneti teslim alan kişi kusuru olmaksızın kendisine emanet edilen şeye - zarar gördüğü takdirde- dâmin olmaz. Emanete karşı işlenebilecek kusurların dokuz tür olduğunu ifade eden Hısnî, bunlardan birinin meydana gelmesi durumunda o kusurun tazmin edilmesinin gerekli olduğunu belirtir. Söz konusu kusurlardan biri de emanetten istifade etmek ve ona zarar vermektir. Hısnî, Örneğin, ihtiyac olmaksızın

²⁹⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 372.

²⁹⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 373.

²⁹⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 373.

hayvana binerek su içmeye giden kimse süvari olarak gitme durumunda dâmin olur diyen Nevevî ve Rafii'ye şöyle bir itiraz yönelir: Bu hüküm, hayvana binme ihtiyacı olmaksızın suya ulaşmanın kolay olduğu yerler içindir. Ancak “Adet muhakkemdir.” kuralı gereği, suyun meskun mahalden uzak olduğu yerde genellikle emanet ve ariyet olan bineklerle gidiliyor ve bu adet orada yaygın ise emanet olan bineğe binip giden kişi dâmin olmaz.²⁹⁷

2.7. Miras ve Vasiyet

(كُلُّ مَنْ انْفَرَدَ مِنَ الرِّجَالِ حَارَ جَمِيعِ التَّرِكَةِ إِلَّا الزَّوْجَ وَالْأَخَ لِلْأُمَّ وَمَنْ انْفَرَدَتْ مِنَ النِّسَاءِ لَمْ تَحْزَرْ جَمِيعَ التَّرِكَةِ إِلَّا مَنْ كَانَ لَهَا الْوَلَاءُ)

“Erkek eş ve anne bir kardeş hariç erkeklerden tek kalan bütün malı haiz olur. Bayanlardan tek kalıp bütün malı haiz olan ise sadece velâ²⁹⁸ sahibi olandır.”

Hısnî, hangi varislerin hangi durumlarda veraset yoluyla bütün malı haiz olacağını beyan etmek için bu zâbıtı zikretmiştir²⁹⁹

(كُلُّ مَا يَحْرُمُ الْإِنْتِفَاعُ بِهِ فَلَا تَصِحُّ الْوَصِيَّةُ بِهِ)

“Kendisinden istifade etmenin haram olduğu şeylerin vasiyet edilmesi sahih değildir.”

Vasiyetin rükünlerinden biri (*mûsâ bihin*) yani vasiyet edilecek şeyin haram ve günah olmamasıdır. Çünkü vasiyetin amacı sevap kazanıp geçmiş kusurları telafi etmek içindir diyen Hısnî, haram ve günah olan şeyleri vasiyet etmek ise vasiyetin amaç ve gayesine muhalif olduğu gibi bunların menfaatleri şeriatte yok hükmündedir. Hısnî, söz konusu vasiyetin sahih olamayacağını beyan etmek için “Kendisinden istifade etmenin haram olduğu şeylerin vasiyet edilmesi sahih değildir.” kuralını zikretmiştir.

Necis olan mûsâ bihin haram olan mûsâ bihin gibi olmadığını belki necis olan bazı şeylerin Mûsâ bihin olabileceğini açıklamak için şunları zikretmiştir: Mûsâ bihin

²⁹⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 376. el-Hısnî, bu kâideyi اعتبار العادة و الرجوع إليها “Örfün dikkate alınması ve onun hakemliğine rucû etmek.” olarak ifade etmiştir. *el-Kavâid*, I, 357.

²⁹⁸ Velâ: İrse sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır ve iki sebebi vardır: El-yapılan iyilik; köle azadı bu kabildendir. İbnü'r- Rif'a, *a.g.e.*, XII, 449; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 602.

²⁹⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. s. 381.

temiz olması şart olmayıp kendisinden istifade edilmenin caiz olması yeterlidir. Bundan dolayı necis yağ, edinilmesi caiz olan köpek ve hayvan gübresi gibi necis olan şeyler ile vasiyet sahihtir. Çünkü bu tür necis şeylerin, veraset yoluyla varislere intikal ettiği gibi vasiyet yoluyla da sahiplerine intikal etmesi caizdir.³⁰⁰

(الإِطْلَاقُ يَفْتَضِي التَّائِيدَ)

“Mutlaklık sürekliliği iktiza eder.”

Vasiyet, belli bir vakit ile sınırlı olacağı gibi ebedi olarak da yapılabilir. Vasi, bu iki durumdan birini belirtmemiş ise o vasiyet ebedi sayılır. Çünkü “*Mutlaklık sürekliliği iktiza eder*”.³⁰¹

(النَّهْيُ يَفْتَضِي الْفَسَادَ)

“*Nehiy fesadı iktiza eder.*”

Vasiyet, vasînin borçları ödendikten sonra, kalan malın üçte birinden fazla olmaması şartıyla geçerlidir. Vasiyet, kalan malın üçte birinden fazla olduğu takdirde geçerliliği hususunda iki vecih söz konusudur: Sahih olan görüşe göre böyle bir vasiyet varislerin iznine bağlıdır yani Onların onaylamasıyla geçerli olur. Aksi takdirde geçerli değildir. Bir diğer kavle göre ise sahih değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.v), Sa'd b. Ebi Vakkâs'ı (r.a) malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmekten nehyetmiştir.³⁰² “*Nehiy fesadı iktiza eder.*” kuralına binaen malın üçte birinden fazla yapılan vasiyet sahih değildir.³⁰³

2.8. Nikâh

(الْوَلَدُ يَتَّبِعُ الْأُمَّ فِي الرِّقِّ وَالْحُرِّيَّةِ)

“Çocuk, kölelik ve hürriyette annesine tabidir.”

Şâri‘ Tealâ köleliği kaldırmaktan yana olduğu ve cariyeden doğacak çocuğun annesine tabi olması hasebiyle köle olarak doğmasından dolayı hür insanların

³⁰⁰ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 391.

³⁰¹ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 392.

³⁰² Buhari, “el-vasâyâ”, 2591; Müslim, “el-Vasiyye”, 1628.

³⁰³ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 393. Nehyin, Şafii mezhebinde fesadı iktiza etmesi konusunda bkz. el-Hisnî, *el-Kavâid*, III, 992.

cariyelerle evlenmelerini belli şartlara bağlamıştır. Bu da hür kadının mehrini ödeme gücü olmaması ve hür kadının yokluğundan dolayı zinaya düşme korkusu olmasıdır.³⁰⁴

(يُعْتَفَرُ فِي الدَّوَامِ مَا لَا يُعْتَفَرُ فِي الْإِبْتِدَاءِ)

“İbtidaen tecviz olunmayan bazı şeyler bakaen tecviz olunabilir.”

Kişinin başkasının cariyesini nikâhlaşmasının şartlarından biri de onun hür ve Müslüman bayanla evlenme gücünün bulunmamasıdır. Bu durumda olan biri, cariyeyle evlendikten sonra hür bir kadınla evlenme gücüne ulaştığı takdirde “İbtidaen tecviz olunmayan şey bakaen tecviz olunabilir.” Kuralına binaen nikâhı fesholmaz.³⁰⁵ Yani başlangıçta hür bir bayanla evlenme imkanı olduğu için cariyeyle evlenme cevazı verilmezken hür bir bayanla evlenme imkanı olmadığı için cariyeyle evlendikten sonra hür bir bayanla evlenme imkanına sahip olduğu takdirde ilk nikahı fesh olmayıp devam eder.

(الْحِكْمَةُ غَيْرُ مُنْضَبِطَةٌ فَالْقَاعِدَةُ الْغَاوِيَّةُ وَإِنَاطَةُ الْحُكْمِ بِمَا يَنْضَبِطُ)

“Hikmet munzâbit olmadığı için kural şudur: Hikmeti lağvedip hükmü munzâbit olana bağlamaktır.”

Hısnî, Nevevî'nin bir erkeğin, henüz sakalı bitmemiş bir delikanlıya (*emrede*) ister şehvet hissi olsun ister olmasın bakmasının hükmünün -İmam Şafiinin kesin olarak ifade ettiği ve sahih görüşe göre - haram³⁰⁶ olduğunu aktardıktan sonra bazı âlimlerin *emrede* bakmanın haram oluşunu ise, *emredin* yakışıklı olmasına bağladıklarını aktarır. Hısnî ise, Nevevî'nin görüşünü tercih ederek ikinci görüşe şöyle cevap vermiştir: Bayanlara bakmakta olduğu gibi *emrede* bakmakta da fitne zannı vardır, güzelliğin nisbî bir durum olduğunu, kişiden kişiye değiştiğini ve bu sebebin munzâbit bir sebep olmadığını dolayısıyla haramlığı buna bağlamanın doğru olmadığını söyler. Yani, hüküm munzâbit olmayan hikmete değil; munzâbit olan illete bağlanır. Buna benzer bir durum da şudur: Yolculukta namazları kasretmenin hikmeti meşakkat olsa dahi, mezkur hikmetin munzâbit yani açık,

³⁰⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 401.

³⁰⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 401.

³⁰⁶ Nevevî, Yahya b. Şeref, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, Dâru'l-fıkr, y.y, IV, 278.

belirli, istikrarlı olmadığından dolayı hüküm munzâbit olan sefer illetine bağlanmıştır.³⁰⁷

(مَا لَا يَجُوزُ النَّظَرُ إِلَيْهِ مُتَّصِلًا حَرْمٌ مُنْفَصِلًا)

“Yapışık iken kendisine bakmanın haram olduğu şeyin ayrı olması durumunda da ona bakmak haram olur.”

Hısnî, bu kural ile insan bedenine yapışık olan (tenasül organı, bayanın kolu, saçı vb.) şeylere bakmanın hükmü ne ise sözkonusu insan parçaları insandan ayrıldıktan sonra da onlara bakmanın hükmünün aynı olduğunu belirtmiştir.³⁰⁸

(الْمُحَكَّمُ يَقُومُ مَقَامَ الْحَاكِمِ)

“Hakem hâkimin yerine geçer.”

Nikâh akdinin sıhhat şartlarından biri söz konusu akdin bayanın velisi tarafından kıyılmasıdır. Müellif, İmam Şâfiî'nin, velisi olmayan bir bayanın kendisini evlendirmesi için her hangi bir erkeği veli tayin etmesi caiz olduğu görüşünü nakletmiş ve gerekçesinde ise “Muhakkem hâkimin yerine geçer.” kuralını zikrederek mevzubahis durumun tahkim kabilinden olduğunu aktarmıştır.³⁰⁹

(كُلُّ مَا حُرِّمَ بِالنَّسَبِ حُرْمٌ بِالرِّضَاعَةِ)

“Nesep sebebiyle haram olan süt emme sebebiyle de haram olur.”

Hısnî, kendisiyle evlenmenin haram olduğu kişilerin daha kolay bilinmesi için bu kuralı zikretmiştir.³¹⁰

(وَطءُ الشُّبُهَةِ حُرْمٌ)

“Şüphe nedeniyle olan cinsi münasebet muharrimdir.”

Evlü olan bir bayan ile ve bu bayanın eşinin babası veya eşinin çocuğu ile kendi eşi sanılarak vb.- vuku bulan cinsi münasebet muharrim olup böylesi bir olaya maruz kalan kadının kocasıyla olan nikâhı feshedilir. Çünkü bu tür cinsi münasebette

³⁰⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 406.

³⁰⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 406.

³⁰⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 409.

³¹⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 416.

süt emmede olduğu gibi haramlığı ebedi kılan illet var olup söz konusu nikâhı geçersiz kılar.³¹¹

(كُلُّ امْرَأَتَيْنِ لَوْ قُدِّرَتْ إِحْدَاهُمَا ذَكَرًا لَمَا حَلَّ لَهُ نِكَاحُ الْأُخْرَى لِأَجْلِ الْقَرَابَةِ)

“Her iki kadından biri şayet erkek olursa ve diğeri ile akrabalıktan dolayı evlenmesi helal değilse bunları beraber nikâhlamak haramdır.”

Hısnî, bu kural ile bir nikâh altında beraber bulundurulması haram olan bayanların nasıl tespit edileceğine değinmiştir.³¹²

(كُلُّ مَنْ حَرَّمَ جَمْعُهُمَا بِنِكَاحٍ حُرِّمَ فِي الْوَطْءِ بِالْمَلِكِ)

“Tek nikâhla bir arada bulunmaları haram olan kadınlar mülk-i yeminle de cinsel ilişkide bir arada bulundurmamak haramdır.”

Tek nikâhta bir arada bulunmaları haram olan hür kadınların cariye olmaları halinde mülk yeminin³¹³ prensibi ile bir mülkte cem olunmaları caizdir. Ancak aynı mülk ile cinsel ilişkide bir arada bulundurmamak haramdır.³¹⁴

(لَا ضَرَرَ فِي الْإِسْلَامِ)

“İslamda zarar vermek yoktur.”

Evlilikten sonra ister bayanda ister erkekte delilik, cüzam, tenasül organlarında cinsi münasebete engel teşkil eden hastalıklar vb. ayıpların olması durumunda karşı taraf, nikah akdini feshetme hakkına sahip olur. Hısnî, nikahta devamlılığın esas olduğunun yanı sıra nikahtan asıl maksadın istimta‘ yani kadın ve erkeğin cinsel yönden birbirinden yararlanmaları³¹⁵ olduğunu belirttikten sonra şöyle devam eder, söz konusu olan ayıplar nikahtan asıl maksat olan istimta‘a engel olduğunu bundan dolayı karşı tarafa feshetme hakkı vermediğimiz zaman devam edecek bir zarara

³¹¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 417.

³¹² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 418.

³¹³ Mülk-i yemin: Bir kimsenin mülkiyetinde bulunan köle ve cariye. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 420.

³¹⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 418.

³¹⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 267.

neden olacaktır ki “İslamda zarar vermek yoktur.” kuralına binaen mezkur ayıplardan dolayı karşı taraf nikah akdini feshetme hakkına sahiptir.³¹⁶

(حُكْمُ الْقَاضِي لَا يَفْتَقِرُ لِرُؤْمِهِ إِلَّا بِرِضَا الْحُضَمَانِ)

“Kâdının hükmünün geçerliliği tarafların rızasına bağlı değildir.”

Mehrin belirlenmesinin yöntemlerinden biri de mehrin hâkim tarafından belirlenmesidir. Eşin mehri belirleme konusunda imtina etmesi veya belirlenen mehrin miktarında taraflar arasında ihtilaf olması durumunda hâkim mehir olarak mehr-i misli³¹⁷ belirler diyen Hısnî, hakimın mehr-i misilin miktarını bilmesi şart olduğu gibi onun belirleyeceği mehrin geçerliliği eşlerin rızasına bağlı olmadığını “Kâdının hükmünün geçerliliği tarafların rızasına bağlı değildir.”³¹⁸ kuralıyla gerekçelendirmiştir.

(كُلُّ مَا جَازَ أَنْ يَكُونَ تَمَنَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ مَنْفَعَةٍ جَازَ جَعْلُهُ صَدَاقًا)

“Ücret olması sahih olan ‘aynın veya menfaatlerin tümü mehr olabilir.”

Mehir olacak şeyin azlık veya çoklukta herhangi bir sınırı yoktur. Mehir ‘ayn olacağı gibi menfaat de olabilir.³¹⁹

(كُلُّ فِرْقَةٍ مِنَ الزَّوْجِ لَا بِسَبَبٍ مِنْهَا أَوْ مِنْ أَجْنَبِيٍّ فَكَالطَّلَاقِ)

“Bayan veya yabancıнын sebep olmadığı, erkek tarafından olan her ayrılık talak gibidir.”

Hısnî, kadının hangi durumlarda müt’a³²⁰ hakkına sahip olacağını beyan etmek için bu kuralı zikretmiştir.³²¹

³¹⁶ el-Hısnî, Kifâye, s. 419. el-Hısnî, bu kâideyi الضرر مزال “Zarar izale edilir” şeklinde ifade etmiştir. Bkz. el-Kavâid, I, 333-335.

³¹⁷ Mehr-i misil: Emsal mehir; zevcenin babası tarafından ve omadığı takdirde memleketi ahalisinden akit tarihinde yaş, güzellik, bekâret gibi özelliklerde kendisine akran ve emsal olan kadınların mehridir. Erdoğan, a.g.e., s. 356.

³¹⁸ el-Hısnî, Kifâye, s. 421.

³¹⁹ el-Hısnî, Kifâye, s. 423.

³²⁰ Müt’a: Yararlanma, zevk alma. Mehir kesilmeyen, zifaf ve halvet gerçekleşmeden boşanmış olan kadına verilmesi gereken (vacib) mal, elbise vb. gibi şeyler. İbnü’r- Rif’a, a.g.e., XIII, 313; Erdoğan, a.g.e., s. 435.

³²¹ el-Hısnî, Kifâye, s. 426.

(كل فرقة منها أو بسبب فيها لا مُنعة فيها)

“Bayan tarafından veya bayanda var olan bir nedenden dolayı meydana gelecek her ayrılıkta bayanın müt’a hakkı yoktur.”

Bayanın, nikâhı erkeğin fakirliğinden veya erkeğin bayanda var olan bir kusurdan dolayı feshetmesi durumunda bayanın müt’a hakkını düşürür.³²²

(الْحُقُوقُ لَا تَقْبَلُ الْعَوَضَ)

“Haklar bedel kabul etmez!”

Bayan, kasm³²³ hakkına mukabil ne eşinden ne de kumasından herhangi bir bedel talep edemez. Alırsa, “Haklar bedel kabul etmez.” kuralı gereği aldığı bedeli geri iade etmesi gerekir.³²⁴

(كُلُّ مَا جَازَ أَنْ يَكُونَ صَدَاقًا جَازَ أَنْ يَكُونَ عِوَضًا فِي الْحُلْعِ)

“Mehr olması caiz olan her şeyin hul’da da bedel olması caizdir.”

Hul³²⁵ akdi, bilinen bir ücret karşılığında yapılması durumunda caizdir. Mehirden olduğu gibi hul’da da bedel ‘ayn olabileceği gibi menfaat da olur.³²⁶

(الْفُسُوحُ تَحْكِي الْعُقُودَ)

“Fesihler akitlere benzer.”

Hul’, muâvaza akdi olduğu için alışveriş ve mehre benzer. Bundan dolayı hul’da bedel olan şeyin teslim imkânı ve mülkiyetin istikrarıyla beraber malum ve mal değeri olan türden olması gerekir. Böyle yapılan hul’a sahih hul’ denir.

Bedeli bilinmeyen bir şeyin üzerinde yapılan hul’ fasit olduğu gibi onun neticesinde ise bayan mehr-i misil ile bâine olur. Eşlerin birbirinden ayrılma sebebi ise hul’in fesih veya talak olarak kabul edililip edilmemesine bağlıdır; Şayet hul’

³²² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 426.

³²³ Kasm: Kocanın kudreti dâhilinde olan hususlarda, sohbet ve ünsiyet için geceleme konusunda eşleri arasında ayırım yapmadan adalet ve eşitliğe riayet etmesi. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, II, 503; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 294.

³²⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 433.

³²⁵ Hul’: Bir bedel karşılığı boşanma. el-Feyyûmî, *a.g.e.*, I, 178; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 204.

³²⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 436.

fesih olarak kabul edilirse “*Fesihler akitlere benzer.*” kuralınca bedelin fasit olmasıyla nikâh fasit olmadığı gibi fesih de olmaz. Ama hul‘ talak kabul edilirse (مَا) (مَا أَمْ يَكُنْ رُكْنًا فِي شَيْءٍ لَا يَضُرُّ الْجَهْلُ بِهِ) “*Bedelsiz hâsıl olan, bedelin fasit olmasıyla da hâsıl olur.*” zâbitin gereği olarak talak bedelsiz de vuku bulur. Yani talak nikâh gibi bedelsiz olabileceği gibi bedelin fasit olması halinde de vuku olur.³²⁷

(مَا أَمْ يَكُنْ رُكْنًا فِي شَيْءٍ لَا يَضُرُّ الْجَهْلُ بِهِ)

“*Herhangi bir şeyde (akitte) rükün olmayanın bilinmemesi zarar vermez.*”

Hısnî, hul‘da bedelin fasit olması durumunda mehr-i misil’e rücu etmenin gerekçesinde bu kuralı zikretmiştir. Yani fasit olan hul‘da bedelin bilinmesi gerekmez. Nikâhta sadakın belirlenmemesi durumunda mehr-i misil’e rücu edildiği gibi hul‘da da bedel zikredilmediği takdirde mehr-i misil’e rücu edilir.³²⁸

(تَعْلِيقُ الْإِبْرَاءِ لَا يَصِحُّ)

“*İbrâ’yı bir şeye bağlamak sahîh değildir.*”

“*Bayan kocasına: Beni boşarsan mehrimden berisin/muafsın der ve koca da boşarsa bu, ric’i talak olarak vuku bulmasına rağmen erkek mehirden muaf olmaz,*” diyen Hısnî “*İbrâ’yı bir şeye bağlamak sahîh değildir.*”³²⁹ kuralını gerekçe olarak zikretmiştir. Yani bayanın boşamasını kendi hakkı olan mehirden feragat etmesine bağlamasına rağmen eş mehirden muaf olamaz.

(تَرَكَ الْإِسْتِفْصَالَ فِي قَضَايَا الْأَحْوَالِ مَعَ قِيَامِ الْإِحْتِمَالِ يُنَزَّلُ مَنْزِلَةَ الْعُمُومِ فِي الْمَقَالِ)

“*İnsani (özel) hallerde ihtimalin kaim olmasıyla istifsâlnın terki, makalda umuma tenzil edilir.*”

Hayz durumunda boşama haram iken hul‘, hem temizlikte hem de hayızda caizdir. Hısnî, buna delil olarak konuyla alakalı ayetin³³⁰ mutlak oluşu ve Resulullah (s.a.v) Sabit b. Kays’a hul‘ izni verirken eşinin hayızlı veya temizlik hallerini

³²⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 436.

³²⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 436.

³²⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 437. Bkz. Süyûtî, *a.g.e.*, s. 121; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 318.

³³⁰ Bakara, 2/229.

sormadığı hadisini³³¹ delil olarak zikrettikten sonra imam Şâfî’den “*İnsani(özel) hallerde ihtimalin kaim olmasıyla istifsâlin terki, makalda umuma tenzil edilir.*”

kuralını naklederek hul’un, kadının temizlik durumunda caiz olacağı gibi hayızlı durumunda da caiz olacağını belirtmiştir.³³²

(أَلْفَاظُ الْكِنَايَةِ تَحْتَمِلُ الطَّلَاقَ وَغَيْرَهُ فَلَا يَقَعُ مَا لَمْ يَنْوِهِ)

“*Kinâye lafızları talak ve başka şeyleri de kapsadığı için kişinin niyetinde talak olmadıkça talak vuku bulmaz.*”

Boşama, sarih lafızlar gibi kinâye³³³ lafızlarıyla da olur. Sarih ve kinâye lafızların arasındaki fark şudur: Sarih olan boşamada niyete gerek yoktur. Hem talak hem de talak olmayan diğer şeylere yorulabilen lafızlarda ise kişinin niyetine bakılır: O lafızlardan boşamayı kastetmiş ise boşamaya, başka bir şey kast etmiş ise ona yorulur.³³⁴

(الْجَمْعُ بَيْنَ الْحَقِيقَةِ وَالْمَجَازِ غَيْرُ مُمْتَنِعٍ)

“*Hakikat ve mecazın cem ‘i mümkündür.*”

Hısnî, bir kimse eşine, “Sen bana haramsın” deyip ve bununla hem talakı hem de zihârı kast ettiğini iddia ederse bunun talak veya zihar olup olmaması hususunda birkaç vecih olduğunu belirtir. Müellif, söz konusu cümlenin bazı alimlere göre sadece talaka bazılarına göre sadece zihâra³³⁵ yorulacağını aktarıp esah görüşe göre ise hem talaka hem de zihâra yorulabileceğini aktarıp bu vechin gerekçesinde, Şâfî mezhebinde bir lafzı, müşterek lafız gibi her iki hakiki anlamda ya da lafzın birinde hakiki diğerinde mecazi anlamda kullanmanın caiz olduğunu beyan ederek Râfî’den “*Hakikat ve mecazın cem ‘i mümkündür.*”³³⁶ kuralını nakletmiştir.

³³¹ Buharî, “Talâk”, 5273.

³³² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 439. Bu kural hakkında bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 75.

³³³ Kinâye: Belirleyici bir karine olmaması sebebiyle aslı manayı irade etme imkânı ile birlikte sözün lâzîmî manasının murad olunmuş olması. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 311.

³³⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 442.

³³⁵ Zihâr: Kocanın, karısını neseb, süt emme veya sihiyyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, XIII, 269; Erdoğan, *a.g.e.*, s. 620.

³³⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 442.

(الأصل بقاء النكاح)

“Nikâhın devamı asıldır.”

Bir kimse, eşine: İnşaallah sen boşsun derse bakılır; bu cümlede kullandığı “inşallah” dil alışkanlığı, teberrük vb. amaçlardan dolayı kullanmışsa talak vuku bulur. Fakat boşamayı Allah’ın meşietine bağlamak amacıyla kullanmışsa mezhebe göre; Allah’ın muradının neticesini bilmediğimiz için ve “Nikâhın devamı asıldır.” kuralına binaen talak vuku bulmaz.³³⁷

(التعليق على المُستحيل لا يقع به طلاق)

“Talâk’ı, mümkün olmayan (bir şeye) bağlamakla talak vuku bulmaz.”

Erkek, hanımına “Allah dilemedikçe sen boşsun” derse, bu sözüyle talakın vuku bulup bulmamasında iki vecih vardır. Esah veche göre talak vuku bulmaz. Sahih veche göre ise talak vuku bulur. Sahih vechi savunanlara göre, talakı meşiete bağlamakla meşietin hangi yönde olduğu bilinmediği gibi onu dilememeye bağlamakla da dilememenin hangi yönde olduğu bilinmez. Bu da şu anlama gelir: Talakın vukuunu meşietin vuku bulmaması durumuna bağlamak, bir şeyi mümkün olmayana bağlamak anlamına gelir ki bununla da talak vuku bulmaz.³³⁸

(الإستثناء يمنع انعقاد التعليق)

“İstisna, ta’likin yerine gelmesine manidir.”

Şartların yerinde olması durumunda “İNşallah sen boşsun” sözündeki istisnayla talak vuku bulmadığını mezhebin asıl görüşü olarak kabul ettiğimiz takdirde “İstisna, ta’likin³³⁹ yerine gelmesine manidir.” Kuralına binaen de “eğer sen eve girersen boşsun inşaallah” cümlesinde ki istisnayla da talak vuku bulmaz.³⁴⁰

³³⁷ el-Hısnî, Kifâye, s. 445.

³³⁸ el-Hısnî, Kifâye, s. 446.

³³⁹ Ta’lik: Bir hukuki işlemin hükümlerinin işlemeye başlamasının veya işlemekte olan hükümlerine son verilmesinin gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlanmasıdır. Osman KAŞIKCI, “Şart” DİA, XXXVIII, 365.

³⁴⁰ el-Hısnî, Kifâye, s. 447.

(الْمُؤْمِنُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ)

“Müminler öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.”

Boşamada tenciz yani tek bir defada boşama geçerli olacağı gibi boşamayı ta’lik yani talakı bir sığata veya bir şarta bağlamakla da olur, diyen Hısnî, ashabın buna delil olarak “Müminler öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.” hadisiyle istinas ettiklerini aktarır.³⁴¹

(التَّاسِيسُ أَوْلَى مِنَ التَّأْكِيدِ)

“Talak’ta *tesis te’kitten evladır.*”

Bir kimse kendi hanımına, sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun derse, bakılır: eğer iki cümle arasında normal nefes alma verme seviyesi üstünde bir zaman süküt etmişse her üç talak vuku bulur. Ancak mükerrer cümlelerden maksadının pekiştirme olduğunu iddia etmesi durumunda zahiren kabul edilmez fakat tedyin edilir. Yani onun niyetine bırakılır. Bu cümleleri peş peşe süküt etmeden tekrarlar ve te’kit kast ettiğini iddia ederse, iddiası kabul edilip söz konusu durumda sadece tek bir talak vuku bulmuş olur. Hısnî, azhar görüşe göre mevzubahis lafızları söyler ve mutlak bırakırsa “Bunda (Talak’ta) *tesis*³⁴² *tekitten evladır.*” kuralına binan yine üç talak vuku bulacağını belirtir.³⁴³

(الْكَفَّارَةُ حَقٌّ مَالِيٌّ وَجَبَ تَطْهِيرًا فَتَجِبُ فِيهِ النَّيَّةُ كَالرِّكَاتِ)

“Kefâret,³⁴⁴ mali bir hak olup kişiyi(manen) temizlemek maksadıyla vacip olmuştur. Onda da zekât gibi niyet vaciptir.”

“Ameller niyetlere göredir...”³⁴⁵ Hadisinden dolayı kefârette de niyet gereklidir. Hısnî, bu zâbıtı zekâtta olduğu gibi kefârette de niyetin vacip olduğunu ispatlamak için zikretmiştir.³⁴⁶

³⁴¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 447.

³⁴² Te’sîs: Kelamdan müstakil (pekiştirme vb. durumları kast etmeksizin) bir mânayı kast etmektir.

³⁴³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 461. Bkz. el-Hısnî, *el-Kavâid*, III, 50; Süyûtî, *a.g.e.*, s. 135; İbn Nüceym, *a.g.e.*, s. 126.

³⁴⁴ Kefâret: Dinin belirli yasaklarının ihlâli durumunda yapılması istenen malî veya bedenî ibadettir. H. Mehmet Katar, “Kefâret”, *DİA*, XXV, 177.

³⁴⁵ Buharî, “Bed’u’l-vahy”, 1.

³⁴⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 469.

(كُلُّ مَا حَرَّمَ مِنَ النَّسَبِ حَرَّمَ بِالرِّضَاعِ)

“Nesep yoluyla haram olan süt emmeyle de haram olur.”

Hısnî, bu zâbıtı süt emme yoluyla evlenilmesi haram olanları beyan etmek için zikretmiştir.³⁴⁷

(يُبَاعُ فِي نَقَّةِ الْقَرِيبِ مَا يُبَاعُ فِي الدِّينِ)

“Borç için satılacak mal akraba nafakası için de satılır.”

Nafaka, malî hak olması hasebiyle borca benzer. Bundan dolayı borcu ödemek için akar vb. şeyleri satmak gerektiği gibi akrabaya nafakayı temin etmek için de aynı şeyler satılır.³⁴⁸

(الْقُدْرَةُ بِالْكَسْبِ كَالْقُدْرَةُ بِالْمَالِ)

“Kazanç gücü mal gücü gibidir.”

Koca, eşinin nafakasını vermekten aciz düştüğü durumda, kadın, eşinin maddi durumu düzelineye kadar ister kendi malından ister borç alarak harcamasını yapar isterse de nikâhı feshetme hakkını talep edebilir. Bu, Şâfiînin hem kadim hem de cedid görüşüdür. Fakat koca, vacip olan nafakayı günlük kazanabiliyorsa bu durumda bayanın fesih tercihi yoktur. Çünkü çalışma gücüne sahip olmak mala sahip olmak gibidir.³⁴⁹

³⁴⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 491.

³⁴⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 492.

³⁴⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 499.

2.9. Cinâyât

(الأصلُ بَرَاءَةُ الدِّمَّةِ فِيمَا زَادَ)

“Bilinenin üzerindeki miktarda berâeti zimmet asıldır.”

Hısnî, Yahudi ve Hristiyan’ın diyeti Müslüman diyetinin üçte biridir meselesinin gerekçeleri arasında Ömer’in (r.a) bir Yahudinin diyeti hakkında dört bin dirhem olarak hüküm vermesidir,³⁵⁰ rivâyetini zikrederek mevzubahis görüşü takviye amaçlı şu hususları da aktarmıştır; Mezkûr miktar, bu konuda rivayet edilen en az miktardır dolayısıyla “Bilinenin üzerindeki miktarda berâeti zimmet asıldır.” kâidesi gereği bundan fazlasını talep etmek veya vermek doğru değildir.³⁵¹

(كُلُّ دِيَّةٍ وَجَبَتْ فِي عُضْوَيْنِ وَجَبَ نِصْفُهَا فِي أَحَدِهِمَا)

“İki uzuvda vacip olan tam diyetin yarısı, o uzuvların birisinde vacip olur.”

Müelîf, mezkur kuralla insan uzuvlarına yönelik cinayetlerde hangi durumda tam veya yarım diyetin farz olacağını beyan etmiştir. Söz konusu zâbıta binaen iki ayak, iki el, iki kulak ve iki göze karşı işlenecek cinayetlerde tam diyet, herbirinde ise yarım diyet farzdır.³⁵²

(الْأَبْدَالُ فِي الْكَفَّارَاتِ مَوْقُوفَاتٌ عَلَى النَّصِّ دُونَ الْقِيَّاسِ)

“Kefâretlerdeki seçenekler kıyasa değil nassa bağlıdır.”

Öldürülmesi haram olan bir nefsi öldüren kişiye kefâret vacip olur. Bu kefâret de evvela Müslüman bir köleyi azat etmektir. Bunu bulamayan kimse ise iki ay peş peşe oruç tutmalıdır. Hısnî, buna da gücü yetmeyen zihârda olduğu gibi altmış fakirin her birine bir müdd³⁵³ yemek verip vermeme konusunda iki görüş aktarır: Zihâr gibi altmış fakirin her birine bir müdd verir diyenler, mutlaka yani öldürme kefâretinde zikredilmeyen yemek yedirme hususu mukayyede, yani zihârda nass olarak zikredilen fakirlere yemek yedirmeye hamletmişlerdir. Mevzubahis olan durumda altmış fakire yemek verilmez diyenler ise “Kefâretlerdeki seçenekler kıyasa

³⁵⁰ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Atâ, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 3. Basım, Beyrut 2003, VIII, 175.

³⁵¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 516.

³⁵² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 518.

³⁵³ Müdd: Fıtır sadakası için verilen sa‘ın dörtte biridir. el-Hısnî, *Kifâye*, s. 256.

değil nassa bağlıdır.” kuralını gerekçe göstererek birinci kavlin deliline de لَا يُحْمَلُ

المُطْلَقُ عَلَى الْمُعَيَّدِ إِلَّا فِي الْأَوْصَافِ دُونَ الْأَصْلِ) “Mutlak, asılda değil ancak vasıflarda mukayyede haml edilir.” kuralı ile cevap vermişlerdir. Yani burada söz konusu olan vasıf değil; asıldır. Bundan dolayı mutlak mukayyede hamledilmez.³⁵⁴

2.10. Hadler

(الأصل براءة الذمة)

“Berâeti zimmet asıldır.”

Başka birisine zina iftirasında bulunana -kâzifte üç şart makzûfte ise beş şartı bulunmasıyla- bedenî ceza olarak seksen celde yani sopa cezası uygulanır. Hısnî, konuyla alakalı şöyle farazî bir örnek vermektedir: (Makzûf) yani kendisine zina iftirası atılan (kâzife) yani iftira atana had uygulamasını isteyince kâzif: “Ben ona iftira atarken o, yani makzûf deliydi.” derse, makzûf da daha önce deliliği bilinen biri olduğu halde “Hayır, ben akıllıydım.” diye cevap vermesi durumda her ikisinin de iddiası mümkün olup, racih kavle göre “Berâeti zimmet asıldır.” kuralınca kâzifin sözü geçerlidir.³⁵⁵

(كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ)

“Sarhoşluk veren her şey haramdır.”

Hısnî, içki içmenin haram ve büyük günah olduğunu beyan etme sadedinde bu kâideyi zikretmiştir.³⁵⁶

(مَا أَسْكِرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ)

“Çoğu Sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”

Hısnî, ashabın yani mezhep imamlarının keskinleşen ve köpüren üzüm suyunun icmaya göre haram olduğunu belirttikten sonra, mevzubahis üzüm suyunun içilmesinin haram olmasında azlığı ve çokluğunun aynı olduğunu belirtir.

³⁵⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 525.

³⁵⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 532.

³⁵⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 532.

Dolayısıyla Hısnî, mezkur suyu içenin fasık olacağını ve ona had cezasının uygulanması gerekeceğini ifade etmesinin ötesinde böyle bir şeyi helal göreninin kafir olacağını ifade etmiştir.³⁵⁷

(الأصلُ عَدَمُ الإِكْرَاهِ)

“İkrâhın/Zorlamanın olmaması asıldır.”

İçki veya sarhoşluk veren bir şeyi içen kimseye kırk değnek had³⁵⁸ cezası uygulanır. Hısnî, bir kimsenin zorlama sonucu veya bilmeyerek içkiyi içtikten sonra, “ben içki içtim” demesi veya iki şahidin onun içki içtiğine dair şahitlik etmesi durumunda söz konusu şahsa had cezası uygulanıp uygulanmama konusunda iki vecih olduğunu belirtmiştir; birinci veçhe göre mezkûr şahsın içtiği şeyin içki olduğunu bilmeme ve kendisine zorlamayla içirildiği ihtimallerinden dolayı bu kişiye had uygulanmaz. Bu kişiye had uygulanır görüşünü sahih vecih olarak niteleyen Hısnî, onun içki içtiğini ikrar ettiği ve “İkrâhın/Zorlamanın olmaması asıldır.” kâidesini gerekçe olarak zikretmiştir.³⁵⁹

(الأصلُ بَرَاءَةُ الشَّخْصِ مِنَ الْعُقُوبَةِ)

“Kişinin cezadan berâeti asıldır.”

İçki istifrağ eden veya kendisinden içki kokusu gelen kimseye had uygulanmaz. Hısnî, “Kişinin cezadan berâeti asıldır” kuralını, yanlışlıkla veya zorlama sonucu içme ihtimaliyle beraber içki kokusu veren bazı yiyecekleri yeme ihtimali ve Şâri’in had cezalarını uygulamama arzusunun oluşu nedenlerini gerekçe olarak zikretmiştir.³⁶⁰

(إِذَا كَانَ لَا ضَابِطَ لَهُ شَرْعًا وَلُغَةً رَجَعْنَا فِيهِ إِلَى الْعُرْفِ)

“Korumanın ne şeriatte ne de lügatte kuralı olmadığı zaman örfe rücu ederiz.”

Hırsızın elinin kesilebilmesi için çalınan malın nisap miktarına ulaşmış ve korunmuş olması gerekir. Malın cinsine göre koruma şekli değişir. Bu korumanın

³⁵⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 533.

³⁵⁸ Hadd: Bizzat Şâri’ tarafından belirlenmiş miktarı belli cezalar. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, XVII, 766; Erdoğan, *a.g.e.*, s.166.

³⁵⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 534.

³⁶⁰ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 534.

keyfiyeti hususunda “Korumanın ne şeriatte ne de lügatte kuralı olmadığı zaman örfe rücu ederiz.” kâidesi gereği örfe rücu edilir.³⁶¹

(كُلُّ مَعْصِيَةٍ أَوْجَبَتْ حَدًّا لَمْ يُوجِبْ تَكَرُّرُهَا الْقَتْلَ)

“Cezası had olan suçun tekrarı ölümü gerektirmez.”

Dört defa hırsızlık yapan bir kimsenin her iki el ve ayakları kesildikten sonra tekrar hırsızlık yapması durumunda cezasının ne şekilde olacağı hususunda iki görüş vardır: Kavlı kadime göre öldürülür. Mezhebe göre ise ta’zir³⁶² cezası verilir. Şarih, bunun gerekçesinde İmam Şâfi’den öldürmenin mensuh olduğunu naklettikten sonra “Cezası had olan suçun tekrarı ölümü gerektirmez.” kuralını zikretmiştir.³⁶³

(مَنْ لَهُ تَأْوِيلٌ بِإِلَّا شَوْكَةً أَوْ شَوْكَةً بِإِلَّا تَأْوِيلٍ لَيْسَ لَهُمْ حَكْمُ الْبُعَاةِ)

“Güç sahibi olmayıp te’vil sahibi olan veya te’vil sahibi olup da güç sahibi olmayanlara bağilerin hükmü uygulanmaz.”

Devlet başkanı üç şartla isyancılara karşı savaş açabilir:

-Bâğiler³⁶⁴ kuvvet sahibi olmalıdır.

-Adil imamın kararıyla olmalıdır.

-Bâğilerin haklı olduklarını gösteren bir te’villeri olmalıdır. Bu şartlardan biri yoksa onlara bağı denilmez ve dolayısıyla onlara karşı savaş açılmaz.³⁶⁵

(الرِّضَا بِالْكَفْرِ كُفْرٌ وَالْعَزْمُ عَلَى الْكُفْرِ كُفْرٌ فِي الْحَالِ)

“Küfre rıza göstermek ve küfre niyet etmek küfürdür.”

(تَعْلِيْقُ الْكُفْرِ بِأَمْرٍ مُسْتَقْبَلٍ كُفْرٌ فِي الْحَالِ)

“Küfrü müstakbel bir şeye bağlamak derhal küfürdür.”

³⁶¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 536.

³⁶² Ta’zir: Hakkında belli bir ceza, bir şer’î had bulunmayan suçlardan dolayı tertip ve tatbik edilecek olan te’dib ve ceza. Erdoğan, *a.g.e.*, s.551.

³⁶³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 539.

³⁶⁴ Bâğî: Meşrû olan bir yöneticiye veya naibine karşı bir teville yani kendisince doğru görülen bir delile istinaden isyan ederek itaat dairesinden çıkan, bununla beraber Müslümanların katlini, mallarının müsaderesini, zürriyetlerinin esir edilmesini helâl görmeyen mene’ a yani kuvvet sahibi Müslüman kimsedir. İbnü’r- Rif’a, *a.g.e.*, XVI, 254; Erdoğan, *a.g.e.*, s.44.

³⁶⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 545.

Hısnî, bu iki zâbıtla dinden çıkmanın bazı nedenlerini açıklamıştır.³⁶⁶

(مَا كَانَ حَلَالًا فِي زَمَانٍ فَتَمَّتْ حِلُّهُ لَا يَكْفُرُ)

“Geçmişte helal olup da daha sonra haram olan birşeyin helal olmasını temenni etmekle kâfir olunmaz.”

İslâm’dan önce haram olan bir şeyin helâl olma temennisinde bulunmakla kişi küfre düşerken “Geçmişte helal olup da daha sonra haram olan bir şeyin helal olmasını temenni etmekle kâfir olunmaz”.³⁶⁷

2.11. Cihâd

(إِذَا قَامَ بِالْجِهَادِ مِنْ فِيهِ كِفَايَةٌ سَقَطَ الْفَرَضُ عَنِ الْبَاقِيْنَ)

“Cihat etme sıfatlarını haiz kimsenin cihat etmesi, diğerlerinden bu farzı düşürür.”

Cihat etmek iki durumda farzı kifâye olur:

-Sınırları, dış tehlikelere karşı korumak için bir ordunun mevcut olması,

-İmamın kendisinin veya görevlendirdiği bir komutanın komutasında ordunun, küfür diyarına sefere çıkmasıdır.

Farzı kifaye olan ibadetlerde olduğu gibi bazı Müslümanların cihat etmesi diğerlerinden farziyeti düşürür.³⁶⁸

(الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ)

“İslâm fazlalaşır; eksilmez.”

Lakîtin yani buluntu çocuğun Müslüman olduğuna hükmetmek için, onun sadece İslâm diyarında bulunması şart olmayıp, esah görüşe göre Müslümanların mevcut olduğu küfür diyarında dahi bulunan bir çocuğun “İslâm fazlalaşır; eksilmez.” kâidesince Müslüman olduğuna hükmedilir. Dâr’dan yani bulunduğu yerden dolayı Müslüman olduğuna hükmettiğimiz bir çocuğun nesebi, zimmî birisi

³⁶⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 548.

³⁶⁷ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 548.

³⁶⁸ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 551.

tarafından delillerle ispat edildiği takdirde (الْبَيِّنَةُ أَقْوَى مِنَ الدَّارِ) “*Delil, dardan daha güçlüdür.*” Kuralından dolayı da mevzubahis çocuk zimmîye nisbet edilir. Fakat zimmî davasını ispatlayamazsa bu çocuk, küfür açısından zimmîye nisbet edilmez.³⁶⁹

2.12. Avlanma, Kesim, Kurban ve Yiyecekler

(الْأَمْرُ بَعْدَ الْحُظْرِ لِلِإِبَاحَةِ)

“*Yasaktan sonra gelen emir ibaha içindir.*”

Avlamanın hükmü mubahtır. Bunun delili ise “*ihramdan çıktığınız vakit avlanın*”³⁷⁰ ayetidir. Hısnî, bu ayetteki emrin ibaha nasıl delalet ettiğini “*Yasaktan sonra gelen emir ibaha içindir.*”³⁷¹ usûlî kuralıyla açıklamıştır. yani mevzu bahis ayetteki “avlanın” emri ihramlı iken avlamanın haram olduğu beyanının akabinde geldiği için ibaha delalet eder.

(الْأَصْلُ فِي الْكُلِّ الْحِلُّ)

“*Cemadat ve havanlarda helallik asıldır.*”

Yenilmesi helal olan ve olmayan cemadat ve hayvan türleri kitab ve sünnette varit olduğu gibi varit olmayanlar da mevcuttur. Hısnî, ashabın yani mezheb imamaların mevzubahis cemadat ve hayvanlardan kitab ve sünnette varit olmayanları sınırlamandırmanın mümkün olmadığını nakledip konu hakkında sağlıklı çözümün şeriatın haram kıldıklarını istisna edip “*Cemadat ve havanlarda helallik asıldır.*” Kuralıyla beraber (كُلُّ حَيْوَانٍ اسْتِطَابَتْهُ الْعَرَبُ فَهُوَ حَلَالٌ إِلَّا مَا وَرَدَ الشَّرْعُ بِتَحْرِيمِهِ) “*Şeriatin istisna ettiği hariç Arapların tayyib/temiz ve hoş gördüğü tüm hayvanların yenmesi helaldir.*” (الْأَعْيَانُ مَخْلُوقَةٌ لِمَنَافِعِ الْعِبَادِ) “*A’ayan(cemadat ve hayvanlar) insanların yararı için yaratılmıştır.*”³⁷² Kuralların tatbikinde olduğunu belirtir.

³⁶⁹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 555.

³⁷⁰ Mâide 5/2.

³⁷¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 566. el-Hısnî, *el-Kavâid* adlı eserinde yasaktan sonra gelen emrin hangi hükme delalet eder konusunda alimlerin ihtilafını aktarırken “*Yasaktan sonra gelen emir ibaha içindir.*” Kuralını İmam Şafii’den ve bir çok fakihten nakledildiğini belirtir. III, 20-25.

³⁷² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 573.

(الْحُكْمُ يَدُورُ مَعَ الْعِلَّةِ وَحُودًا وَعَدَمًا)

“Hükümün varlığı ve yokluğu illetin varlığı ve yokluğuna bağlıdır.”

Helal gıda bulunmadığı için hayatını kaybetmekten korkan kimsenin hayatını kurtaracak miktarda kendisine haram olan murdardan yemesi helaldir. Seddü ramak, yani hayatını kurtaracak kadar yedikten sonra o murdardan yemesi haramdır. Çünkü murdardan yemenin illeti olan ölüm tehlikesi ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla illetin yokluğuna binaen hüküm de yok olur. Hısnî, söz konusu zarureten dolayı zaruret sahibinin yenmesi haram olan şeyin sınırı konusunda; tokluk sınırına kadar yiyebilir diyenlerin yanısıra kendisine aç denilmeyecek ve açlık şiddetini kırarak şekilde yiyebilecek olmak üzere iki görüş aktarır, ikinci görüşün gerekçeleri arasında (الاضطرارُ عِلَّةٌ لِإِبْتِدَاءِ الْأَكْلِ دُونَ اسْتِدَامَتِهِ) “Zaruret, yemenin başlangıcının illetidir. Devam etmesinin ileti değildir.” kuralını zikretmiştir.³⁷³

2.13. Yemin ve Nezir

(الشَّرْعُ أَطْلَقَ الْكِسْوَةَ وَلَا عُزْفَ لَهُ فِيهَا وَلَا يَجِبُ لِكُلِّ مَسْكِينٍ بَدَلَةٌ إِتْفَاقًا فَانْتَفَى بِمَا يَنْطَلِقُ عَلَيْهِ الْإِسْمُ)

“Şeriat giyimi mutlak bırakmış. Onun bu konuda bir örfü yoktur. Her fakire bir takım elbise ittifaken vacip değildir. Bundan dolayı kefâret olarak kendisine elbise denilebilecek bir şeyin verilmesi yeterlidir.”

Bir kimse yeminini bozduğu takdirde kefâret vermesi gerekir. Verilmesi gereken kefâretlerden biri de on fakirin giydirilmesidir. Kefâret olarak verilmesi gereken giyim konusunda şeriat belli bir ölçü takdir etmediği için gömlek, ceket, başörtüsü, dikilmemiş kumaş ve şalvar gibi elbise olarak kullanılan her hangi bir şeyin kefâret olarak verilmesi yeterlidir.³⁷⁴

³⁷³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 576.

³⁷⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 593.

2.14. Muhakeme Hukuku

(كُلُّ مَنْ لَيْسَ بِأَهْلٍ لِلْحُكْمِ فَلَا يَجِلُّ لَهُ الْحُكْمُ)

“Yargıya ehil olmaya kimsenin hüküm vermesi helal değildir.”

Âlimlerin, Yargı makamına gelecek kişinin liyâkat sahibi olmasını belirttiklerini aktaran Hısnî, aksi halde, hakimin vereceği hüküm şerî bir asla dayanmayıp rastlantı sonucu doğru olsa dahi böylesi bir hüküm ister doğru ister yanlış olsun uygulanmayacağı gibi söz konusu hakimin ehil olmadan bu işe giriştiği için de günahkâr olacağını ifade ettiklerini belirtmiştir.³⁷⁵

(الإفتاء إخبارٌ غيرٌ مُلزمٍ وَالْقَضَاءُ إخبارٌ مُلزمٌ)

“Fetva bağlayıcı olmayan bir ihbardır; yargı ise bağlayıcı bir ihbardır.”

Fetva gibi bağlayıcılığı olmayan bir konuda fetva verme ehliyetine sahip olmayan bir kimsenin yargı gibi bağlayıcılığı olan hususlarda hüküm verme ehliyetine sahip olmaması daha evladır, diyen el-Hısnî, “Fetva bağlayıcı olmayan bir ihbardır; yargı ise bağlayıcı bir ihbardır.” kuralını zikretmiştir. O, bu kuralla müftünün verdiği fetva ile hâkimin verdiği hükmün bağlayıcılığı hususundaki farka değinmiştir.³⁷⁶ Şöyle ki: Fetva, bir hükmü ihbar ve tebliğden ibaret olduğu için zorlayıcı ve bağlayıcı değildir. Müstefti aldığı fetva ile amel etmediği takdirde bu hususta zorlanmaz. Yargının verdiği hüküm ise bağlayıcıdır. Yani, verilen hüküm kişinin aleyhine olsa da kişi o hükmün gereğine uymak zorundadır.

(الْفَاسِقُ لَا تُنْفَذُ أَحْكَامُهُ)

“Fâsıkın verdiği hükümler uygulanmaz.”

Gazzali (505/1111): Asrımızda müstakil müçtehitlerin bulunmadığı dolayısıyla zamanın hâkimlerinde, hâkimlerde bulunması gereken şartların bulunmasının mümkün olmadığını belirttikten sonra Müslümanların çıkarlarının atıl duruma düşmemesi için cahil ve fasık olan hâkimlerin hükümlerinin idareciler tarafından

³⁷⁵ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 598.

³⁷⁶ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 599.

uygulanması gerektiğini ifade eder.³⁷⁷ Râfi'î de, Gazzali'nin ileri sürdüğü bu görüşün uygun olduğunu belirtir. Hisnî ise, Iraklıların ve Mervezîlerin kesin bir şekilde “*Fâsık'ın verdiği hükümler uygulanmaz.*” dedikleri ve bundan dolayı da Gazzali ve Rafii'nin söylediklerinin batıl olduğu ortaya çıktığını belirterek “*Fasık'ın verdiği hükümler uygulanmaz.*” kuralını zikretmiştir.³⁷⁸

(لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ)

“*Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.*”

Ortaklardan biri diğer ortağına zararı olmayan bir paylaşımı teklif etmesi durumunda bu taksimatı kabul etmesi gerekir. Sunulan bu teklifi kabul etmediği takdirde de kabul etmeye zorlanır. Ancak mevzubahis taksimat ortakların birine zararı dokunacaksa “*Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.*” kuralına binaen söz konusu taksimatı isteyen bu talebine icabet edilmez.³⁷⁹

(الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ)

“*Beyyine müdda'i için ve yemin münkir üzerinedir.*”

İddiada bulunan kimsenin delil göstermesi; inkâr eden kimsenin ise yemin etmesi gerekir. Müddei yani davacı iddiasını doğrulamak için delil getirmekle mükellef kılınmıştır. Çünkü onun iddiası görünenin mühalifi olup zayıftır. Dolayısıyla bu zaaf ancak delil ile takviye edilebilir. Müddaa aleyh yani davalı ise “*Beraati zimmet asıldır*” kuralına binaen eli güçlü olduğu için ve kendisine çıkar sağlama ithamından kurtulmak için zayıf hüccet olan yemin etme ile sorumlu olur.³⁸⁰

(الشَّهَادَةُ عَلَى النَّفْيِ لَا تُجُوزُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَحْصُورًا فَتُحْجَرُ)

“*Sınırlı olduğu sürece menfi bir durum üzerine şahitlik edilebilir; aksi halde şahitlik edilemez.*”

Kişi kendi işlediği fiili kapsamlı ve kuşatıcı olarak bilip bilmeme imkanına sahiptir. Bundan dolayı kendisinden yemin içmesi talep edildiği zaman mevzubahis

³⁷⁷ Gazzali, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed, *el-Vasit fi'l-mezheb*, thk, Ahmed Mahmud ve Muhammed Muhammed, Dâru's-selâm, 1.Basım, Kahire 1417, VII, 291.

³⁷⁸ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 600.

³⁷⁹ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 610. el-Hisnî, bu kâideyi الضرر مزال “Zarar izale edilir” şeklinde ifade etmiştir.

Bkz. *el-Kavâid*, I, 333-335.

³⁸⁰ el-Hisnî, *Kifâye*, s. 610; el-Hisnî, *el-Kavâid*, IV, 244.

olan fiil ister müsbet ister menfi olsun yapıp veya yapmadığı hususunda kesin yemin eder. Ama, başkalarının herhangi bir fiili işleyip veya işlemediği konusunda yemin içmesi telep edilmesi durumunda bakılır; eğer üzerine yemin yapılan fiil müsbet bir fiil ise “vallahı onun böyle yaptığını” vb. ifadelerle kesin olarak yemin eder. Fakat herhangi bir zamanla mukayyed olmayan mutlak bir fiil üzerine yapılan şahitlikte ise bilgisinin olmadığına dair yemin eder; “Sınırlı olduğu sürece menfi bir durum üzerine şahitlik edilebilir; aksi halde şahitlik edilemez.” kuralına binaen fiil belli bir zamanla mukayyed ve menfi ise yapılmayanı ihata imkânı olduğu için kesinlik üzere yemin eder.³⁸¹

(بِحُجُورِ شَهَادَةِ النِّسَاءِ فِي كُلِّ شَيْءٍ لَا يَلِيهِ غَيْرُهُنَّ)

“Sadece bayanların muttali olduğu durumlarda bayanların şahitliği caizdir.”

Bir takım haklar vardır ki bunlarda sadece dört bayanın şahitliği kabul edilir. Bu da erkeklerin muttali olmadığı ve genelde bayanların muttali olduğu bayanlara mahsus olan durumlardır. Hısnî, “Sadece bayanların muttali olduğu durumlarda bayanların şahitliği caizdir.” Sözüünün Zühri’den (124/742) rivayet edildiğini belirtmiştir.³⁸²

(نُقْصَانُ الْعُقُوبَةِ لَا يَدُلُّ عَلَى نُقْصَانِ الشَّهَادَةِ)

“Cezanın eksikliği şahitliğin eksikliğine delalet etmez.”

Hayvanlar ile cinsi münasebette bulunan kişi, tercih edilen görüşe göre ta’ziren cezalandırılır. Hısnî, bu suçun ispatı için kaç şahit gerektiği konusunda şu iki görüşe yer vermektedir:

-Mezkur suçun cezası zina gibi yüz celde olmamasına rağmen zinanın ispatında olduğu gibi söz konusu suçun tespitinde de dört şahit gerekmektedir.

-Bazı âlimlere göre ise hayvanlarla cinsi münasebet zinanın hükmüne dâhil olmadığı için bunun ispatında iki şahit yeterlidir.

³⁸¹ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 613.

³⁸² el-Hısnî, *Kifâye*, s. 618.

Hısnî, ikinci görüşün zayıf olduğunu “*Cezanın eksikliği şahitliğin eksikliğine delalet etmez.*” kuralına dayandırarak bu durumda da dört şahidin gerekli olduğunu beyan etmiştir.³⁸³

2.15. Itk

(الْوَلَدُ يَتَّبِعُ الْأُمَّ فِي الرِّقِّ)

“Çocuk kölelikte annesine tabidir.”

Cariyeden doğacak olan çocukların hürriyet ve kölelik bakımından durumları iki türlüdür:

a-Cariyenin hür eşinden doğuracağı çocuk da hürdür. Mevzubahis cariyenin, çocuğu doğurmakla ümmü'l-veled olması hasebiyle satılması, hibe edilmesi, rehine bırakılması ve başkasına vasiyet edilmesi haramdır. Ayrıca efendisinin ölümüyle azad olur.

b-Şayet ümmü'l-veled, efendisinin dışında başka birisinden çocuk doğurursa bu durumda çocuk, hürriyet ve kölelik bakımından annesine tabi olduğu gibi annesinin efendisinin ölümüyle de azad olur.³⁸⁴

³⁸³ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 619.

³⁸⁴ el-Hısnî, *Kifâye*, s. 631. Tezde esas alınan baskıda ve başka baskılarda da الولد يتبع الام في الحرية şeklinde. Bu cümleden hemen sonra الولد يتبع الام في الحرية ifadesi vardır. Bu iki cümle aynı anlamı ifade ettikleri için ve burada maksadın hâsıl olabilmesi için الولد يتبع الام في الحرية cümlesinin الْوَلَدُ يَتَّبِعُ الْأُمَّ فِي الرِّقِّ şeklinde olması daha doğru olacağı düşünülmüştür.

SONUÇ

Fıkıh, İslâmî ilimler arasında mümtaz bir yere sahiptir. Müslümanların şer'î amelî konulardaki sorunlarına çözüm üretmeyi konu edinen bir disiplindir. Bu ilmi doğru anlamak ve uygulamak için de usûlü'l-fıkıh ve kavaîd-i fikhiyyeyi kavramak büyük önem arz etmektedir.

Zamanla farklı görüşlerden ortaya çıkan mezhepler, fikhi görüşlerini Kur'an ve Sünnet'ten delillerle desteklemişlerdir. Şâfiî mezhebine mensup âlimler diğer üç mezhep uleması gibi Kavâid alanında takdire şayan hizmetler sunmuşlardır. Bu âlimlerden biri de Takiyuddin el-Hısnî'dir.

El-Hısnî, Şâfiî mezhebinin istikrar döneminden sonra gelen ve mezhebin temel metinlerinden olan *Gâyetu'l-ihisâr*'ı şerh etmekle Şâfiî mezhebine önemli bir katkı sağlamıştır. Bu mezkûr metne birçok şerh yazılmıştır. Bu şerhlerin çoğu henüz gün yüzüne çıkmamışken Hısnî'in *Kifâyetü'l-ahyâr*'ı ders halkalarının kitabı olmuş ve günümüz dünyasında da farklı baskılarla ilim ehlinin nezdinde hüsnü kabul görmüştür.

Kılasik fıkıh müdevvenatında olduğu gibi çalışmamıza konu olan *Kifâyetü'l-ahyâr*'da da kâide formuna uyan kâidelerin yanı sıra bu forma uymayan kâidelerin de sayısının fazla olduğu söylenebilir.

Mezhebin bir konuda ayet veya hadisten yola çıkarak ulaşılmış olduğu sonucu kâideleri zikretmekle savunmaktadır. el-Hısnî, imam şafinin kavli Cedid ve kadim görüşlerini aktarmakta ve yer yer bu iki kavil arasında yaptığı tercihi kâideler ile de pekiştirmektedir.

Şâfiî fakihlerin çeşitli konular etrafında cereyan eden münakaşalarını aktarırken ve yorumlarını izah ederken, her müctehidin görüşünü esas aldığı kâideyle birlikte vermektedir. Şâfiî fakihlerin ihtilaf ettikleri meselelerle ilgili görüşlerini aktardıktan sonra bunlar arasında tercihte bulunurken bunu kâidelere dayalı olarak yapmaktadır.

Nasslarda hükümleri belirtilmeyen meselelerde kâidelerden istidlalde bulunmakla beraber daha çok zâbit niteliğinde olan kâideler üzerine doğrudan hüküm bina eden el-Hısnî, Sadece Şâfiî mezhebinin benimsediği kâideleri zikretmiştir. Kâideleri bazen açık biçimde zikretmemesine rağmen yaptığı istidlaller ve atıflar, arka planında zihninde bilinen bir kâidenin olduğunu ve hükmü onun üzerine bina ettiğini göstermektedir.

Hısnî, *Kifâye*'de kâideleri ifade ederken kâide ve zâbıt arasındaki farkları kavâidi fikhiyye literatüründe istikrar bulduğu şekilde kullanmadığı görülmektedir. Külli kâide ve zâbıt gibi ayırımlara gitmediği gibi kavâid ilminde küllî kâide olarak yer alan usûlî kâideleri de eserine almış ve bunlarla istidlalde bulunmuştur. Zâbıtların başında genelde “*Küllü*” ve az da olsa bazen “*Zâbıt*” kelimesini kullanan el-Hısnî “*Kâide*” “*el-Asıl*” ifadelerini hem usûl hem de furûun küllî ve cüz'î kâideleri için kullanmaktadır. Bu dört terim dışında ahkâmı talil sadedinde “*lienne*” ifadesinden sonra Kâide ve zâbıtları aktaran el-Hısnî tek bir yerde “*mine'l-kavâid*” ifadesini kullanmıştır.

Hısnî, ibâdetler bölümünde 96, Muâmelat bölümünde 144 ve mükerrerler dâhil olmak üzere toplamda 240 fikhî, usûlî kâide ve zâbıt zikretmiştir. Kitabın babları arasında en fazla kitâbu'l-buyû'da 71, kitabu'l-eymân ve'n-nuzûr ve kitâbu'l-itk'ta ise birer zabıt zikrederken “*Kitâbu's-sayd ve's-sebek*” bölümünde herhangi bir kâide veya zabıta rastlanılmamıştır.

KAYNAKÇA

ALİ HAYDAR EFENDİ (1355/1936), *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I-IV, İstanbul 1330.

AYDIN, Mehmet Âkif, “*Mecelle-i Ahkâmı Adliyye*”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003.

BÂALEVÎ, Abdullah b. el-Hüseyin, *Matlabu'l-ikâz fi'l-Kelami alâ şey'in min Ğüreri'l-Elfâz*, Dâru'l-Muhâcir, Medine 1995.

BÂHUSEYN, Yakub b. Abdulvahhab, *el-Mufasssal fi'l-kavâid el-fikhiyye*, Dâru't-Tedmurîyye, 2. baskı, Riyad 2011.

BAKTİR, Mustafa, “Kâide”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001.

BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin (458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Atâ, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 3. Basım, I-X, Beyrut 2003.

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu'l-müsnedu's-sahîh*, thk. Muhammed züheyr, Dâru tavki'n-necât, 1. Basım, I-IX, 1422, t.y.

BÛRNÛ, Muhammed Sıdkî b. Ahmed, *Mavsûatu-l kavâidi'l-fikhîyye*, Müessesetu'r-Risale, I-XII, Beyrut 2003.

CÎDE, Ahmed Halid, *el-Medârîs ve nizâmu't-ta'lim fi bilâdi's-Şam fi'l-asrî'l-Memlûkî*, el-Müessesetu'l-câmiyyetü li'd-dirâsâti ve'n-neşri ve't-tevzî 1. Basım, Beyrut 2001.

CÛRCÂNÎ, Ali b. Muhammed eş-Şerif (816/1413), *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye, Beyrut 1983.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as (496/1103), *Sünenü Ebi Davud*, thk. Muhamed Muhyuddin, el-Mektebetu'l-asrîyye, I-IX, Beyrut, t.y.

EBU YUSUF, Yakup b. İbrahim (182/798), *el-Harâc*, thk. Taha Abdurrauf, el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Türâs, y.y., t.y.

EBU ZEHRA, Muhammed (1394/1974), *Usûlu'l fıkıh*, Dâru'l-Fikr el-Arabî, Kahire, t.y.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 4. Basım, Ensar neşriyat, İstanbul 2013.

EŞİT, Davut, “Fıkıh'ta Totolojik Bir Mesle: el-Mes'eletü'süreyciyye” *İslâm hukuk araştırmaları dergisi*, 27. sayı, s, 443-445. İstanbul 2016.

FEYYÛMÎ, Ahmed b. Muhammed (770/1368), *el-Misbâhu'l-münir fî ğeribi'ş-şerhi'l-kebir*, el-Mektebetu'l-ilmîyye, I-II, Beyrut t.y.

GAZZALÎ, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed (505/1111), *el-Vasit fî'l-mezheb*, thk, Ahmed Mahmud ve Muhammed Muhammed, Dâru's-selâm, 1.Basım, I-VII, Kahire 1417.

HACI HALİFE, Mustafa b. Abdillâh (1067/1657), *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Mektebetu Müsennâ, I-II, y.y., 1941.

HAMEVÎ, Yâkût b. Abdillâh (626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, Dâru sâdır, 2. Basım, I-VII, Beyrut 1995.

HİN, Mustafa ve dğr., *el-Fıkhu'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfi*, 4. Basım, Dâru'l-kalem, I-VIII, Dimaşk 1992.

HİSNÎ, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed (829/1426), *el-Kavâid*, thk. Abdurrahman eş-Şa'lan ve diğeri, Mektebetu'r-Rüşd, 1. Basım, I-IV, Riyad, 1997.

İBN ATİYYE, Abdülhak b. Gâlib (542/1148), *el-Muhararü'l-veciz fî tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, thk, Abdusselam Abdüşşâfi, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1. Basım, I-VI, Beyrut 1422.

İBN BEDRÂN, Abdulkadir b. Ahmed (1346/1927), *Münâdemetu'l-atlâl ve müsâmeretu'l-hiyâl*, thk. Züheyr eş-Şavîş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, t.y.

İBN FÂRİS, Ahmed b. Fâris (395/1004), *Hilyetu'l-fukahâ*, thk. Abdullah et-Türkî, eş-Şerîketu'l-muttahîde, Beyrut 1983.

İBN HACER ASKALÂNÎ, Ahmet b. Ali (852/1448), *İnbâu'l-ğumr bi ebnâi'l-umr*, thk. Hasan Habeşi, el-Meclisu'l-a'lâ li'ş-şuûni'l-İslâmiyye, I-VII, Mısır 1969.

İBN HACER EL-HEYTEMÎ, Ahmed b. Muhammed (974/1567), *Tuhfetu'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, el-Mektebetu't-ticâriyyetu'l-kübrâ, I-X, Mısır 1983.

İBN KÂDÎ ŞEHBE, Ebubekir b. Ahmet (790/1388), *Tabakatü'ş-Şâfiyye*, thk. el-Hafız Abdulalim Han, Âlemu'l-kutub, I-IV, Beyrut 1407.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, Dâru sâdır, 3.baskı, I-XV, Beyrut 1414.

İBN NÜCEYM, Zeynuddin b. İbrahim (970/1562), *el-Eşbâh ve'n-nazâir*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1999.

İBNU'S-SUBKÎ, Tâcuddîn Abdulvahhab b. Takiyyudin (771/1369), *el-Eşbah ve-n Nazâir*, , Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye, I-II, Beyrut 1991.

-----, *Tabâkâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ*, tah. Mahmud et-Tanâhî, Abdulfattah el-Hulv, Hecer li't-tibâe ve'n-neşr, 2. Basım, I-X, 1413, t.y.

İBRAHİM MUSTAFA ve dğr., *Mu'cemu'l-vasît*, Dâru'd-da've, I-II, Kahire, t.y.

İBNÜ'R- RİF'A, Ahmed b. Muhammed (710/1310), *Kifâyetu'n-nebih fi şerhi't-Tenbih*, thk., Mecdi Muhammed, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, I-XXI, 1. Basım, Beyrut 2009.

KALLEK, Cengiz, "Hısnî", *DİA*, XVII, İstanbul 1988.

KARÂFÎ, Şihabuddin Ebu'l-Abbas b. İdris (684/1285), *Envâru'l-burûk fi envâ'i'l-furûk*, Alemu'l-Kutup. I-IX, t.y.

KARAMAN, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, I-III, İstanbul 2010.

KAŞIKCI, Osman, "Şart", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010.

KATAR, H. Mehmet, "Kefâret", *DİA*, XXV, İstanbul 2008.

KURD ALÎ, Muhammed (1953), *Hitatu's-Şam*, 3. Basım, I-VI, Dimaşk 1983.

MAKKARÎ, Muhammed b. Muhamed (758/1375), *el-Kavâid*, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Merkezu ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, thk. Ahmed b. Abdillâh, I-II, t.y., Mekke.

MÂVERDÎ, Ali b. Muhammed (.450/1058), *el-Hâvi'l-kebir*, thk, Ali Muhammed vd., Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1. Basım, I-XVIII, Beyrut 1999

MÂZERÎ, Muhammed b. Ali (v.536/1141), *Şerhu't-Telkîn*, thk. Muhammed es-Sellâmî, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1. Basım, I-II, y.y. 2008

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE, İstanbul 1300.

MÜSLİM, Müslim b. Haccac (261/875), *el-Müsnedu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru'l-ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, I-IV, y.y., t.y.

NEDVÎ, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, Daru'l-Kalem, 4.baskı, Dimaşk 1998.

NEVEVÎ, Yahya b. Şeref (676/1277), *el-Mecmu'Şerhu'l-Muhezzeb*, Dâru'l-fikr, I-XX, y.y

-----, *Ravzatu't-tâlibin ve umdetu'l-müftin*, thk, Züheyr şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, I-XII, Beyrut 1991.

-----, et-Tahkik, thk, Adil Abdulmevcud ve Ali Muavvid, Dâru'l-cübeyl, 1. Basım, Beyrut 1992.

-----, *Tehzibu'l-esmâive'l-luğât*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, I-IV, Beyrut t.y..

NUAYMÎ, Abdulkadir b. Muhammed (927/1521), *ed-Dâris fi tarihi'l-medâris*, thk. İbrahim Şemsuddîn, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, I-II, Beyrut 1990.

RAFÎ'Î, Abdulkerim b. Muhammed (623/1226), *Fethu'l-Aziz bi şerhi'l-Veciz*, Dâru'l-fikr, I-XII, y.y., t.y.,

SAKKÂF, Âlevî b. Ahmet, *Muhtasaru'l-fevâid el-Mekkiyye fi mâ yahtâcuhu talebetu's-Şâfiyye*, thk, Yusuf b. Abdurrahman, Dâru'l-Beşâir el-İslâmiyye 2004.

SİLEFÎ, Ahmed b. Muhammed (576/1180), *Mu'cemu's-sefer*, thk. Abdullah el-Bârûdî, el-Mektebetu't-ticâriyye, Mekke, yy.

SÜYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebibekir (911/1505), *el-Eşbah ve'n-Nazâir*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye 1. Basım, Beyrut 1990.

-----, *Hüsni'l-muhâdare fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, Dâru'l-kutubi'l-arabiyye, 1. Basım, I-II, Mısır 1983.

ŞÂFÎÎ, Muhammed b. İdris (204/820), *el-Ümm*, Dâru'l-M'arife, I-VIII, y.y., t.y.

-----, *er-Risâle*, thk, Ahmed Şâkir, Mektebetu'l-Halebî, Mısır, 1940.

ŞİRBÎNÎ, Muhammed b. Ahmet (977/1570), *Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, I-VI, Beyrut 1994.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa (279/892), *Sünen et-Tirmîzî*, thk. Beşşar Avvâd, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, I-VI, Beyrut 1998.

YİĞİT, İsmail, "Memlükler", *DİA*, XXIX, Ankara 2004.

ZERKÂ, Mustafa Ahmed (1999), *el-Madhalü'l-fikhîyyü'l-'amm*, Dâru'l-Kalem, 2. Basım, I-II, Dımaşk 2004.

ZERKEŞÎ, Muhammed b. Abdillâh (794/1392), *el-Mensûr fi'l-kavâid el-fikhiyye*, Vezaretu'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 2. Basım, I-III, Kuveyt 1989.

ZUHAYLÎ, Muhammed Mustafa, *el-Kavâidu'l-fikhiyye ve tatbikatuha fi'l-mezâhibi'l-arba'a*, Dâru'l-fikr, 1. Basım, I-II, Dımaşk 2006.

www.iifa-aifi.org.

EKLER

Ek:1 : FIKHÎ TERİMLER

AYN: Nesne. Dışarıda mevcut, belli ve somut olan şeydir; kitap, ev, at, ev eşyası, belli bir miktar para ya da buğday gibi. (*Mcl.* 159).

BÂĞÎ: Meşrû olan bir yöneticiye veya naibine karşı bir tevile yani kendisince doğru görülen bir delile istinaden isyan ederek itaat dairesinden çıkan, bununla beraber Müslümanların katlini, mallarının müsaderesini, zürriyetlerinin esir edilmesini helâl görmeyen mene‘a yani kuvvet sahibi Müslüman kimsedir.

CİZYE: Gayrı Müslimlerin mükellef olan erkeklerinden (cihad mükellefiyetine karşılık) senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki buna “harâcu‘r-rü ‘ûs = baş vergisi” de denir (*Tevbe9/30*).

DAMÂN: Başkasının üzerindeki vacip bir hakkı üstlenmek, bir şeyin misliyattan ise mislini, kiyemiyâttan ise kıymetini vermektir

FİDYE (Hacc): Hac yapılırken bir mazerete binaen hac vecibelerine aykırı yapılan bir davranışa karşılık tutulan oruç, fakirlere verilen sadaka veyahut kesilen kurban.

GARAR: Bilinmezlik, belirsizlik, cehalet, sonu meçhul. Akit konusunun meydana gelip gelmeyeceğinin belirsiz, meçhul olması.

HAVÂLE: Borcu bir zimmetten diğer zimmete nakletmek (*Mcl.* 673) veya borcun bir kimseden diğer kimseye nakli.

HAVELÂNU’L-HAVL: Zekâtın lüzumu için bir mal üzerinden tam bir kamerî senenin geçmiş olması.

HADD: Bizzat Şâri‘ tarafından belirlenmiş miktarı belirlenmiş miktarı belli cezalar

HUL’: Kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder.

İ‘ÂRE: Âriyet (eğreti) vermek; bir malın menfaatini başkasına meccanen filhal temlik etmektir.

İBRÂ: Aklama; bir kimseyi bir davadan, bir haktan berî kılma, onun hakkında davada ve hak talebinde bulunmaktan vaz geçme.

İKTİYÂT: Gıda maddesi edinmek.

İSTİSNA: Sözün arkasında (talak, yemin gibi tasarruflar sırasında) “inşallah” diye meşîeti ilâhîyeye atıfta bulunma.

KASM: Kocanın sohbet ve ünsiyet için geceleme konusunda eşleri arasında ayırım yapmadan adalet ve eşitliğe riayet etmesi.

KAZF: İftira; bir kimseye ta‘yîr ve şetm kasdıyla zina isnad etmek.

KEFÂRET: Dinin belirli yasaklarının ihlâli durumunda yapılması istenen malî veya bedenî ibadettir.

KİTÂBE: Efendi ile kölesi arasında bir bedel karşılığında özgürlük elde etme üzerine kurulu olan bir akit.

KİNÂYE: Belirleyici bir karine olmaması sebebiyle aslî manayı irade etme imkânı ile birlikte sözün lâzîmî manasının murad olunmuş olması.

KULLETEYN: *Kulletun* kelimesinin ikili olan *kulleteyn* belli bir miktar su ihtiva eden iki testi vb. şeylere denir. Bu miktar, necis olacak veya olmayacak suyu belirlemede bir ölçü olarak kullanılmıştır.

MEHR-İ MİSİL: Emsal mehir; zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdirde memleketi ahalisinden akit tarihinde yaş, güzellik, bekâret gibi özelliklerde kendisine akran ve emsal olan kadınların mehidir.

MESBÛK: İmama namazın başında değil de arasında veya sonunda uyan kimse.

MUDÂREBE: Emek-sermaye ortaklığı. Bir taraftan sermaye, diğer taraftan da emek olmak üzere akd edilen bir tür ortaklık.

MÛBÂŞERET: İşe hemen koyulmak. Bir şeyi doğrudan, vasıtasız, bizzat yapmak. Mukabili “tesebbübdür”.

MÛDD: Fıtır sadakası için verilen sa‘ın dörtte biridir.

MÛLK-İ YEMİN: Bir kimsenin mülkiyetinde bulunan köle ve cariye.

MÛSÂKÂT: Bahçe emek ortaklığı. Ağaçlar bir taraftan, bakım ve sulama işi de diğer taraftan, hasıl olacak meyve ve ürünler de aralarında belirlenecek bir oran dahilinde taksim edilmek üzere yapılan bir tür ortaklık.

MÜT'A: Yararlanma, zevk alma. Mehir kesilmeyen, zifaf ve halvet gerçekleşmeden boşanmış olan kadına verilmesi gereken (vacib) mal, elbise vb. gibi şeyler

NASS: Vahiyle sabit ifade; Kur'an ayetlerine ve hadislerle verilen ortak ad.

RUHSAT: Kullanın özürlerine binaen kendilerine bir kolaylık ve müsaade olmak üzere ikinci olarak meşrû kılınan şey.

SELEM: Para, peşinmal veresiye. Veresiyeyi peşine satmaktır yani peşin para veya peşin verilen başka bir mal ile veresiye bir mal satmaktır.

SEVM: Hayvanları ücretsiz otlaklarda otlatmaya denir.

SULH: İki tarafın yani davacı ile davalının aralarında rızalarıyla dava konusunu ortadan kaldırmaya yönelik yaptıkları akit.

ŞUF'A: Önalım hakkı. Satılan veya bedel şartı ile hibe edilen bir akarı veya o hükümde olan bir malı müşteriye veya kendisine hibe edilen şahsa her kaç mal olmuş ise, o miktar ile müşteriden veya satıcıdan ya da hibe edilenden cebren alıp temellük etmektir.

TA'ABBUDÎ: Gerekçesi (illeti, hikmeti) akılla kavranmayan hüküm.

TA'LİK: Bir hukuki işlemin hükümlerinin işlemeye başlamasının veya işlemekte olan hükümlerine son verilmesinin gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlanmasıdır.

TA'ZİR: Hakkında belli bir ceza, bir şer'î had bulunmayan suçlardan dolayı tertip ve tatbik edilecek olan te'dib ve ceza.

TE'SÎS: Kelamdan müstakil (pekiştirme vb. durumları kast etmeksizin) bir mânayı kast etmektir.

ÜMMÜ'L-VELED: Mevlâsının firaşinde (yatağında), onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş cariye.

VELÂ: İrse sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır ve iki sebebi vardır: El-yapılan iyilik; köle azadı bu kabildendir.

ZIHÂR: Kocanın, karısını neseb, süt emme veya sıhriyyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadını kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir.

ZİMMET: İnsanda var olan manevî bir vasıftır ki, insan leh ve aleyhine olan şeylere ancak bu vasıf sayesinde ehil olur.

Ek:2 : FİKHÎ KAİDELER

(اسْتِصْحَابُ الْأَصْلِ، وَبَقَاءُ مَا كَانَ عَلَى مَا كَانَ) “Aslın (önceki halin), eşlik/beraberlik etmesi, olanın olduğu (hal) üzere kalması.”

(إِذَا كَانَ لَا ضَابِطَ لَهُ شَرْعًا وَلَعْنَةً رَجَعْنَا فِيهِ إِلَى الْعُرْفِ) “Korumanın ne şeriatte ne de lügatte kuralı olmadığı zaman örfe rücu ederiz.”

(الْأَصْلُ بِرَاءةِ الذِّمَّةِ) “Berâet-i zimmet asıldır.”

(الْأَصْلُ عَدَمُ الْوُجُوبِ حَتَّى يَرِدَ الشَّرْعُ) “Asıl olan, şer’î bir gerekçe varid olmadıkça bir şeyin vacip olmayışıdır.”

(الْأَمْرُ بَعْدَ الْحُظْرِ لِلِإِبَاحَةِ) “Yasaktan sonra gelen emir ibaha içindir.”

(إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ) “Amellerin sıhhati/geçerliliği ancak niyet iledir”

(الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ) “Beyyine müdda’i için ve yemin münkir üzerinedir.”

(التَّابِعُ لَا يَتَقَدَّمُ عَلَى الْمُتَّبِعِ) “Tâb’i metbû’un önüne geçmez.”

(التَّابِعُ لَا يُفْصَلُ عَنِ الْمُتَّبِعِ) “Tâb’i matbû’undan ayrılmaz.”

(التَّخْرِيمُ عِنْدَ اجْتِمَاعِ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ) “Helal ve haram hükmü bulunduğu haramlık öncelenir.”

(تَرْكُ الْإِسْتِيفَالِ فِي فَضَايَا الْأَحْوَالِ مَعَ قِيَامِ الْإِحْتِمَالِ يُنَزَّلُ مَنزِلَةَ الْعُمُومِ فِي الْمَقَالِ) “İnsani hallerde ihtimalin kaim olmasıyla istifsâlin terki, makalda umuma tenzil edilir.”

(الْجُمُعُ بَيْنَ الْحَقِيقَةِ وَالْمَحَازِ غَيْرُ مُمْتَنِعٍ) “Hakikat ve mecazın cem’i mümkündür.”

(حَقُّ اللَّهِ الْكَرِيمِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْمُسَاخَاةِ بِخِلَافِ الْأَدْمِيِّ فَإِنَّ حَقَّهُ مَبْنِيٌّ عَلَى الْمُشَاخَاةِ) “Allah’ın hakkı müsamahaya, insanın hakkı ise mücadeleye binâ edilir.”

(الْحُقُوقُ لَا تَقْبَلُ الْعَوَضَ) “Haklar bedel kabul etmez.”

(حَقُّهُ مَبْنِيٌّ عَلَى الْمُسَاخَاةِ) “Allah hakkı; kolaylaştırma, hakkından vazgeçme ve müsamahaya bina edilir.”

(الْحِكْمَةُ غَيْرُ مُنْضَبِطَةٌ فَالْقَاعِدَةُ إِغَاوَاهَا وَإِنَاطَةُ الْحُكْمِ بِمَا يَنْضَبِطُ) “Hikmet munzâbit olmadığı için kural şudur: Hikmeti lağvedip hükmü munzâbit olana bağlamaktır.”

(حُكْمُ الْقَاضِي لَا يَفْتَقِرُ لِرُؤْمِهِ إِلَى رِضَا الْخُصْمَيْنِ) “Kâdının hükmünün geçerliliği tarafların rızasına bağlı değildir.”

(حُكْمُ الْقَصْدِ الطَّارِئِ كَالْمِقَارِنِ) “Yeni oluşan niyetin hükmü, eşlik eden ilk niyetin hükmü gibidir.”

(الْحُكْمُ يَتَعَلَّقُ بِالْمَظَانِّ) “Hüküm, hüküm sebebinin kendisinde zanni galib olarak bulunması durumlara taalluk eder.”

(الْحُكْمُ يَدُورُ مَعَ الْعَلَّةِ وَجُودًا وَعَدَمًا) “Hükümün varlığı ve yokluğu illetin varlığı ve yokluğuna bağlıdır.”

(حَمَلُ اللَّفْظِ عَلَى الْحَقِيقَةِ الشَّرْعِيَّةِ مُقَدَّمٌ عَلَى الْحَقِيقَةِ اللَّغَوِيَّةِ) “Lafzı, şer’î anlama hamletmek lüğavî anlama hamletmeğe mukaddemdir.”

(الرُّخْصُ لَا تُنَاطُ بِالْمَعَاصِي) “Ruhsatların kullanımı günahlara bağlanmaz.”

(الشَّيْءُ إِذَا لَمْ يَكُنْ مُخَدُودًا فِي الشَّرْعِ كَانَ الرَّجُوعُ فِيهِ إِلَى الْعَادَةِ) “Şeriatta belirtilmeyen özelliklerin tespitinde örfe müracaat edilir.”

(الْعَادَةُ مُحَكَّمَةٌ) “Adet muhakkemdir.”

(العَلَّةُ الْمُرَكَّبَةُ تَنْعَدِمُ بِعَدَمِ أَحَدِ جُزْأَيْهَا) “Mürekkeb illet, iki kısımdan birisinin yokluğu ile ortadan kalkar.”

(الْقِيَاسُ مُلْعَى مَعَ وُجُودِ النَّصِّ) “Nassın varlığıyla beraber Kıyas lağvolunur.”

(الكَثْرَةُ مِنْ أَسْبَابِ التَّرْجِيحِ) “Çokluk, tercihin nedenlerinden biridir.”

(كُلُّ مَا لَا ضَابِطَ لَهُ فِي الشَّرْعِ وَلَا فِي اللُّغَةِ يُرْجَعُ فِيهِ إِلَى الْوُجُودِ) “Ne şeriatte ne de lügatte kurallı olmayan durumlar, var olan/mevcut olana müracaat edilir.”

(لَا حَرَجَ فِي الدِّينِ) “Dinde zorluk yoktur.”

(لَا ضَرَرَ فِي الْإِسْلَامِ) “İslamda zarar vermek yoktur.”

(لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ) “Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.”

(لَا يَجُوزُ الْإِجْتِهَادُ مَعَ وُجُودِ النَّصِّ) “Mevrid-i nasda ictihada mesağ yoktur.”

(لَا يُحْمَلُ الْمُطْلَقُ عَلَى الْمُقَيَّدِ إِلَّا فِي الْأَوْصَافِ دُونَ الْأَصْلِ) “Mutlak, asılda değil ancak vasıflarda mukayyede haml edilir.”

(لَا يُصَارُّ إِلَى الْإِجْتِهَادِ إِلَّا عِنْدَ فَقْدِ النَّصِّ) “Ancak nassın yokluğunda ictihada rücu edilir.”

(لَا يُطْرَحُ الْأَصْلُ بِالشَّكِّ) “Asl olan, şekk ile atılmaz.”

(لَا يُنْقَضُ الْإِجْتِهَادُ بِالْإِجْتِهَادِ) “İctihat ile ictihat nakz olunmaz.”

(الْمُؤْمِنُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ) “Müminler, öne sürdükleri şartlara uymak zorundadır.”

(مَا أَوْجَبَ أَكْثَرُ الْأَمْرَيْنِ بِخُصُوصِهِ فَلَا يُوجِبُ أَدْوَنَهُمَا بِعُمُومِهِ) “Hususi delaletiyle iki durumdan büyüğünü vacip kılan, umum delaletiyle o iki durumdan küçüğünü mucip olmaz.”

(المَاهِيَّةُ تَفُوتُ بِفَوَاتِ جُزْئِهَا) “Cüz ’ün yok olmasıyla mahiyet de yok olur.”

(الْمُبَاشِرُ مُقَدَّمٌ عَلَى الْمُسَبَّبِ) “Mübâşir, sebep olana öncelenir.”

(الْمُجْتَهِدُ لَا يُقَلِّدُ مُجْتَهِدًا) “Müctehid müctehidi taklit etmez.”

(مَا حُرِّمَ اسْتِعْمَالُهُ حُرْمَ اتِّخَاذِهِ) “Kullanımı haram olanın edinilmesi de haramdır.”

(مَا لَا يَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ) “Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.”

(مَا لَمْ يَكُنْ رُكْنًا فِي شَيْءٍ لَا يَضُرُّ الْجَهْلُ بِهِ) “Herhangi bir şeyde(akitte) rükün olmayanın bilinmemesi zarar vermez.”

(تُلْغِي مَا أَلْغَاهُ اللَّهُ) “Allah ’ın geçersiz kıldığını bizde geçersiz kılarız.”

(النَّهْيُ يَفْتَضِي التَّحْرِيمَ وَالْفَسَادَ) “Nehiy, tahrir ve fesadı iktiza eder.”

(النَّهْيُ يَفْتَضِي الْفَسَادَ) “Nehiy fesadı iktiza eder.”

(النِّيَّةُ عِبَادَةٌ) “Niyet ibadettir.”

(وَقَائِعُ الْأَعْيَانِ لَا تَعْمُ) “Özel durumlar genelleştirilemez.”

(النِّيَّةُ فِي جَمِيعِ الْعِبَادَاتِ مُعْتَبَرَةٌ بِالْقَلْبِ) “Bütün ibadetlerde niyet kalp ile geçerlidir.”

(يُعْرَفُ الْيَسِيرُ بِالْعُرْفِ) “Azlık örfle bilinir.”

(يُعْتَفَرُ فِي الدَّوَامِ مَا لَا يُعْتَفَرُ فِي الْإِبْتِدَاءِ) “İbtidaen tecviz olunmayan şey bakaaen tecviz olunabilir.”

Ek:3 :FIKHÎ ZÂBITLAR

(الْأَبْدَالُ فِي الْكَفَّارَاتِ مَوْقُوفَاتٌ عَلَى النَّصِّ دُونَ الْقِيَّاسِ) “Kefâretlerdeki seçenekler kıyasa değil nassa bağlıdır.”

(الْإِجَارَةُ عَقْدٌ لَوْ شُرِّطَ فِي عَوْضِهِ التَّعْجِيلُ أَوْ التَّأْجِيلُ أُتْبِعَ فَكَانَ مُطْلَقُهُ حَالًا كَالثَّمَنِ فِي الْبَيْعِ)
“İcâre akdinde ücretin peşin veya vadeli olarak verileceği şart koşulduğu takdirde aynen uygulanır. Ücretin ne zaman verileceği belirtilmezse satıştaki gibi peşin olur.”

(الْإِجَارَةُ عَقْدٌ مُعَاوَضَةٌ عَلَى شَيْءٍ يَقْبَلُ النَّقْلَ وَلَيْسَ لِأَحَدِ الْمُتَعَاقِدَيْنِ فَسْخُوهُ بِلَا عُدْرِ فَلَا تَبْطُلُ)
“İcâre, nakil kabul eden bir akittir. Öziir olmadan taraflardan biri onu feshedemez. Satış gibi taraflardan birinin ölümüyle batıl olmaz.”

(الْإِجَارَةُ مُعَاوَضَةٌ) “İcâre/Kiralama, alışveriştir/takastır.”

(الْأَجَلُ لَا يُلْحَقُ وَلَا يَسْتَفْتُ) “Vade, ne ilhak ne de sakıt olur.”

(الْأَخْذُ بِالشُّفْعَةِ مُلْحَقٌ بِالْمُعَاوَضَاتِ) “Bir malı Şuf’a/önalım hakkıyla almak alışveriş ile alınan mallara ilhak olunur.”

(إِذَا قَامَ بِالْجِهَادِ مِنْ فِيهِ كِفَايَةٌ سَقَطَ الْفَرَضُ عَنِ الْبَاقِيْنَ) “Cihat etme sıfatlarını haiz kimsenin cihat etmesi, diğerlerinden bu farzı düşürür.”

(الْإِسْتِثْنَاءُ يَمْنَعُ انْعِقَادَ التَّعْلِيقِ) “İstisna, ta’likin yerine gelmesine manidir.”

(الْإِسْرَافُ فِي النَّفَقَةِ مَعْصِيَةٌ) “Nafakada israf masiyettir.”

(الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ) “İslâm fazlalaşır; eksilmez.”

(الْأَصْلُ الْإِتْمَامُ) “(Namazı) tam kılmak asıldır.”

(الْأَصْلُ بَرَاءَةُ الذِّمَّةِ فِيمَا زَادَ) “Bilinenin üzerindeki miktarda berâeti zimmet asıldır.”

(الأصلُ بَرَاءَةُ الشَّخْصِ مِنَ الْعُقُوبَةِ) “Kişinin cezadan berâeti asıldır.”

(الأصلُ بَقَاءُ النِّكَاحِ) “Nikâhın bâki kalması asıldır.”

(الأصلُ الْحُرِّيَّةُ) “Hürriyet asıldır.”

(الأصلُ رُدُّ الْعَيْنِ وَإِنَّمَا يَجِبُ الْقِيَمَةُ بِالْفَوَاتِ) “Aynı iade etmek asıldır. Değer, ancak ayının telef olmasıyla vacip olur.”

(الأصلُ عَدَمُ الْإِذْنِ وَعَدَمُ اللُّزُومِ) “İzin ve bağlayıcılığının olmaması asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ الْإِكْرَاهِ) “İkrâhın/Zorlamanın olmaması asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ التَّعْيِيرِ) “Değişikliğin/Bozulmanın olmaması asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ التَّقَدُّمِ) “Asıl olan, (imamın) önüne geçmemektir.”

(الأصلُ عَدَمُ الْحِيَانَةِ) “Hıyânetin olmayışı asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ الزِّيَادَةِ) “Ziyadenin olmayışı asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ الْعِلْمِ بِالْمِقْدَارِ) “Miktarı bilmemek asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ الْكَثْرَةِ) “Çokluğun olmaması asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ النَّهْيِ) “Nehyin olmayışı asıldır.”

(الأصلُ عَدَمُ وَجُدَانِهَا فِي ذَلِكَ الزَّمَنِ) “Asl olan, onun (necasetin) o zamanda bulunmamasıdır.”

(الأصلُ عَدَمُ وُجُوهَا فِي غَيْرِهَا إِلَّا مَا ثَبَتَ بِدَلِيلٍ خَاصٍّ) “Aslolan, zekâtın, deve, sığır, koyun ve keçi dışındaki hayvanlarda ancak özel bir delil ile vacip olmasıdır.”

(الأصل في الكلِّ الحِلِّ) “*Cemadat ve havanlarda helallik asıldır.*”

(الأصل في المبيع التُّوم) “*Alışverişte bağlayıcılık/geçerlilik asıldır.*”

(الأصل في الحيوانات الطَّهَارَةُ) “*Asıl olan hayvanların temiz olmasıdır.*”

(الاضطرارُ عِلَّةٌ لِابْتِدَاءِ الْأَكْلِ دُونَ اسْتِدَامَتِهِ) “*Zaruret, yemenin başlangıcının illetidir.*

Devam etmesinin ileti değildir.”

(الإطلاقُ يفتضي التَّأْيِيدَ) “*Mutlaklık sürekliliği iktiza eder.*”

(الإعتبارُ بِقَرَارِ الحُفِّ لَا بِالسَّاقِ) “*Dikkate alınan ayağın meste girmesi değil belki de mestin tam yerine oturmasıdır.*”

(الأعيانُ لَا تُبَدَّلُ إِلَّا بِالتَّرَاضِي) “*A’yân, ancak rıza ile değiştirilir.*”

(الأعيانُ مَخْلُوقَةٌ لِمَنَافِعِ العِبَادِ) “*A’ayan(cemadat ve hayvanlar)insanların yararı için yaratılmıştır.*”

(الإفتاءُ إِخْبَارٌ غَيْرُ مُلْزِمٍ وَالْقَضَاءُ إِخْبَارٌ مُلْزِمٌ) “*Fetva bağlayıcı olmayan bir ihbardır; yargı ise bağlayıcı bir ihbardır.*”

(إِقْرَارُ الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ لَا يَصِحُّ) “*Çocuk ve delinin ikrârı sahih değildir.*”

(الإِكْرَاهُ عَلَى الكُفْرِ مَعَ طُمَأْنِينَةِ القَلْبِ بِالإِيمَانِ لَا يَضُرُّ) “*Kalbi iman ile mutmain olduğu halde küfre zorlanma zarar vermez.*”

(الإلتقاطُ وَلَايَةٌ) “*Kimsesiz çocuğu iltikât etmek ona velayettir.*”

(الْفَاطُ الكِنَايَةُ تَحْتَمِلُ الطَّلَاقَ وَعَيْرُهُ فَلَا يَفْعُ مَا مُمْ يَنْوَهُ) “*Kinâye lafızları talak ve başka şeyleri de kapsadığı için kişinin niyetinde talak olmadıkça talak vuku bulmaz.*”

(الأمر بالمعروف لا يتوقف على العصيان بل هو لزوال المفسدة) “Emru bil m’aruf, isyanın varlığına bağlı değildir bilakis mefsedeyi izale etmek içindir.”

(انتفاء الطمأنينة كانتفاء الركوع) “Tuma’nînetin yokluğu rükûun yokluğu gibidir.”

(بقاء الطعم يدل على بقاء النجاسة) “Tadın kalması necasetin kaldığına delalet eder.”

(البينة أقوى من الدار) “Delil, dardan daha güçlüdür.”

(التأسيس أولى من التأكيد) “Bunda (Talak’ta) tesis te’kitten evladır.”

(تبطل الصلاة بكل ما يبطل به الصوم) “Orucu bozan her şey namazı da bozar.”

(تجب الفدية بستر ما يعد ساتراً) “Başı, örtü sayılan şeylerle örtmekle fidye vacip olur.”

(بحوز شهادة النساء في كل شيء لا يليه غيرهن) “Sadece bayanların muttali olduğu durumlarda bayanların şahitliği caizdir.”

(تحريم ما لا حرمة له ولا ضرر في أكله يدل على نجاسته) “Hürmeti/saygınlığı ve yenmesinde zarar olmayan bir şeyin haram oluşu onun necasetine delalet eder.”

(التخلف بالتكبير كالخلف بركعة في غير صلاة الجنازة) “Cenaze namazında bir tekbir ile gecikme, cenaze namazı dışındaki namazlarda bir rekât gecikmek gibidir.”

(التسبيح والتصفيق تبع للمنبه عليه) “Namazda tesbih ve alkışın hükmü, uyarılanın hükmüne tabidir.”

(تصرف الشريك كتصرف الوكيل) “Ortağın tasarrufu vekilin tasarrufu gibidir.”

(تصرف المريض في ثلثه جائز نافذ) “Hastanın malının üçte birindeki tasarrufu caiz ve geçerlidir.”

(تعليق الإبراء لا يصح) “İbrâyı bir şeye bağlamak sahih değildir.”

(التَّعْلِيقُ عَلَى الْمُسْتَحِيلِ لَا يَقَعُ بِهِ طَلَاقٌ) “Talâk’ı, mümkün olmayan (bir şeye) bağlamakla talak vuku bulmaz.”

(تَعْلِيقُ الْكُفْرِ بِأَمْرٍ مُسْتَقْبَلٍ كُفْرٌ فِي الْحَالِ) “Küfrü müstakbel bir şeye bağlamak derhal küfürdür.”

(الْجَهْلُ بِهِ عَرَضٌ) “Değeri bilmemek garardır.”

(الْجَهْلُ بِالْمُمَازَلَةِ كَحَقِيقَةِ الْمُقَاضَلَةِ) “Mümâselenin/eşitliğin bilinmemesi mufâdelenin/fazlalığın hakikati gibidir.”

(الْحَاكِمُ وَلِيُّ مَنْ لَا وِلِيَّ لَهُ) “Velisi olmayanın velisi yöneticidir.”

(حُكْمُ الْأَكَارِعِ حَكْمُ الرُّؤُوسِ) “Paçaların hükmü, başın hükmü gibidir.”

(حُكْمُ فَاسِدِ الْعَقْدِ حُكْمُ صَحِيحِهِ فِي الضَّمَانِ وَعَدَمِهِ) “Dâmin olup olmama konusunda fasit olan akdin hükmü sahih akdin hükmü gibidir.”

(الْحَمْلُ كَالْمُنْفَصِلِ) “Cenin doğmuş çocuk gibidir.”

(دَيْنُ السَّلْمِ لَازِمٌ) “Selem borcu bağlayıcıdır.”

(الرُّؤْيَا فِي كُلِّ شَيْءٍ بِحَسَبِ اللَّائِقِ بِهِ) “Satılan malı görme şekli her mala göre değişir.”

(الرُّجُوعُ فِي التَّفَرُّقِ إِلَى الْعَادَةِ) “Ayrılmanın olup olmadığı konusunda örfe rücu edilir.”

(رُدُّ مَا فِي الذَّمَّةِ لَا يَفْتَضِي رَفْعَ الْعَقْدِ) “Zimmette olanı iade etmek akdin bozulmasını iktiza etmez”.

(الرِّضَا بِالْكَفْرِ كُفْرٌ وَالْعَزْمُ عَلَى الْكَفْرِ كُفْرٌ فِي الْحَالِ) “Küfre rıza göstermek ve küfre niyet etmek küfürdür.”

(الرَّكَاءَةُ إِيمًا تَجِبُ فِي الْمَالِ النَّامِي، وَالْمَاشِيَةِ فِي الذَّمَّةِ لَا تَنُمُو) “Zekât ancak gelişen malda vacip olur ve zimmette olan hayvanlar da nemalanmaz/artmaz.”

(سَبْقُ الْمَاءِ عِنْدَ غَسْلِ النَّجَاسَةِ كَالْمُضْمَضَةِ) “Ağızdaki necaseti yıkamaktan dolayı boğaza kaçan su mazmaza gibidir.”

(الشَّرْعُ أَطْلَقَ الْكِسْوَةَ وَلَا عُرْفَ لَهُ فِيهَا وَلَا يَجِبُ لِكُلِّ مَسْكِينٍ بَدَلَةٌ إِتْفَاقًا فَانْتَفَى بِمَا يَنْطَلِقُ عَلَيْهِ) “Şeriat giyimi mutlak bırakmış. Onun bu konuda bir örfü yoktur. Her fakire bir takım elbise ittifaken vacip değildir. Bundan dolayı kefâret olarak kendisine elbise denilebilecek bir şeyin verilmesi yeterlidir.”

(الشَّهَادَةُ عَلَى النَّفْيِ لَا تُجُوزُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَحْضُورًا فَتُجُوزُ) “Sınırlı olduğu sürece menfi bir durum üzerine şahitlik edilebilir; aksi halde şahitlik edilemez.”

(صَلَاةُ الْجَنَازَةِ مَبْتِئَةٌ عَلَى التَّخْفِيفِ) “Cenaze namazı hafifletilmeye bina edilmiştir.”

(ضَابِطُ جَوَازِ التَّيْمُمِ: (الْعَجْزُ عَنِ اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ) “Teyemmümün caiz olmasının kuralı: Suyu kullanmaktan aciz olmaktır.”

(ضَابِطُ الْمِثْلِيِّ مَا حَصَرَهُ كَيْلٌ أَوْ وَزْنٌ وَحَارَ السَّلْمُ فِيهِ) “Kilo ve tartı gibi şer’î ölçülerle ölçülebilen ve kendisinde selem akdi caiz olan bir mal mislîdir.”

(الضَّمَانُ يُوجِبُ الْأَدَاءَ) “Damân /kefâlet ödemeyi gerektirir.”

(الْعَارِيَةُ عَقْدٌ جَائِزٌ) “Âriyet akdi bağlayıcı olmayan bir akittir.”

(عَقْدُ الذَّمَّةِ لَا يَصِحُّ إِلَّا مِنَ الْإِمَامِ أَوْ مَمْنَعَوْضَ إِلَيْهِ الْإِمَامُ) “Zimmet akdi ya yönetici veya onun görevlendirdiği kişi tarafından sahih olur.”

(عَقْدُ الشَّرِكَةِ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ) “Şirket akdi iki taraf için bağlayıcı olmayan bir akittir.”

(العَقْدُ عَلَى الْمَعْدُومِ غَرَرٌ) “Mevcut olmayan bir şey üzerinde akit yapmak garardır.”

(عَرَرَانِ عَلَى شَيْءٍ يَمْنَعَانِ صِحَّتَهُ) “Bir akitte iki gararın oluşu onun sıhhatine manidir.”

(الْفَاسِقُ لَا تُنْفَذُ أَحْكَامُهُ) “Fasıkın verdiği hükümler uygulanmaz.”

(الْفَرْضُ مَتَّبِعٌ) “Farz, kendisine tabi olunandır.”

(فُرُوضِ الْكِفَايَةِ مُلْحَقَةٌ بِالتَّوَابِلِ) “Farzı kifâyeler nâfilelere ilhâk olunur.”

(الْفُسُوحُ تَحْكِي الْعُقُودَ) “Fesihler akitlere benzerler.”

(الْقَادِرُ عَلَى يَقِينِ الْقَبْلَةِ لَا يَجُوزُ لَهُ الْإِجْتِهَادُ) “Kibleyi kesin tayin edebilene ictihad caiz değildir.”

(الْقُدْرَةُ بِالْكَسْبِ كَالْقُدْرَةُ بِالْمَالِ) “Kazanç gücü mal gücü gibidir.”

(الْقِرَاضُ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ) “Kırad/mudârebe akdi her iki taraf için de bağlayıcı olmayan bir akittir.”

(كَيْتْمَانُ الْمَعْلُومِ تَلْبِيسٌ وَغِشٌّ) “Bilinen ayıbı ketmetmek, kandırmak ve aldatmaktır.”

(كَثِيرُ الْفِعْلِ حَيْثُ أُبْطِلَ عِنْدَ الْعَمْدِ فَكَذَا يُبْطَلُ عِنْدَ فِعْلِهِ سَهْوًا) “Namazda kasten yapılan çok hareket namazı bozduğu gibi aynı şekilde sehven yapıldığında da namazı bozar.”

(الْكَفَّارَةُ حَقٌّ مَالِيٌّ وَحَبُّ تَطْهِيرًا فَتَجِبُ فِيهِ النِّيَّةُ كَالرَّكَاةِ) “Kefâret, mali bir hak olup kişiyi temizlemek maksadıyla vacip olmuştur. Onda da zekât gibi niyet vaciptir.”

(كُلُّ امْرَأَتَيْنِ لَوْ قُدِّرَتْ إِحْدَاهُمَا ذَكَرًا لَمَّا حَلَّ لَهُ نِكَاحُ الْأُخْرَى لِأَجْلِ الْقَرَابَةِ) “Her iki bayandan biri şayet erkek olursa ve diğeri ile akrabalıktan dolayı evlenmesi helal değilse bunları beraber nikâhlamak haramdır.”

(كُلُّ تَغْيِيرٍ يَمْنَعُ اسْمَ الْمَاءِ الْمُطْلَقِ يَسْتَلْبُهُ الطُّهُورِيَّةَ) “Suyun mutlak adına mâni olan her değişiklik onun temizleyici sıfatını kaldırır.”

(كُلُّ حَيَّوَانٍ اسْتَطَابَتْهُ الْعَرَبُ فَهُوَ حَالِلٌ إِلَّا مَا وَرَدَ الشَّرْعُ بِتَحْرِيمِهِ) “Şeriatin istisna ettiği hariç Arapların tayyib/temiz ve hoş gördüğü tüm hayvanların yenmesi helaldir.”

(كُلُّ دِيَّةٍ وَجَبَتْ فِي عَضْوَيْنِ وَجَبَ نِصْفُهَا فِي أَحَدِهِمَا) “İki uzuvda vacip olan tam diyetin yarısı, o uzuvların birisinde vacip olur.”

(كُلُّ رَطْبٍ فِي مَعْنَى الْإِنَاءِ) “Yaş/Islak olan her şey Kap hükmindedir.”

(كُلُّ شَخْصٍ يُكْفَنُ بِمَا يُجُوزُ لَهُ لُبْسُهُ فِي حَيَاتِهِ) “Her şahıs hayatında giymesi caiz olan elbiseyle kefenlenir.”

(كُلُّ عِبَادَةٍ لَهَا إِحْرَامٌ وَتَحَلُّلٌ فَالْإِحْرَامُ رُكْنٌ فِيهَا) “İhram/Niyet, İhram ve tahallülü olan her ibadette rükiindir.”

(كُلُّ عَرَضٍ أُعِدَّ لِلتَّجَارَةِ بِشُرُوطِهَا وَجَبَتْ فِيهِ الزَّكَاةُ) “Ticaret amaçlı hazırlanan her malda zekât vacip olur.”

(كُلُّ عَرَضٍ مُلِكَ بِمُعَاوَضَةٍ حُضَّةٍ بِقَصْدِ التَّجَارَةِ فَهُوَ مَالٌ تِجَارَةٌ) “Ticaret niyetiyle ve mahza alışveriş yoluyla temellük edilen her mal ticaret malıdır.”

(كُلُّ عَيْنٍ وَجَدَ فِي مَنْفَعَتِهَا شُرُوطَ الصِّحَّةِ صَحَّ اسْتِجَارُهَا) “Menfaatinde sıhhat şartları bulunan her aynı kiralamak sahihtir.”

(كُلُّ فُرْقَةٍ مِنَ الزَّوْجِ لَا بِسَبَبِهَا أَوْ مِنْ أَجْنَبِيٍّ فَكَالطَّلَاقِ) “Bayan veya yabancıdan sebep olmadığı, erkek tarafından olan her ayrılık talak gibidir.”

(كُلُّ فُرْقَةٍ مِنْهَا أَوْ بِسَبَبِ فِيهَا لَا مُتَعَةَ فِيهَا) “Bayan tarafından veya bayanda var olan bir nedenden dolayı meydana gelecek her ayrılıkta bayanın müt'a hakkı yoktur.”

(كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ) “Sarhoşluk veren her şey haramdır.”

(كُلُّ مَعْصِيَةٍ أَوْجَبَتْ حَدًّا لَمْ يُوجِبْ تَكَرُّرُهَا الْقَتْلَ) “Cezası had olan suçun tekrarı ölümü gerektirmez.”

(كُلُّ مَا جَاَزَ أَنْ يَكُونَ ثَمَنًا مِنْ عَيْنٍ أَوْ مَنْفَعَةٍ جَاَزَ جَعْلُهُ صَدَاقًا) “Ücret olması sahih olan ‘aynün veya menfaatlerin tümü mehr olabilir.”

(كُلُّ مَا جَاَزَ أَنْ يَكُونَ صَدَاقًا جَاَزَ أَنْ يَكُونَ عَوَضًا فِي الْخُلْعِ) “Mehr olması caiz olan her şeyin hul’da da bedel olması caizdir.”

(كُلُّ مَا حُرِّمَ بِالنَّسَبِ حُرِّمَ بِالرِّضَاعَةِ) “Nesep sebebiyle haram olan süt emme sebebiyle de haram olur.”

(كُلُّ مَنْ انْفَرَدَ مِنَ الرَّجَالِ حَاَزَ جَمِيعَ التَّرَكَةِ إِلَّا الزَّوْجَ وَالْأَخَ لِأُمِّهِ وَمَنْ انْفَرَدَتْ مِنَ النِّسَاءِ لَمْ تَحْزَرْ) “Erkek eş ve anne bir kardeş hariç erkeklerden tek kalan bütin malı haiz olur. Bayanlardan tek kalıp bütin malı haiz olan ise sadece velâ sahibi olandır.”

(كُلُّ مَنْ حُرِّمَ جَمْعُهُمَا بِنِكَاحِ حُرْمٍ فِي الْوَطْءِ بِالْمِلْكِ) “Tek nikâhla bir arada bulunmaları haram olan kadınlar mülk-i yeminle de cinsel ilişkide bir arada bulundurmamak haramdır.”

(كُلُّ مَنْ لَيْسَ بِأَهْلٍ لِلْحُكْمِ فَلَا يَحِلُّ لَهُ الْحُكْمُ) “Yargıya ehil olmaya kimsenin hüküm vermesi helal değildir.”

(كُلُّ مَنْ وَجِبَ عَلَيْهِ حُضُورُ مَجْلِسِ الْحُكْمِ عِنْدَ الطَّلَبِ لِحَقِّ آدَمِيٍّ أَوْ وَجِبَ عَلَى غَيْرِهِ إِحْضَاؤُهُ) “İnsanî haklar için mahkemeye gelmesi zarurî olan veya kendisine başkasını getirtme zorunluğu olan herkesin kefâleti sahihtir.”

(كُلُّ مَا نَقَصَ الْعَيْنَ أَوْ الْقِيمَةَ نُقْصَانًا يَفُوتُ بِهِ غَرَضٌ صَحِيحٌ إِذَا غَلَبَ فِي جِنْسِ الْمَبِيعِ عَدَمَهُ) “Satılan malda aynın veya değerinin sahih bir maksadını yok eden her eksiklik o aynı veya değeri yok eder.”

(كُلُّ مَا هُوَ فِي مَعْنَى الْحَجَرِ يُجُوزُ الْأَسْتِحْجَاءُ بِهِ) “Taş özelliğine sahip olan şeylerle istincâ yapmak caizdir.”

(كُلُّ مَا يَجِبُ فِيهِ الْعُشْرُ فَهُوَ صَالِحٌ لِإِخْرَاجِ الْفِطْرَةِ مِنْهُ) “Kendisinde öşür vacip olan her şey fitır sadakası olarak verilebilir.”

(كُلُّ مَا يَجِبُ عَلَى الْعَامِلِ إِذَا شُرِطَ عَلَى الْمَالِكِ يُفْسِدُ الْعَقْدَ) “Çalışan kişinin yapması gereken şeyleri malın sahibine de şart koşması akdi fesheder.”

(كُلُّ مَا يَحْرُمُ الْإِنْتِفَاعُ بِهِ فَلَا تَصِحُّ الْوَصِيَّةُ بِهِ) “Kendisinden istifade etmenin haram olduğu şeylerin vasiyet edilmesi sahih değildir.”

(كُلُّ مَا كَانَ يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَفْعَلَ وَيَجْتَنِبَهُ فِي الصَّحِيحِ يَجِبُ فِي الْفَاسِدِ) “Sahih olan bir hacda yapılması ve yapılmaması gerekenlerin fasit olan hacda da yapılması vaciptir.”

(لَا اخْتِكَامَ لِلْسَّادَاتِ عَلَى ذِمِّ عِبِيدِهِمْ) “Efendilerin kölelerinin zimmeti üzerinde hükmü/kontrolü yoktur.”

(لَا حَقَّ لِلْوَرَثَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ) “Varislerin, mal sahibinin ölümünden önce onun malında hakları yoktur.”

(لَا زَكَاةَ فِي الدَّيْنِ بِحَالٍ لِضَعْفِ التَّصَرُّفِ فِيهِ فَأَشْبَهَ مَالَ الْكَيْبَابَةِ) “Zayıf tasarruftan dolayı kitabe malına benzeyen borçta hiçbir şekilde zekât yoktur.”

(لَا زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ) “Malın üzerinden bir yıl geçmedikçe o mala zekât düşmez.”

(لَا ضَرُورَةَ مَعَ إِمْكَانِ الطَّهَارَةِ بِالْمَاءِ) “Su ile taharet imkânı olduğu sürece zaruret yoktur.”

(لَا يَجُوزُ رَهْنُ مَالٍ لَا يَجُوزُ بَيْعُهُ) “Satışı caiz olmayanın rehni de caiz değildir.”

(لَيْسَ لِلْقَادِرِ عَلَى الْإِحْتِهَادِ تَقْلِيدُ غَيْرِهِ) “İctihada gücü olan başkasını taklit edemez.”

(مَا أَسْكُرُ كَثِيرَهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ) “Çoğu Sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”

(الْمَجْهُولُ لَا يَصِحُّ بَيْعُهُ وَلَا اسْتِيفَاؤُهُ) “Meçhûlün ne satışı nede tahsil edilişi sahihtir.”

(الْمُحَكَّمُ يَقُومُ مَقَامَ الْحَاكِمِ) “Muhakkem hâkimin yerine geçer.”

(الْمَرَضُ حَالَةٌ ضَرُورَةٌ فَيُحْتَمَلُ فِيهِ مَا لَا يُحْتَمَلُ فِي السَّفَرِ) “Hastalık bir zaruret durumudur.

Bundan dolayı yolculukta caiz olmayan şeyler hastalık durumunda caiz olur.”

(الْمُسَامَحَةُ فِي الْمَنَافِعِ أَكْثَرُ مِنَ الْأَعْيَانِ) “Menâfide gösterilen müsâmaha a'yânda gösterilen müsâmahadan daha fazladır.”

(الْمَسْحُ عِبَادَةٌ اجْتَمَعَ فِيهَا الْحَضَرُ وَالسَّفَرُ، فَعُلِبَ حُكْمُ الْحَضَرِ) “Mesh, kendisinde ikamet ve yolculuğun birleştiği bir ibadettir. Bundan dolayı ikamet hükmü galip kılınmıştır.”

(الْمَشْرُوطُ يُفَوِّتُ بِفَوَاتِ شَرْطِهِ) “Şartın ortadan kalkmasıyla o şarta bağlanan da ortadan kalkar.”

(الْمَكْرُوهُ جَائِزُ الْفِعْلِ) “Mekruh, yapılması caiz olandır.”

(الْمُمَاسَلَةُ تُعْتَبَرُ فِي الْمَكِيلِ كَيْلًا وَفِي الْمَوْزُونِ وَزْنًا) “Mümasale, ölçülebilir mallarda ölçü, tartılabilir mallarda ise tartı olarak kabul edilir.”

(الْمُمَاسَلَةُ مَرْعِيَّةٌ فِي الرَّبَوِيَّاتِ) “Mümasale/Eşitlik, ribevî mallarda gözetilir.”

(مَا كَانَ حَالًا فِي زَمَانٍ فَتَمَنَّى جَلَّهُ لَا يَكْفُرُ) “Geçmişte helal olup da daha sonra haram olan birşeyin helal olmasını temenni etmekle kâfir olunmaz.”

(الْمَنْفَعَةُ الْمَعْقُودُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَتْ لَا تَتَقَدَّرُ إِلَّا بِالزَّمَانِ فَالشَّرْطُ فِي صِحَّةِ الْإِجَارَةِ فِيهَا أَنْ تُقَدَّرَ بِمُدَّةٍ) “Üzerinde akit yapılan menfaat sadece zaman ile ölçülüyor ise onun bir müddet ile sınırlandırılması o icarenin sıhhat şartıdır.”

(مَنْ لَهُ تَأْوِيلٌ بِإِلَّا شَوْكَةً أَوْ شَوْكَةً بِإِلَّا تَأْوِيلٍ لَيْسَ لَهُمْ حَكْمُ الْبُعَاةِ) “Güç sahibi olmayıp te’vil sahibi olan veya te’vil sahibi olup da güç sahibi olmayanlara bağilerin hükmü uygulanmaz.”

(مَا فِي الدِّمَّةِ لَا يَتَّصِفُ بِالسَّوْمِ) “Zimmette olan otlatmayla nitelenmez.”

(مَا لَا يَجُوزُ النَّظَرُ إِلَيْهِ مُتَّصِلًا حَرَمٌ مُنْفَصِلًا) “Yapışık iken kendisine bakmanın haram olduğu şeyin ayrı olması durumunda da ona bakmak haram olur.”

(مَا لَهُ حُصُولٌ بِإِلَّا عَوَضٍ فَيَحْصُلُ مَعَ فَسَادِ الْعَوَضِ) “Bedelsiz hâsıl olan, bedelin fasit olmasıyla da hâsıl olur.”

(مَا لَيْسَ بِمَالٍ وَلَا يُؤُولُ إِلَى الْمَالِ كَحَدِّ الْقَذْفِ فَلَا يَصِحُّ الصُّلْحُ عَلَيْهِ بِعَوَضٍ) “Kazf haddi gibi mal olmayan ve mala rücu etmeyen şeye mukabil her hangi bir bedel üzerine sulh yapmak sahih değildir.”

(مَا لَيْسَ لَهُ اجْتِمَاعٌ وَاسْتِحَالَةٌ فِي الْبَاطِنِ، وَأَمَّا يَرشَحُ رَشْحًا كَاللُّعَابِ وَالْعَرَقِ وَنَحْوِهِمَا، فَلَهُ حَكْمُ الْحَيَوَانَ الْمُرْتَشِحِ مِنْهُ) “İç kısımda toplanma, değişim ve dönüşümü olmayıp; ancak salya ve ter gibi içeriden dışarıya sızanın hükmü, kendisinden sızılan hayvanın hükmüdür.”

(مَا يَسْتَحَقُّهُ الْإِنْسَانُ فِي الطَّرِيقِ لَا يَجُوزُ أَخْذُ الْعَوَضِ عَنْهُ) “İnsandan yolda olan hakkı için bedel almak caiz değildir.”

(مَنْ أَدَّى دَيْنَ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ بَرَّتْ ذِمَّتُهُ) “Kim, izni olmaksızın başkasının borcunu öderse o borçlunun zimmeti beri olur.”

(مَنْ يُحْسِنُ الصَّنْعَةَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ السُّؤَالُ وَمَا يَأْخُذُهُ حَرَامٌ) “Sanatkâra dilenmek haram olduğu gibi dilenmekten dolayı alacağı şeyler de haramdır.”

(الْمَيْتَةُ: مَا زَالَتْ حَيَاتُهُ بِغَيْرِ ذَكَاتٍ شَرَعِيَّةٍ) “Murdar: Hayatı, şer’î kesim dışında zâil olandır.”

(النَّصُّ وَرَدَ فِي بَعْضِ الْمَعَشَرَاتِ وَقَسْنَا عَلَيْهِ الْبَاقِي بِجَمَاعِ الْاِقْتِيَاتِ) “Kendisinde fitir sadakasının verilebileceği bazı muaşşarat hakkında nass varit olmuştur. Nasta zikredilmeyenlerde iktiyât illetinden dolayı nasta varit olanlara kıyas ettik.”

(النَّفْلُ تَبَعٌ لِلْفَرْضِ) “Nafile farza tabidir.”

(نُقْصَانُ الْعُقُوبَةِ لَا يَدُلُّ عَلَى نُقْصَانِ الشَّهَادَةِ) “Cezanın eksikliği şahitliğin eksikliğine delalet etmez.”

(النَّوَافِلُ فِي حُكْمِ صَلَاةٍ وَاحِدَةٍ) “Nâfileler tek bir namaz hükmündedir.”

(وَجُوبُ الْأَدَاءِ سَبَبُهُ الضَّمَانُ) “Ödemenin vacip olmasının nedeni kefalettir.”

(وَجِدَانُ الْأَصْلِ بَعْدَ التَّلَاسُّ بِمَقْصُودِ الْبَدَلِ لَا يُبْطَلُ حُكْمُ الْبَدَلِ) “Bedelin maksuduna başlamakta sonra aslı bulmak, bedelin hükmünü iptal etmez.”

(الْوَكَّالَةُ عَقْدٌ جَائِزٌ مِنَ الطَّرْفَيْنِ) “Vekâlet akdi her iki taraf için bağlayıcı olmayan bir akittir.”

(وَضَعُ السَّلَمِ إِذَا هُوَ عَلَى مَا فِي الدَّمِّ) “Selem akdi ancak zimmette olanlarda geçerlidir.”

(وَطَاءُ الشُّبُهَةِ مُحَرَّمٌ) “Şüphe nedeniyle olan cinsi münasebet muharrimdir.”

(الْوَلَدُ يَتَّبِعُ الْأُمَّ فِي الرِّقِّ) “Çocuk kölelikte annesine tabidir.”

(الْوَلَدُ يَتَّبِعُ الْأُمَّ فِي الرِّقِّ وَالْحَرِيَّةِ) “Çocuk, kölelik ve hürriyette annesine tabidir.”

(هَبَةُ الدَّيْنِ لِلْمَدِينِ إِتْرَاءٌ) “Borçluya borcu hibe etmek ibrâdır.”

(الْهَوَاءُ لَا يُفْرَدُ بِالْعَقْدِ وَإِنَّمَا يَتَّبِعُ الْقَرَارَ) “Sadece hava akde medar olmaz. Hava, ancak sabit olana tabidir.”

(يُبَاع فِي نَفَقَةِ الْقَرِيبِ مَا يُبَاع فِي الدِّينِ) “Borç için satılacak mal akraba nafakası için de satılır.”

(يَدُ كُلِّ مِنَ الشَّرِيكَيْنِ يَدُ أَمَانَةٍ) “Ortakların yed-i yed-i emanettir.”

(يُفْطِر بِكُلِّ عَيْنٍ وَصَلَتْ مِنَ الظَّاهِرِ إِلَى البَاطِنِ فِي مَنْقَذٍ مَفْتُوحٍ عَنِ قَصْدٍ مَعَ ذِكْرِ الصَّوْمِ)

“Oruçlu olduğunu hatırlamakla beraber kasıtlı olarak açık menfezden dışarıdan içeriye ulaşan her madde ile oruç bozulur.”

(يُقْبَلُ خَبَرُ الصَّبِيِّ فِيَمَا طَرِيقُهُ الْمَشَاهِدَةُ) “Görmeye dayalı olan durumlarda çocuğun haberi kabul edilir.”

Ek:4 :MECELLE'DEKİ KÂİDELERLE ÖRTÜŞENLER

(الأصل براءة الذمة) “Berâet-i zimmet asıldır.” (Mcl,8.)

(بقاء ما كان على ما كان) “Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır..” (Mcl, 5.)

(العادة مُحَكَّمَةٌ) “Adet muhakkemdir”. (Mcl,36.)

(القياس مُلغى مَعَ وُجُودِ النَّصِّ) “Mevrid-i nasda ictihada mesağ yokdur.” (Mcl,14.)

(لَا ضَرَرٌ وَلَا ضِرَارٌ) “Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur”. (Mcl,19.)

(البينة للمدعي واليمين على من أنكر) “Beyyine müdda’i için ve yemin münkir üzerinedir.” (Mcl,76.)

(لَا يَجُوزُ الْإِجْتِهَادُ مَعَ وُجُودِ النَّصِّ) “Mevrid-i nasda ictihada mesağ yokdur.” (Mcl,14.)

(لا يُطْرَحُ الْأَصْلُ بِالشَّكِّ) “şekk ile yakin zail olmaz”. (Mcl,4.)

(لَا يُصَارُ إِلَى الْإِجْتِهَادِ إِلَّا عِنْدَ فَقْدِ النَّصِّ) “Ancak nassın yokluğunda ictihada rücu edilir”. (Mcl,.)

(لَا يُنْقَضُ الْإِجْتِهَادُ بِالْإِجْتِهَادِ) “İctihat ile içtihat nakz olunmaz.” (Mcl, 16.)

(المباشرة مُقَدَّمٌ عَلَى الْمُتَسَبِّبِ) “Mübâşir ya’ni bizzat fail ile mütesebbib müctemi oldukta hükm ol fâile muzaf kılınır.” (Mcl, 90.)

(يُعْتَفَرُ فِي الدَّوَامِ مَا لَا يُعْتَفَرُ فِي الْإِبْتِدَاءِ) “İbtidaen tecviz olunmayan şey bakaaen tecviz olunabilir.” (Mcl, 55.)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mahmut SANIR
Doğum Yeri	Genç
Doğum Tarihi	04/04/1973

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Medine İslâm Üniversitesi, Dicle Üniversitesi
Fakülte	Külliyyetü's-şerî'a, İlahiyat
Bölüm	

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	
Arapça	KPDS (95)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	D.İ.B
Görevi/Pozisyonu	İmam Hatip
Tecrübe Süresi	6

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Kültür Mah. Kınalı cad., Bahçeşehir sitesi, G Blok, no: 7, BİNGÖL
E-mail	mahmutsanir@gmail.com

